

ОБРАЗОВАНИЕ, ОБУКА И МЛАДИ

I. ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА	2
A. ОБРАЗОВЕН СИСТЕМ	2
B. УПРАВУВАЊЕ СО СИСТЕМИТЕ	44
C. ИНФРАСТРУКТУРА	50
D. НАСТАВНИЦИ	62
E. НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ	67
F. ПРИЛАГОДУВАЊЕ КОН ПРОМЕНА	75
II. МЛАДИ И ЕВРОПСКАТА ВОЛОНТЕРСКА СЛУЖБА	98

I. ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА

A. Образовен систем

1. Структура на образовниот систем: ве молиме да ја опишете структурата на образовниот систем, вклучувајќи го и стручното образование и обука (СОО) и образование на возрасните, следејќи го форматот на Евридика (<http://www.eurydice.org>). Наведете детали за различни нивоа на образование, дали е задолжително и/или бесплатно, како и механизмите за преминување помеѓу истите. Исто така, опишете ја улогата на приватното образование и на оние што обезбедуваат СОО, како и претпријатијата коишто обезбедуваат СОО.

Образовниот систем на Република Македонија ги опфаќа:

- предучилишното воспитание и образование;
- основното образование;
- средното образование;
- високото образование;
- постдипломските студии;
- докторатот;
- образованието на возрасни и
- неформалното образование.

Предучилишното воспитание и образование опфаќа неколку видови институции (самостојни или здружени): детски јасли, градинки и детски забавишта.

Детските јасли се наменети за деца до двегодишна возраст. Во градинките престојуваат деца од две години до поаѓање на училиште, распределени во образовни групи во зависност од возраста. Детските забавишта се наменети за децата во годината пред да тргнат во прво одделение.

Предучилишното воспитание не е задолжително. Воспитно-образовниот процес се одвива на македонски јазик. За децата на заедниците се формирани одделни образовни групи во градинките и забавиштата при основните училишта. Во нив образовниот процес се изведува на мајчиниот јазик на децата (албански, турски, српски).

Детските забавишта се во состав на основните училишта, а другите институции се самостојни или здружени во кои има групи деца од јасли, градинка и забавишна возраст. Начинот на работа се сообразува со потребите на родителите за згрижување и воспитување на нивните деца во текот на работниот ден.

Во основното образование, со Законот за изменување и дополнување на Законот за основното образование („Службен весник на РМ“ бр.63/04), од учебната 2005/2006 година, е предвидено годината пред поаѓање во прво одделение ќе стане задолжителна за сите деца со навршени шест години возраст. Тоа значи дека со т.н. подготвителна година задолжително ќе бидат опфатени сите деца во забавиштата и големите групи во градинките. Со тоа ќе се обезбеди повоедначен старт на децата при влезот во основното образование.

Според член 1, член 22 и член 73 од Законот за изменување и дополнување на Законот за основното образование („Службен весник на РМ“ бр.63/04) се предвидува тоа да трае девет години, почнувајќи од шестата. За секое дете на возраст од 7 до 14 години се обезбедуваат услови редовно да ја следи наставата во задолжителното осумгодишно основно училиште. Оваа законска обврска придонесе коренито да се подобрува образовната структура на населението.

Во основното училиште поаѓаат деца кои ќе наполнат седум години до крајот на календарската година кога се запишани во прво одделение. Но, во училиштето се запишуваат и деца со помала возраст, со наполнети шест години до септември кога започнува наставата, врз основа на позитивно мислење од лекар, педагог или психолог.

Согласно член 8 од Законот за основно образование („Службен весник на РМ“ бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04) наставата се изведува на македонски јазик и кирилско писмо. За припадниците на заедниците воспитно-образовната работа се изведува на јазикот и писмото на заедниците на начин утврден со овој закон. Учениците од заедниците го изучуваат македонскиот јазик како службен јазик на Република Македонија.

Внатрешната структура на осумгодишното задолжително училиште е сообразена со возраста на децата (во два периоди), од прво до четврто одделение или одделенска настава, и од петто до осмо - предметна настава. Заклучно со четврто одделение наставата во паралелката, по правило, ја изведува еден наставник (учител). Во погорните одделенија (од петто до осмо), по правило, се задржуваат паралелките со децата од одделенска настава, но, кога има потреба, се формираат нови паралелки.

Во населените места со мал број ученици се организираат подрачни училишта. Тие организационо им припаѓаат на полните основни училишта (во кои има паралелки од прво до осмо одделение). Во помалите населби, ако нема доволен број ученици, во основните училишта се формираат и комбинирани паралелки. Во нив еден учител, користејќи разновидни методи, истовремено изведува настава со децата од прво до четврто одделение. По тој период учениците го продолжуваат образованието во училиштата во кои има паралелки од прво до осмо одделение.

Во согласност со земјите каде што подолго време престојуваат граѓани на Република Македонија, за нивните деца се организира дополнителна настава за изучување на мајчиниот јазик и култура според програми што ги подготвува Бирото за развој на образованието. Дополнителната настава е застапена во повеќе земји на Западна Европа (Франција, Австрија, Германија, Швајцарија, Шведска), Словенија, Хрватска, како Канада и Австралија.

Со Законот за основното образование (Член 64) и со Законот за средното образование (член 63), а исто така и во педагошката практика, на децата и младите со изразити способности и талент им се овозможува побрзо да напредуваат во школувањето. Талентираните деца имаат право да се запишат во основното училиште ако наполнат шест години (до почетокот на учебната година), а потоа им се одобрува и вонредно напредување (со полагање на испити за наредното одделение). Во основното училиште, ваквите права децата можат да ги користат два пати во текот на школувањето. Учениците со изразити способности и талент и во средните училишта можат да напредуваат на ист начин (со полагање испити за наредната година). Побрзото напредување во студиите на високото образование, се регулира со статутите на високообразовните установи.

По основното училиште, според еднакви критериуми, учениците имаат право да се запишат во некое средно училиште. Ова право го користат особено младите во урбаните средини, така што околу 85% од учениците, по задолжителното образование, непосредно се запишуваат во некој вид средно образование. **Средното образование** не е задолжително. Учениците средното образование го следат бесплатно.

Според Законот за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95) се проширува демократизацијата во овој сегмент на образованието. Со него е дадено правото средно образование да се остварува освен во државни, општински (јавни) и во приватни средни училишта. Наставата во средното образование се изведува на македонски јазик и кирилско писмо. За припадниците на заедниците воспитно-образовната дејност во јавните училишта се изведува на јазикот и писмото на заедниците на начин и под услови утврдени со овој закон. Учениците од заедниците го изучуваат македонскиот јазик.

Според Законот за средното образование, во средните училишта наставата може да се изведува и на некој од светските јазици.

Според досегашната практика во средните училишта се остваруваат програми за неколку струки, но постојат училишта и за само една струка или гимназиско образование. Нивото на застапеност на гимназиското или стручното образование во училиштата се утврдува со програма што ја донесува Владата на Република Македонија, по предлог од ресорното министерство.

Во Република Македонија се остваруваат следниве видови средно образование:

- гимназиско образование;
- стручно образование;
- средно-уметничко образование;
- средно образование за ученици со посебни образовни потреби.

Гимназиското образование има општообразовен карактер, трае четири години и завршува со полагање на матурски испит. Според Законот за изменување и дополнување на Законот за средното образование („Службен весник на РМ“ бр.67/04) и новиот Концепт за матура и завршен испит, од учебната 2006/2007 година, гимназиското образование ќе завршува со државна или училишна матура. Државната матура ќе овозможува право за влез на високото образование, а училишната матура на пазарот на трудот. Основната функција на гимназиското образование е подготовка на младите за успешно вклучување во високото образование.

Наставниот план за гимназиското образование содржи задолжителни наставни предмети, изборни наставни предмети и изборни содржини. Учениците во гимназиското образование имаат можност да се определат за изборни предмети во едно од следниве изборни подрачја:

- литература и уметност;
- хуманистичко-општествено подрачје;
- природни науки и математика.

За гимназиско образование се определуваат околу 35% ученици од генерацијата.

Во гимназиското образование може да се реализира програма за меѓународна матура за што согласност дава министерот. Програмата за меѓународна матура е со иста важност како и гимназиското образование.

Средното стручно образование продолжува по основното и се темели, пред сè, врз усвојување на знаења, умеења и навики од науките кои имаат применлива (практична) вредност. Основна функција на средното стручно образование е подготовка на учениците за работа, но и за продолжување на образованието. Завршува со полагање завршен, односно специјалистички испит.

Според споменатиот Концепт, од учебната 2006/2007 година, четиригодишното средно стручно образование ќе завршува со државна матура или завршен испит. Државната матура овозможува право на влез во високото образование, а завршниот испит на пазарот на трудот.

Тригодишното стручно образование завршува со завршен испит кој овозможува влез на пазарот на трудот и продолжување на образованието (под посебни услови) на четиригодишно стручно или специјалистичко образование.

Четиригодишното и тригодишното стручно образование подготвува ученици за широк спектар на работи во рамките на различни занимања. Стручното оспособување во траење до две години обезбедува квалификации за едноставни работи и занимања, а со специјалистичкото образование се продлабочуваат знаењата и умеењата неопходни за работите во кои се применуваат специјални технологии. По завршувањето на стручното оспособување се полага испит за стручна оспособеност кој овозможува вработување или продолжување на образованието (под посебни услови) во тригодишното средно стручно образование. По

завршување на специјалистичкото образование кандидатите можат да се вработат или да го продолжат своето образование на високото стручно образование.

Стручното образование е дефинирано врз основа на образовните барања утврдени за секое занимање одделно. Сродните занимања според потребното образование се групирани во образовни профили со кои се дефинирани потребните знаења, умеења, навики и ставови.

Образовните профили се групирани во 26 струки: земјоделска, ветеринарна, прехранбена, шумарска, дрвопреработувачка, геолошка, рударска, металуршка, машинска, електротехничка, хемиско-технолошка, текстилна, кожарска, графичка, лични услуги, геодетска, градежна, сообраќајна, трговска, угостителско-туристичка, економска, правна, биротехничка, уметничка, здравствена и физичка култура.

Во рамките на стручното образование постојат околу 260 образовни профили. Од нив:

- 80 образовни профили за четиригодишно образование;
- 90 образовни профили за тригодишно образование;
- 50 образовни профили до двегодишно образование;
- 40 образовни профили за специјалистичко образование.

Средното уметничко образование е наменето за ученици со посебни предиспозиции, односно уметнички надарености. Поради тоа и уписот на децата во овие училишта се врши со посебна проверка на нивната надареност, односно предиспозиција.

Средното уметничко образование се стекнува во три насоки од уметничката струка: применета ликовна уметност (6 образовни профили), музичка уметност (3 образовни профили) и балетска уметност (2 образовни профили). Завршува со полагање матура.

Средното образование за ученици со посебни образовни потреби е, всушност, средно стручно образование кое се реализира според сообразени програми. Сообразувањето на програмите започнува со изборот на образовните профили, односно најчесто, за едно занимање од некој образовен профил за кој учениците со определени потреби можат да постигнат потребна компетентност. За лица со повисок степен на потреби, се организира само обука за работна способност. Вториот вид сообразување се прави во Наставниот план и програмите во поглед на опфатот на општото образование. По правило, се изоставаат или редуцираат содржините кои имаат функција на подготвително образование за студии, а се задржуваат содржини што ја овозможуваат општокултурната и општествената функција на средното образование.

Системот на **високото образование** опфаќа програми за студии со траење од три до пет години кои се остваруваат на високообразовните институции. Освен настава за студентите, на високообразовните институции се организира и научно-истражувачка дејност во разни научни области и перманентно усовршување на кадрите.

На факултетите во прва година се запишуваат редовни или вонредни студенти. Околу 27% од генерациите, по средното образование, се запишуваат на студии. Условите и критериумите за избор и запишување на нови студенти ги предлагаат високообразовните институции, а се усогласуваат на универзитетите. На конкурсите се пријавуваат кандидати со гимназиско образование и кандидати од другите четиригодишни стручни и уметнички училишта.

Поради ограничениот број уписни места, се користи и постапка на рангирање на кандидатите според успехот од средното училиште и резултатите на квалификациониот испит. Еднакви се критериумите за запишување на редовни и на вонредни студенти.

Високообразовниот процес е организиран на четири универзитети: “Св. Кирил и Методиј” – Скопје, “Св. Климент Охридски” – Битола, Универзитетот на Југоисточна Европа - Тетово и Државниот универзитет во Тетово и приватниот факултет за општествени науки во Скопје кои се здружени во рамки на Интер-универзитетската конференција.

На универзитетите во Република Македонија се организираат посебни студии за т.н. високо стручно образование. Согласно Законот овие студии траат најмногу три години и имаат третман на неакадемски студии. Ваквиот тип на студии во иднина ќе треба да се омасови заради потребите на пазарот на трудот за висококвалификуван стручен кадар особено во областа на техничките и биотехничките науки.

По завршување на додипломските студии студентите што исполнуваат одредени услови утврдени со статутите на високообразовните институции, може да го продолжат своето усовршување на специјалистички или магистерски студии. Последипломски студии се организираат како последипломски научни односно уметнички студии (магистерски студии) и последипломски стручни студии (специјалистички студии) (Закон за високото образование, “Службен весник на РМ” бр. 64/00 и 49/03). Последипломските научни, односно уметнички студии, траат најмалку три семестри, од кои два семестра за настава и еден семестар за изработка на магистерски труд. Последипломските стручни студии траат девет месеци, од кои еден семестар за настава и три месеци за изработка на специјалистичкиот труд. Во моментот, последипломски студии организираат Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” од Скопје и Универзитетот “Св. Климент Охридски” од Битола.

По завршување на специјалистичките студии кандидатот се стекнува со диплома специјалист бранејќи го својот специјалистички труд.

Магистерските студии завршуваат со одбрана на магистерски труд и кандидатот стекнува звање магистер на соодветни науки.

Согласно со препораките на Болоњската декларација на универзитетите во Република Македонија се отпочна со реализација на двостепеност во студирањето која опфаќа додипломски и постдипломски студии. На таков начин постдипломските студии ќе станат достапни за поголем број дипломирани студенти.

Докторатот претставува највисока научна титула во Република Македонија. Во овој случај не станува збор за студии бидејќи докторатот е организиран врз основа на менторство. Докторатот се стекнува со одбрана на докторски труд којшто се брани пред петочлена комисија составена од компетентни експерти за соодветната област и по предходно добиено мислење од најмалку три организации или институции од соодветната област. Поблиските правила за одбрана на докторатот се пропишани со статутите на високообразовните институции и јавните научни установи каде што може да биде пријавен докторатот.

Основното образование на возрасните е интегрален дел од воспитно-образовниот систем. Тоа овозможува посетителите да стекнат неопходни способности, знаења и вештини за побрзо прилагодување во општествената средина, побрзо вработување, пофлексибилно прилагодување и снаоѓање на пазарот на трудот.

Според Законот за основното образование (Член 6), основното образование на возрасни може да се организира во основно училиште, установи за образование на возрасни и во други установи согласно овој закон. Но, во праксата, редовните основни училишта не организираат и не настојуваат да ги задоволат потребите на возрасните посетители. Наставата во училиштата за образование на возрасните се изведува на македонски и албански наставен јазик.

Во основното образование на возрасни може да се вклучат лица кои не го завршиле основното образование, се постари од 15 години и за нив престанала обврската задолжително образование. Тоа се организира и остварува според посебни наставни планови и програми. Наставата се остварува како редовна и подготвителна, во зависност од возраста, психо-физичките способности и способноста за самообразование.

Средното образование на возрасните (вонредните ученици) е интегрален дел на редовната воспитно-образовна дејност во училиштата за средно образование.

Образованието на возрасните како структурен дел на образовниот систем не е целосно разработено во системските закони од сферата на образованието и другите подзаконски акти и прописи.

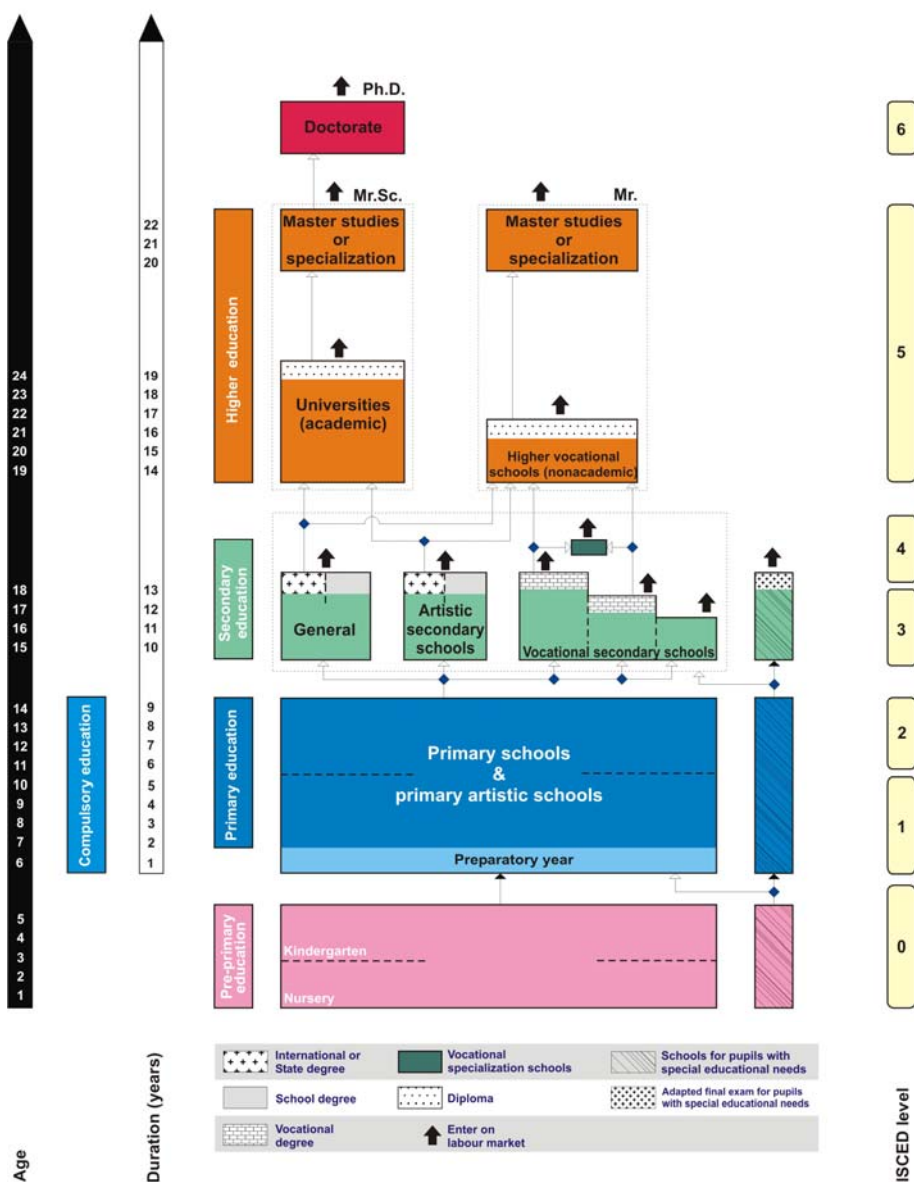
Според Законот за средно образование (Член 52), во Република Македонија во средното стручно училиште се запишуваат редовни и вонредни ученици кои завршиле основно образование. Јавното стручно образование може да биде од две, три и четиригодишно траење и специјалистичко образование. Специјалистичкото образование се остварува според посебни програми. За вклучување во овие програми кандидатите треба да имаат завршено програми со четиригодишно траење, работно искуство од 2 до 5 години зависно од насоката, односно видот на специјалистичкото образование.

Во стручното оспособување до двегодишно траење се вклучуваат и лица без завршено основно образование, но непосредно со стручното оспособување се завршува и пропишаната програма за основно образование.

Сепак, образованието и обуката на возрасните се најзастапени во неколку видови програми и тоа:

- стекнување на стручно образование во училиштата според верифицирани програми од државните институции;
- со програми и курсеви во работничките универзитети, што се разработени врз основа на сознанија стекнати со следење на пазарот на труд и личните потреби на кандидатите. Во работничките универзитети се реализираат програми и курсеви со различно траење;
- за стручно оспособување, доусовршување и специјализација по средното стручно образование.

REPUBLIC OF MACEDONIA SYSTEM OF EDUCATION

2. Статистика: ве молиме обезбедете статистички податоци за ученици/студенти и учители/обучувачи на различни нивоа на образовниот систем, вклучувајќи го СОО и образованието на возрасните. Доколку е можно наведете проценка на очекуваниот развој во текот на следните десет години. Ве молиме обезбедете статистички податоци на јавни, и доколку е можно, на приватни средства распределени за образование на национално ниво (во % на БДП и државниот буџет).

Бројот на ученици и студенти во основното, средното и високото образование, според Државниот завод за статистика е:

Учебна година	основни училишта	во средни	високо стручно	во високо
1995/96	259 515	77 817	1 510	28 073
1996/97	258 587	80 903	886	29 868
1997/98	256 275	84 059	995	32 048
1998/1999	255 150	87 420	1 026	35 141
1999/2000	252 212	89 775	927	35 995
2000/2001	246 490	90 990	840	39 406
2001/2002	242 707	92 068	1 123	43 567
2002/2003	235 516	93 526	893	44 731

Извор: Државен завод за статистика

Број на наставен кадар во основно, средно и високо образование			
Година	Основно образование	Средно образование	Високо образование
1995/96	13254	4776	1285
1996/97	13310	5064	1341
1997/98	13376	5226	1408
1998/99	13604	5372	1385
1999/2000	13782	5557	1483
2000/2001	13329	5467	1495
2001/2002	13508	5550	1561
2002/2003	13678	5749	1519

Извор: Државен завод за статистика

Споредувајќи ги податоците од основното и средното образование, може да се воочи дека во последните 8 години во основното образование бројот на учениците континуирано опаѓа, додека во средното образование континуирано расте.

Стапката на запишаните ученици во основното училиште, во однос на децата кои припаѓаат на популацијата на официјална училишна возраст (од 7 до 14 години), во последнава деценија достигнува до 96%.

Со зголемувањето на задолжителното образование се очекува:

- Досегашните 82,23% опфат во годината пред поаѓање на училиште да се зголемат на 100%;
- Да се подобри образовната структура на населението;
- Да се зајакне базичното образование;
- Да се зголемат можностите за професионална ориентација;
- Да се олесни и ефектуира преминот во средно образование;
- Да се оствари програмска sukcesivност;
- Подобро да се искористат образовните капацитети во руралните средини.

Број на ученици и студенти кои го завршиле школувањето во периодот 1995/96-2002/03:

Високо образование											
	Основно образование	Средно образование	Високо стручно образование	Вкупно	Природно математички науки	Технички науки	Медицински науки	Биотехнички науки	Општествени науки	Доктори на науки	Маистри на науки и специјалисти
1995/96	29 871	18 388	671	2 527	153	688	259	190	1 237	51	43
1996/97	30 522	18 787	528	2 597	165	743	380	169	1 067	56	77
1997/98	30 252	19 790	436	2 564	246	722	315	139	1 142	51	76
1998/99	30 389	20 515	447	3 288	205	688	292	168	1 935	34	106
1999/00	30 564	21 510	402	3 338	248	678	323	142	1 947	46	74
2000/01	30 252	22 724	300	3 180	236	573	295	132	1 944	68	156
2001/02	31 090	23 051	324	3 294	246	530	287	147	2 084	51	96
2002/03	30 095	23 851	226	4178	280	612	306	213	2767	59	61

Извор: Државен завод за статистика

Од претходната табела може да се заклучи дека во последните години, постои нагорен тренд на завршени осмоодделенци кои го продолжуваат своето образование.

Број на ученици во специјалните основни училишта					
	Вкупно	македонски	албански	турски	српски
1996/97	1 370	1 311	59	-	-
1997/98	1 429	1362	67	-	-
1998/99	1 353	1 269	84	-	-
1999/00	1 281	1 171	110	-	-
2000/01	1 342	1 144	198	-	-
2001/02	1 290	1 097	193	-	-
2002/03	1 198	1 093	105	-	-

Број на ученици во училишта за возрасни				
	Вкупно	македонски	албански	српски
1996/97	1 127	892	235	-
1997/98	1 682	1 084	598	-
1998/99	1 608	1 117	491	-
1999/00	1 272	961	311	-
2000/01	1 137	810	327	-
2001/02	686	481	205	-
2002/03	552	367	185	-

Извор: Државен завод за статистика

Ученици во средни верски училишта и специјални средни училишта, 2002/2003 година

	Ученици		Завршиле училиште
	Вкупно	Завршиле година	
Вкупно средно верски училишта	286	274	62
Средно православно училиште	82	81	18
Средно исламско училиште	204	193	44
Специјални училишта	300	290	89

Извор: Државен завод за статистика

Ученици во редовните средни училишта според
структурата и по години, 2002/2003 година

	Вкупно	Прва година			Втора година			Трета година			Четврта година
		Вкупно	3-годишно образование	4-годишно образование	Вкупно	3-годишно образование	4-годишно образование	Вкупно	3-годишно образование	4-годишно образование	4-годишно образование
Вкупно	93526	25999	3204	22795	24080	2848	21232	23585	3240	20345	19862
Гимназиско образование											
Јазична гимназија	679	265	-	265	274	-	274	75	-	75	65
Природно-математичка гимназија	9857	2513	-	2513	2552	-	2552	2456	-	2456	2336
Општа гимназија	26224	7306	-	7306	6572	-	6572	6091	-	6091	6255
Стручно образование											
Земјоделска струка	3031	863	22	841	699	17	682	761	82	679	708
Ветеринарна	1457	369	-	369	330	-	330	371	-	371	387
Прехранбена	2010	587	273	314	580	274	306	554	233	321	289
Шумарска	359	104	-	104	95	-	95	92	-	92	68
Дрвопреработувачка	527	154	51	103	171	45	126	127	39	88	75
Геолошка	113	34	-	34	25	-	25	26	-	26	28
Рударска	261	63	36	27	65	25	40	64	21	43	69
Металуршка	276	98	-	98	73	-	73	58	-	58	47
Машинска	6766	2014	897	1117	1821	770	1051	1936	827	1109	995
Електротехничка	7712	2145	550	1595	2019	473	1546	2055	569	1486	1493
Хемиско-технолошка	2124	571	79	492	519	72	447	570	93	477	464
Текстилна	3750	1036	367	669	1075	356	719	987	342	645	652
Кожарска	338	96	33	63	105	54	51	71	16	55	66
Графичка	466	156	85	71	113	57	56	137	74	63	60
Лични услуги	811	278	205	73	238	169	69	229	163	66	66
Геодетска	329	78	-	78	75	-	75	88	-	88	88
Градежна	934	273	23	250	216	22	194	217	19	198	228
Сообраќајна	1805	465	-	465	468	-	468	436	-	436	436
Трговска	630	37	-	37	30	-	30	313	166	147	250
Угостителско-туристичка	2743	912	583	329	800	514	286	812	571	241	219
Економска	9756	2719	-	2719	2432	-	2432	2412	-	2412	2193
Правна	1339	355	-	355	348	-	348	339	-	339	297
Биротехничка	509	145	-	145	129	-	129	134	-	109	101
Здравствена	7233	1936	-	1936	1810	-	1810	1862	-	1862	1625
Физичка култура	446	129	-	129	133	-	133	91	-	91	93
Производно-процесна	151	67	-	67	84	-	84	-	-	-	-
Уметничко образование											
Ликовно	242	65	-	65	64	-	64	58		58	55
Музичко	605	152	-	152	153	-	153	154		154	146
Балетско	43	14	-	14	12	-	12	9		9	8

Редовни и вонредни ученици кои завршиле училиште според структурата за која се оспособиле - крај на учебната 2002/2003 година

	Вкупно ученици кои завршиле училиште	Редовни ученици кои завршиле училиште		Вонредни ученици кои завршиле училиште		Ученици кои завршиле во приватни училишта
		со 3-годишно образова-ние	со 4-годишно образова-ние	со 3-годишно образова-ние	со 4-годишно образова-ние	
Вкупно	23851	2698	19067	395	1691	148
Гимназиско образование						-
Јазична гимназија	65	-	65	-	-	111
Природно-математичка гимназија	2345	-	2333	-	12	37
Општа гимназија	6277	-	6166	-	111	
Стручно образование						
Земјоделска струка	745	60	630	3	52	
Ветеринарна	393	-	366	-	27	
Прехранбена	516	195	269	28	24	
Шумарска	70	-	67	-	3	
Дрвопреработувачка	124	35	66	15	8	
Геолошка	30	-	27	-	3	
Рударска	84	10	58	8	8	
Металуршка	50	-	47	-	3	
Машинска	1908	614	818	133	343	
Електротехничка	2114	442	1348	91	233	
Хемиско-технолошка	639	85	448	12	94	
Текстилна	986	288	608	8	82	
Кожарска	71	11	56	-	4	
Графичка	155	68	53	8	26	
Лични услуги	283	163	66	9	45	
Геодетска	84	-	83	-	1	
Градежна	252	14	199	2	37	
Сообраќајна	489	-	393	8	88	
Трговска	459	160	250	20	29	
Угостителско-туристичка	964	528	218	50	168	
Економска	2286	-	2129	-	157	
Правна	299	-	295	-	4	
Биротехничка	129	25	99	-	5	
Здравствена	1717	-	1618	-	99	
Физичка култура	112	-	92	-	20	
Уметничко образование						
Ликовно	55	-	52	-	3	
Музичко	142	-	140	-	2	
Балетско	8	-	8	-	-	

Во наредниот период, бројот на младо население се очекува да се намалува во релација со бројот на возрасно и старо население. Овој тренд силно го детерминира креирањето на образовната политика во државата особено во поглед на мрежата на даватели на образовни услуги и нивната акумулациска моќ, како и специфичностите и карактерот на образовните можности кои треба државата да ги оствари во идниот период.

Во средното образование промените во гимназиското и средното стручно образование во Република Македонија се насочени кон подигање на квалитетот на образованието и кон барањата на пазарот на трудот. Најзначајни сегменти од промените што ќе се случуваат се во новите наставни планови и програми, со што на учениците им се дава поголема можност за избор на наставни предмети што ќе ги изучуваат. На тој начин ќе дојде до изедначување на бројот на учениците во гимназиското и во средното стручното образование. Согласно програмските и процесните промени во гимназиското и четиригодишното средно стручно образование, се воведуваат и нови матурски и завршни испити во средното образование. Успешното имплементирање и спроведување на овие испити во голема мерка ќе го подобрат квалитетот на средното образование и ќе го олеснат влезот во високото образование.

Се очекува во наредниот период, еден од клучните предвизици за креаторите на образовната политика и образовниот систем во целост да биде постигнувањето на нивото на образованието на младите и возрасните, со посебен акцент на зголемување на квалитетот на

нивните стручни/работни и социјални компетенции. Најголем дел од младите невработени лица, според податоците од 2002 година, имаат завршено најмногу четиригодишно средно образование – 98,16%, додека само 1,84% имаат завршено високо и универзитетско образование. Затоа концептот за доживотно учење и обука треба да помогне во воспоставување на динамична врска на образованието со пазарот на трудот и општествените промени.

Состојба со опфатот и осипувањето на учениците:

- Вкупниот опфат на деца во преучилишно образование изнесува 18,67%;
- Опфатот во прва година пред поаѓање во основно училиште изнесува 82,23%;
- Опфатот во основното образование изнесува 95%;
- Годишното осипување во основното образование изнесува 1,42%;
- Годишното прекинување на школувањето во основното образование е 0,29%;
- Опфатот на деца кои завршиле основно и се запишале во средно образование изнесува 83,35%;
- Најголемо осипување има на преодот од основно во средно образование кое изнесува 16,65%;
- Годишното осипување во средното образование изнесува 2,84%;
- Годишното прекинување на школувањето во средно образование изнесува 0,88%;
- Бројот на студенти на 100.000 жители изнесува 3 043;
- Најмало осипување во текот на образованието има кај македонската, а најголемо кај ромската заедница.

Министерството за образование и наука во рамките на своите активности изготви Нацрт национална програма за развој на образованието во Република Македонија во периодот 2005-2015, со која во наредните 10 години се предвидува интервенции во следниве стратешки/клучни области:

1. Образование за сите/обезбедување на образовна рамноправност.
2. Унапредување на интелектуалниот раст и учењето.
3. Зголемување на можностите за партиципација.
4. Зголемување на образовната, културната и економската компетентност на македонското општество.
5. Засилување и унапредување на меѓународната соработка.
6. Зајакнување на капацитетите на Министерството за образование и наука.

Оваа програма, заедно со акциони планови за реформи во сите образовни потсистеми, ќе биде усвоена од страна на Владата на Република Македонија до мај 2005 година.

Распределба на средствата наменети за образование на национално ниво

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 1)
Трошоци за образование како процент од БДП (потрошувачка по домаќинство)	0,8	0,5	0,6	0,5	0,8	0,7	0,8	0,8
Трошоци за образование како процент од БДП (јавна потрошувачка)	4,5	4,3	4,2	4,4	3,5	3,6	3,6	3,7
Трошоци за образование како процент од БДП	5,3	4,8	4,8	4,9	4,3	4,3	4,4	4,6
Трошоци за образование како процент од државниот буџет	-	21,4	21,8	20,6	17,5	14,6	15	17,9
1) првични податоци								
Извор: Државен завод за статистика								

Поглавје 18 Образование, обука и млади

Расходи по програми според завршна сметка						Расходи од др. извори според завршна сметка							
Год.	Основно образование (12)	Средно образование (13)	Високо образование (14)	Ученички стандард (15)	Студентски стандард (16)	Вкупно потрошени средства од буџет (по завршна сметка)	% од реализиран буџет на РМ	% од БДП	Расходи финансиран и од приходи од органи	Расходи од донации	Расходи од самофинансирачки активности	Расходи од кредити	Вкупно расходи од други извори
1996	4.359.909.621	1.596.417.231	1.186.948.181	177.658.354	195.355.511	7.516.288.898	21,058	4,26					
1997	4.260.266.472	1.612.095.000	1.197.022.928	180.000.600	230.676.000	7.480.061.000	18,071	4,02					
1998	4.497.892.523	1.707.041.819	1.267.481.569	182.260.427	234.999.976	7.889.676.314	18,49	4,05					
1999	4.544.361.255	1.742.817.457	1.295.742.494	204.806.186	234.903.328	8.022.630.720	16,12	3,84			582.972.068	0	582.972.068
2000	4.557.296.639	1.732.968.280	1.235.538.757	198.429.637	312.099.960	8.036.333.273	13,93	3,40			1.567.075.198	0	1.567.075.198
2001	4.309.538.545	1.734.025.647	1.191.706.967	198.933.327	352.019.017	7.786.223.503	12,98	3,33		802.522	1.609.761.217	0	1.610.563.739
2002	4.882.943.962	1.906.000.328	1.131.615.496	198.487.639	534.039.985	8.653.087.410	11,92	3,55	17.548.286	17.275.141	1.986.840.246	0	2.021.663.673
2003	5.228.063.356	2.002.554.830	1.101.149.693	169.809.312	336.428.697	8.838.005.888	15,66		24.015.074	52.398.550	1.887.750.362	0	1.964.163.986

Год	БДП	Реализ. Буџет на РМ
1996	176.444.000.000	35.693.034.346
1997	186.018.000.000	41.393.297.310
1998	194.979.000.000	42.662.958.915
1999	209.010.000.000	49.761.209.035
2000	236.389.000.000	57.689.326.703
2001	233.841.000.000	59.978.000.000
2002	243.970.000.000	72.565.262.000
2003	253.454.000.000	56.429.608.501

*За 1996,1997 и 1998 другите извори на финансирање не се прикажувани одделно

* За 1999 и 2000 година расходите финансирани од приходи од органи (631) и донации (785) се акумулирани во расходи од самофинансирачки активности (787)

Средствата за образование во Република Македонија во најголем дел се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија и тоа 81%, додека од други извори (приходи од органи, донации, самофинансирачки активности) се обезбедуваат 19%. Во просек, за образование се издвојува 3.5% од БДП и 13% од Буџетот на Република Македонија.

Структурата на расходите по програми е следнава: основно образование учествува со 55-60%, средно образование 21-23%, високо образование 13-15%, ученички стандард 2-3% и студентски стандард 4%.

Најголем дел од расходите се за плати и тоа 82%, за стоки и услуги 8%, тековни трансфери 9% и за купување на капитални средства 2%. Во континуитет, средствата наменети за материјалните трошоци и инвестиции не се доволни за покривање на потребите на училиштата (затоплување, комунални услуги, материјали, тековно и инвестиционо одржување итн.).

Вкупните расходи за образование номинално бележат тренд на зголемување од 3%, но гледано по програми, во последните години зголемени се расходите за основно и средно образование, додека кај високото образование, ученичкиот стандард и студентскиот стандард има тренд на намалување на расходите.

За 2005 година, буџетот за образование е рестриктивен и ќе остане на истото ниво од 2004 година. Со децентрализацијата, се очекува општините (дел од нив) покрај средствата кои ќе ги добијат од буџетот во вид на наменски дотации за основно и средно образование, со свои дополнителни средства, во рамките на своите можности, да учествуваат во покривање на трошоците за образование.

Во идните проекции на буџетите мора да се посвети посебно внимание на издвојување на повеќе средства за образование, особено во делот за материјални трошоци и капиталните вложувања, за да се надмине сегашната неповолна состојба и да се обезбедат услови за покривање на наставата.

3. Образование на деца на жители на ЕУ: ве молиме наведете податоци за проценка на бројот на жители на ЕУ кои работат во вашата земја и имаат деца кои престојуваат во неа на возраст на која мора да посетуваат задолжително образование согласно македонскиот закон. Ве молиме да наведете дали постојат посебни одредби за образование на овие деца (како што се бесплатни курсеви за македонски јазик) и кои се нивните главни земји на потекло.

Според податоците од Пописот реализиран во 2002 година (Закон за попис на населението и домаќинствата во Република Македонија, "Службен весник на РМ" бр.43/02), 16 ученици жители на ЕУ престојувале во Република Македонија. Земји на нивното потекло се: Австрија, Белгија, Германија, Грција, Холандија, Словенија, Велика Британија и Словачка.

За оваа учебна година (2004/2005) добиени се податоци од Министерството за внатрешни работи и Министерство за надворешни работи. Согласно податоците добиени од Министерството за внатрешни работи во Република Македонија кои се надлежен орган за издавање на дозволи за престој на странски државјани (Член 77 од Законот за престој и движење на странци, "Службен весник на РМ" бр. 36/92, 26/93 и 45/02) во државата престојуваат вкупно 7 деца на возраст од 6 до 14 години чии родители се државјани на Европската унија. Две деца се државјани на Сојузна Република Германија, а 5 државјани на Унгарија.

Министерството за надворешни работи располага со податоци за 20 деца на жители на земјите од Европската унија. Тие се од дипломатско-конзуларни претставништва, мисии на странски држави или меѓународни организации, а потекнуваат од Белгија, Германија, Франција, Италија, Унгарија, Холандија, Австрија, Полска и Велика Британија.

Со Законот за основно образование ("Службен весник на РМ" бр.52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04) се регулира можноста за запишување на деца, странски државјани во системот на основно образование. Согласно постојните правни прописи запишување во основното образование е можно само со претходна нострификација и еквиваленција на сведителства стекнати во странство. За основното образование оваа постапка е делумно регулирана со Законот за основно образование. (Член 95-99 од Законот за основно образование).

Нострификацијата значи признавање на сведителство во целина во поглед на правата што му припаѓаат на имателот на сведителството за продолжување на образованието.

Документи неопходни за да се изврши нострификација, односно еквиваленција се: оригинално сведителство издадено од верифицирано странско основно училиште и три примероци превод извршен од страна на овластен преведувач.

Комисијата може да побара и дополнителни документи и врз основа на тоа се издава решение за нострификација. Со решението детето се запишува во основно училиште во соодветно одделение, согласно возраста, односно завршеното одделение во странство.

Во државата не се организираат некои посебни погодности за овие ученици од типот на бесплатни часови за македонски јазик. Но, во тек е иницијатива за организација на факултативна настава по македонски јазик за деца на странски државјани со привремен престој во Република Македонија.

4. Еднаков пристап: опишете ги мерките за обезбедување на еднаков пристап до образование и обука без оглед на полот, етничкото потекло, религијата или лица со посебни потреби.

Еднаквиот пристап за кој станува збор во Република Македонија е регулиран согласно Уставот на Република Македонија и од него изведените Закони за основно, средно и високо образование. Членот 44 од Уставот го овозможува правото на образование секому под еднакви услови, со посебен нагласок на основното образование кое е задолжително и бесплатно.

Основното образование се организира и реализира во основни училишта, но и во здравствени установи, воспитно поправни домови, казнено-поправни установи во одредени ситуации утврдени со Законот. Законот за основното образование (членови 3, 4, 5, 6, 7, 9, 45) обезбедува задолжително вклучување во образовниот систем на сите деца по правило од 7 до 14 годишна возраст. Во прво одделение може да се запишат и деца кои до почетокот на учебната година имаат наполнето 6 години, врз основа на позитивно мислење на лекар специјалист, психолог и педагог. Секое основно училиште е должно навреме да организира и реализира запишување на сите ученици-законски обврзници, чии живеалишта се наоѓаат на регионот кој го покрива училиштето, определено од Министерството за образование и наука. Обврска на секој родител/старател е да го запише своето дете во основно училиште и е одговорен редовно да го посетува. Во случај да не се запишани во училиштето децата-училишни обврзници од регионот на кој му припаѓаат, или доколку од неоправдани причини некои деца не го посетуваат училиштето најмалку 30 дена, основното училиште е должно да го известат Министерството за образование и наука за тоа.

За ученици постари од 15 години кои од одредени причини не го завршиле навреме основното образование, по барање на ученикот, родителот (старателот), а по мислење на училишниот педагог-психолог, можат да го продолжат основното образование во истото училиште до навршување на 17-та година, во установи за основно образование на возрасни или во други установи согласно Законот се до целосно дооформување на основното образование.

Учениците имаат право на бесплатен организиран превоз ако нивното место на живеење е оддалечено повеќе од 2 км. до најблиското основно училиште. Доколку не може да се обезбеди бесплатен превоз, тогаш учениците имаат право да бидат бесплатно сместени во ученички дом или семејство.

За припадниците на другите етнички заедници во Република Македонија се организира воспитно-образовниот процес на јазикот и писмото на етничките заедници.

Учениците со посебни образовни потреби, во зависност од степенот на попреченоста која ја имаат, се интегрираат во редовните паралелки на основните училишта или во паралелки на посебните (специјални) училишта. Овие ученици имаат право на бесплатен превоз. Воспитно-образовната работа за овие ученици се организира на начин кој им овозможува нивно полесно стекнување на знаења, оспособување за живот и интегрирање во заедницата.

Основно образование во Република Македонија можат да стекнат и странски државјани и лица без државјанство под услови утврдени со закон. За внатрешно раселените лица, државните институции им обезбедуваат задолжително образование, нивно бесплатно сместување и учебници за сите ученици. Бирото за развој на образованието изработува скратени верзии на постојните наставни програми.

Според членот 3 и 4 од Законот за средно образование секој има право на средно образование под еднакви услови. Не се дозволени дискриминации засновани на пол, раса, боја на кожа, национално и социјално потекло и верско уверување, имотна и општествена положба.

Запишувањето во средното образование во Република Македонија се врши по пат на конкурс објавен од Министерството за образование и наука, најдоцна до 31 март. Доколку во јавното училиште за запишување во прва година се пријават повеќе ученици од утврдениот број во објавениот конкурс, по претходно мислење на јавното училиште, се применуваат дополнителни критериуми за запишување (дипломи од меѓународни и републички натпревари, квалификационен испит). Средното образование во Република Македонија се остварува во јавни средни училишта (државни, општински, односно училишта на град Скопје) и приватни училишта. Во средно (гимназиско) образование се запишуваат ученици кои завршиле основно образование, а во стручното образование редовни и вонредни ученици кои завршиле основно образование. Во стручното образование за стручно оспособување до две годишно траење можат да се вклучат и лица без завршено основно образование, но непосредно со стручното оспособување се завршува и пропишаната програма за основното образование. Стручното оспособување и стручното образование во тригодишно траење за вонредни ученици може да се организира и во установи за образование на возрасни и во други институции утврдени со закон. Воспитно-образовната дејност во средните училишта се изведува на македонски јазик и кирилското писмо, а за припадниците на другите етнички заедници, во јавните училишта наставата се изведува на јазикот на етничките заедници на начин утврден со овој закон, но со задолжително изучување на македонскиот јазик. Припадниците на етничките заедници кои наставата ја следат на својот јазик употребуваат учебници на јазикот на кој ја следат наставата.

Во јавното уметничко образование се запишуваат редовни ученици кои завршиле основно образование, но и надарени ученици со незавршено основно образование, по претходна согласност од Министерството, со обврска паралелно да се здобијат со основно образование. На учениците им е дадена можност да се запишат и во гимназиски паралелки кои реализираат програми за меѓународна матура.

Во јавните средни училишта можно е наставата да се изведува и на еден од светските јазици, а во приватните училишта на странски јазик. Прописите за изведување на наставата на еден од светските јазици ги донесува министерот. Со членот 5 од Законот за средно образование странските државјани и лицата без државјанство можат да се здобијат со средно образование на начин утврден со законот.

Децата со посебни образовни потреби имаат можност да го продолжат средното образование во посебни и редовни средни училишта, евидентирани и распоредени според видот и степенот на пречките во развојот и доколку имаат завршено задолжително основно образование.

Врз изборот на средното училиште кај учениците сеуште влијае традиционалната поделба на машки и женски занимања, па во таа смисла постои нерамномерна застапеност на ученици од машки и женски пол. Постојат средни училишта во кои преовладуваат ученици од женски пол (економско, медицинско) додека учениците од машкиот пол претендираат на машинските, електротехничките училишта.

Бирото за развој на образованието прави напори преку одредени проекти (Декада на Ромите “Образование за сите” под закрила на УНЕСКО) да го зголеми бројот на ученици во средното образование (особено од ромската популација и руралните средини). Стручни тимови преку едукација на родителите имаат за цел подигање на свеста за значењето на образованието.

Лице кое завршило основно образование во странство може да се запише во средно училиште ако му се нострифицира сведителството стекнато во странство.

Пристап на високо образование има секој и е регулиран со Законот за високо образование (“Службен весник на РМ” бр. 64/00 и 49/03), (член 6, 95 и 157). Овој закон ги утврдува и основните услови за запишување на додипломски, последипломски и докторски студии. Во него се вели дека државјаните на Република Македонија имаат подеднакви услови, право на образование на високообразовните установи. Запишувањето на додипломските студии се врши согласно конкурсот кој го објавува универзитетот. Тој содржи критериуми и услови за запишување на кандидатите, кои се еднакви за сите граѓани на Република Македонија, заради обезбедување еднаков пристап до високото образование. Одлука за бројот на студентите кои се запишуваат на државните високообразовни установи чие образование се финансира од Буџетот на Република Македонија на предлог на државниот универзитет и по претходно мислење на Советот донесува Владата на Република Македонија. Одлука за бројот на студенти кои се запишуваат на државни високообразовни установи надвор од утврдениот број донесува универзитетот под услови утврдени со законот.

На додипломски студии може да се запише лице кое има завршено четиригодишно средно образование и ако ги исполнува условите и критериумите утврдени со конкурсот за запишување.

Законот обезбедува соодветен и правичен пристап во високото образование и на граѓаните припадници на мнозинските заедници во Република Македонија. Со цел создавање на реални услови и претпоставки за остварување на ова право, се применува мерката наречена “позитивна дискриминација”. Таа дава можност во рамките на веќе утврдени конкурсни услови, покрај редовните, во прва година да се запишат лица -припадници на мнозинските етнички групи во Република Македонија со утврдување на т.н. дополнителна квота. Бројот на студентите во дополнителната квота го утврдува Владата на Република Македонија. Оваа мерка, со измените на Законот за високото образование од 2003 година, е востановена и како законска обврска и е вградена во членот 95 став 9 од Законот.

Пристап во високото образование имаат и странски државјани, но при тоа да се почитува правото на реципроцитет (да се овозможат исти услови и на нашите студенти во странство). На лицата без државјанство, овозможен е пристап под услови утврдени со законот и согласно ратификуваните меѓународни акти.

На додипломски студии кои траат пократко од четири години и на студии на високите стручни школи, може да се запише и лице кое има завршено средно образование и пократко од четири години, ако ги исполнува другите услови и критериуми утврдени со статутот на високо образовната установа и оние утврдени со конкурсот.

Особено талентирано лице, може да се запише на студии од областа на уметностите иако нема завршено средно образование, под услов да го стекне истото до крајот на втората година на студиите, согласно условите утврдени со статутот на факултетот.

Освен на државните универзитети, пристап на високото образование во Република Македонија обезбедуваат и приватни високообразовни институции, доколку ги исполнуваат условите утврдени со овој закон, врз основа на одобрение од Владата на Република Македонија. Основачот на ваква институција мора да обезбеди услови и опрема за остварување на наставно-образовна, научна, односно уметничка дејност, пропишана со Законот за високо образование и Правилникот за нормативи и стандарди.

Со донесување на Закон за основање на Државен универзитет во Тетово (“Службен весник на РМ” број 8/04), се основа Државниот универзитет во Тетово, кој започна да работи според Законот за високото образование од 1 октомври 2004 година. Во негов состав се вкупно 5 факултети и тоа: Природно-математички факултет; Факултет за хуманистички науки и за уметности; Економски факултет; Правен факултет и Центар за политехнички студии, како висока стручна школа. На овој универзитет, наставата за припадниците на албанската заедница кои се повеќе од 90% од запишаните студенти, се изведува на албански јазик. Со Одлуката на Владата на Република Македонија за дополнителни квоти за запишување студенти припадници на заедниците, за учебната 2004/2005 година, се предвиде на државните универзитетите, каде постојат студиски програми кои се застапени и на Државниот универзитет во Тетово, припадниците на албанската заедница да се запишуваат само во редовните квоти.

Статус на студент, а со тоа и член на академската заедница во Република Македонија стекнува секој под еднакви услови утврдени со закон, статут и студиска програма. Со членот 157 студентот има право на редовно студирање и статус на редовен студент, како и право на вонредно студирање и статус на вонреден студент. Студентот има право да се определи за видот на студиите, а и да студира истовремено на повеќе студиски програми од различни специјалности и дополнителни курсеви. Еднаш запишан студент има право да ги продолжи студиите на друга високообразовна институција, ако првата престане со работа. Тој може да ги користи просторот, опремата (учебните помагала), библиотеките, софтверот и др. научна и стручна инфраструктура на високообразовната институција. Има право да користи услуги на студентскиот стандард. Статус на студенти, докторанти и специјализанти можат да бидат и лица без родители, слепи, глуви, инвалиди од прва и втора група, мајки со деца до шест годишна возраст и хоспитализирани лица и за нив постојат посебни погодности утврдени со статутот на високообразовната институција.

Наставата на високообразовните установи се изведува на македонски јазик. Но членот 95 од Законот дава можност таа да се изведува и на јазиците на припадниците на етничките заедници под услови утврдени со закон. Наставата може да се изведува и на еден од светските јазици: за одделни студиски програми за странски јазик, за делови од студиски програми во кои учествуваат наставници од странство и за студиски програми за кои наставата се изведува и на македонски јазик.

Голем број невладини организации во Република Македонија реализираат образовни програми и организираат образовна дејност под еднакви услови за сите.

5. Стабилизација на реформите: кои се главните цели и рокови за спроведување на последните реформи во системот за образование и обука или во тековните реформи? Дали треба системот да подлежи на понатамошни реформи?

Крупните општествени, политички, економски, културни и социјални промени што настанаа во Република Македонија од осамостојувањето до денес (1991-2004 година), очекувано влијаеа и на постојниот образовен систем, предизвикувајќи промени во образовната политика на нашата држава.

Владата на Република Македонија и Министерството за образование и наука, во периодот по 2002 ги поддржува определбите за промени во системот на образование и воспоставување нови стандарди за задолжително основно, средно и високо образование.

Промените се темелат на современите процеси на демократичност, децентрализација, автономија, плурализам, мултикултурност и глобализација, како и на меѓународните документи за образование и образовни стандарди на знаења и умеења, засновани на принципот на доживотно учење.

Главните цели се движат кон: зголемување на процентот на опфат на ученици и студенти; иновирање на наставата и посоедно задоволување на потребите за образование на младите и возрасните; интензивирање на стручното усовршување на наставниците; спроведување на програмата за компјутеризација на училиштата, заради користење на информатичката технологија, задоволување на потребите на пазарот на трудот, развивање повеќе вештини од знаења, подигнување на квалитетот на образованите услуги и т.н.

Владата на Република Македонија последниве неколку години континуирано го иновира системот на образование правејќи интервенции од системска природа, содржинска, методичка, а во тек се и промените на институционално ниво т.е обезбедување соодветна институционална поддршка за успешно спроведување на реформите и зголемување на квалитетот на образованието.

Со оглед на фактот што како најевидентна слабост на образованието во Република Македонија е идентификувана неговата централизираност, на прво место во реформата на образовниот систем е процесот на образовна децентрализација. За таа цел изготвен е конзистентен Концепт за децентрализација во образованието. Во оваа насока усвоени се измени на Законот за основното образование и Законот за средното образование, кои обезбедија законска рамка за започнување на овој процес. Овој процес има неколку претпоставени цели и тоа: зајакнување на одговорноста, подобрување на квалитетот во образованието и рационално трошење на средствата наменети за образование. Процесот ќе резултира со:

- реорганизирање на образовната администрација и менаџмент преку нови закони за локалната самоуправа и финансирањето на локалната самоуправа;
- подобрување на менаџментот и управувањето со образованието, вклучувајќи стратешки и концепциски капацитети на централно ниво;
- развивање на поефикасен систем на финансиско планирање, алокации и финансиски менаџмент;
- подобрување на менаџментот на локално и на училишно ниво, како и на професионализмот и ефективноста на вработените во училиштата и локалната самоуправа;
- прецизно дефинирање и реконструирање на улогата и одговорностите на административните институции на сите три нивоа;
- изградување на систем на училишна самоуправа и обезбедување на обука во училишниот менаџмент за директорите на училиштата;
- евалмирање–искористување на капацитетите на административните институции за мониторирање и процена на училиштата.

Започнатите активности во процесот на децентрализација на образованието во голема мера ќе бидат стручно и финансиски поддржани со реализацијата на Проектот за модернизација на образованието. За таа цел Владата на Република Македонија преку Министерството за образование и наука издвои 3 милиони УС\$ буџетски средства како сопствено учество, а останатиот дел од финансирањето на Проектот е обезбеден преку заем од Светска Банка во висина од 5 милиони УС\$ и грант од Холандската Влада во висина од 12 милиони УС\$. Се очекува дека активностите во рамките на овој проект ќе придонесат во воспоставување на систем за обезбедување на квалитет, систем за акредитација на понудувачи на услуги-институции и програми и систем на евалуација.

Системот на обезбедување на квалитет на ниво на училиште вклучува зајакнување на училишната автономност преку развивање на училишните капацитети за спроведување на самоевалуација, развојни планирања, зајакнување на функцијата на училишниот одбор и професионализација на функцијата училишен директор. На државно ниво се предвидува воведување на надворешна евалуација од страна на Државниот просветен инспекторат со што се менуваат и зголемуваат ингеренциите на оваа институција. Исто така се предвидува и екстерни оценувања на крајот од одделени етапи во образовниот систем и екстерни испити на крајпот од четири годишното средно образование. Дел од активностите повразни со екстерните оценувања и испити се започнати со формирањето на Одделението за оценување во рамките на Бирото за развој на образованието.

Значајна активност во функција на обезбедување на квалитетот е и воспоставувањето на одржлив и независен систем за обука на наставниците кој исто така е дел од активностите предвидени со Проектот за модернизација во образованието.

Наведените активности бараат соодветна институционална поставеност и тоа е една од причините за реорганизација на одделени институции на државано ниво како што се Државниот просветен инспекторат и Бирото за развој на образованието. Исто така се предвидува и формирање на Државен испитен центар и Центар за средно стручно образование и обука.

За воспоставувањето на систем за акредитација на понудувачи на услуги-институции за обука на наставници и директори предвидено е најнапред да се изготви институционална рамка за менаџмент и развој на човековите ресурси, да се утврдат процедурите за имплементација на конкурентен систем на спроведување на обуката, како и утврдување на механизам за генерална акредитација на понудувачите на обука. Исто така ќе се развијат планови и стандарди за обука на кадарот, механизми на следење на обуката во текот на работењето и систем за издавање на сертификати.

Во рамките на воспоставувањето на систем за евалуација ќе се развијат процедури за самоевалуација на училишно и вонучилишно ниво како и индикатори за самовреднување.

Најголем дел од овие активности ќе започнат да се реализираат во 2005 година, а дел од решенијата предвидени во рамките на екстерното оценување и самоевалуацијата се пилотираа во изминатите три години. Следна системска иновација која ќе почне да се реализира е зголемување на задолжителното образование од 8 на 9 години со воведување на подготвителната година во подсистемот на основното образование. Согласно Законот за именување и дополнување на Законот за основното образование ("Службен весник на РМ" бр.63/04) оваа новина ќе започне со реализација идната учебна година.

Во рамките на вкупните промени на образовниот систем, промените во средното образование (кое како негов потсистем е најнестабилниот и најпроменливиот дел), во последните десетина години, имаа и се уште имаат посебно место и третман. Поаѓајќи од глобалните потреби за промени, во нашата Република, во текот на 1996 година, беше изготвена и усвоена Програмската структура на средното образование. Документот ги дефинира глобалните односи во овој потсистем и претставуваше, пред се, основа за системските промени и промените во наставните планови и програми за средното образование. Во овој документ беа предложени решенија кои се базираат на нашите образовни традиции и реални можности за спроведување на теоретските сознанија, практичните искуства и тенденции за развојот на средното образование во Македонија, како и пошироко во Европа и во светот. Функцијата, содржината и организацијата на средното образование според Програмската структура се засновани врз општоприфатените принципи: демократичност, индивидуализација и диференцијација, интегративност, рационалност и ефикасност, иновативност и креативност, перманентност на образованието, компатибилност. Согласно предложените решенија во Програмска структура се рedefинираа структурите со што се намали нивниот број од постојните 29 на 15 струки или групи на струки, додека бројот на образовните профили од четиригодишно и тригодишно траење на образованието, во зависност од карактеристиките на сродноста на образовните барања, се намали од постојните 171 на 112.

Покрај вообичаените промени во содржината и реализацијата на одделни компоненти на системот на средното образование, во нашата Република се преземаа и други мерки за потемелно разработување на одделни аспекти на промените и за создавање услови за поавтентично остварување на новите решенија. Една од тие мерки е и Проектот на PHARE за развој на курикулумот во стручното образование кој, освен она што е експлицитно дадено во насловот, ги опфаќа уште и поддршката за усовршување на воспитно-образовните кадри, опремувањето на училиштата и подобрувањето на нивната внатрешна организираност. PHARE програмата за интегрирана реформа на средното стручно образование и обука во Република Македонија, (МА 9703, ETF/97/VET/CTF/0019), со одобрение на Собранието на Република Македонија ја реализира Министерството за образование и наука од 1998 година.

Основната цел на реформираното средно стручно образование и обука беше создавање на кадри со стручни знаења и, пред се, умеања и компетенции соодветни на современите барања на динамичкиот пазар на трудот. За постигнување на оваа цел беа изготвени програмски документи, како што се Општиот државен курикулум и Стандардите на курикулуми за: струка или група струки, образовен профил, училиште, наставен предмет и наставен час.

Според Општиот државен курикулум средното стручно образование и обука му овозможува на ученикот да стекне општи способности и стручни компетенции потребни на пазарот на трудот, како и продолжување на образованието на високо образовните институции. Според тоа, реформираното средно стручно образование во образовните профили со четиригодишно траење на образованието, овозможува ученикот по сопствен интерес да се определи за полагање на завршен или на матурски испит.

Во моментов во тек е реализацијата на третата фаза од PHARE програмата во чии рамки треба да бидат реализирани следниве активности:

- воспоставување на институција (Центар за стручно образование и обука) за поддршка и развој на стручното образование;
- обука на наставници;
- обука на директори на образовните установи.

Според тоа, во средното стручно образование и обука реформирани се:

- 22 образовни профили од 11 струки или група струки, застапени во 52 училишта;
- 8 образовни профили во 3 струки за ученици со посебни образовни потреби, застапени во 4 училишта.

Во реформираното средно стручно образование и обука во учебната 2004/2005 година вклучени се вкупно 56 училишта.

Во рамките на четвртата фаза од PHARE програмата, што треба да отпочне со реализација во 2005 година, се очекува да се реализира компонентата поврзана со опремување на образовните институции.

Во 1999 година беше потпишана Спогодба помеѓу Владата на Сојузна Република Германија и Владата на Република Македонија за техничка соработка. Една година подоцна, во 2000 година, во рамките на Пактот за стабилност на Југоисточна Европа, во соработка со Германското друштво за техничка соработка започна со реализација проектот “Унапредување на стручното образование во техничките струки”.

Целта на проектот е оспособување на учениците од средното стручно образование со тригодишно траење во согласност со потребите на структурните промени во стопанството на Република Македонија и прилагодување на средното стручно образование на изменетите стопански услови.

Проектот предвидува остварување на следниве резултати:

- подобрување на условите за стручното и практичното образование во пилот-училиштата;
- соодветно оспособување на наставните кадри, особено на наставниците по стручните предмети;
- реализирање на стручното образование и на практикумот во согласност со барањата на пазарот на трудот;
- развој на единствен систем на стручно образование и обука релевантен на потребите на пазарот на трудот и др.

Во рамките на проектот се изготвени програмски документи за три образовни профили од тригодишно траење за три струки (електротехничка, машинска и автосообраќајна). По извршеното опремување на училиштата, оспособување на наставниците и обезбедување на другите неопходни услови, новите наставни планови и програми почнаа да се реализираат од учебната 2003/2004 година во седум пилот-училишта.

Почнувајќи од 2004 година, во средното образование во Република Македонија, со поддршка на USAID, почна со реализација SEA проектот (активности во средното образование). Во рамките на овој проект во наредните пет години треба да се реализираат следниве компоненти:

- обука на наставници;
- обука на директори;
- развој на кариера.

Со проектот постапно ќе бидат опфатени 50 средни училишта.

Министерството за образование и наука врши постојана координација на овие проекти во средното образование заради оневозможување на паралелизам.

На сличен начин се иницирани и промените во гимназиското образование во Република Македонија. По воведувањето на гимназиското образование, во текот на последната деценија од минатиот век се забележуваа позитивни искуства, но и слабости и недостатоци кои, повеќе или помалку, влијаеја на квалитетот на овој вид образование. Слаботите се однесуваа, пред се, на: големата унифицираност на наставните планови и програми; непостоењето на критериуми за запишување на учениците во гимназиските програми; традиционалната внатрешна организација на животот и работата на учениците во училиштата; непостоењето на стандарди за следење и оценување на успехот на учениците и слично.

Позначајни измени и дополнувања во Наставниот план и наставните програми за гимназиското образование беа донесени во 2001 година. Нивната реализација отпочна од учебната 2001/2002 година, со целата популација ученици, без претходни подготовки и пилотни истражувања за понудените измени.

Тоа значеше почеток на воспитно-образовната работа во најелитниот вид средно образование во Република Македонија без однапред подготвена концепција за гимназиското образование, недоволно оспособени наставни кадри, необезбедени соодветни услови за работа, недефинирана методологија и организација на наставната работа и сл.

Во текот на двегодишната примена на овој наставен план се појавија повеќе проблеми, отворени прашања, дилеми, недоследности и потешкотии при реализацијата на наставните програми.

Деловите од Наставниот план кои се однесуваат на изборните предмети, задолжителните изборни програми и содржини и изборните содржини, поради несоодветно дефинираниот статус, предизвикаа дополнителни проблеми во наставата, дополнителна оптовареност на учениците, разноликост во начинот на оценувањето, продолжен престој на учениците во училиштата и сл.

Поаѓајќи од овие сознанија и факти, се пристапи кон определени измени и дополнувања на Наставниот план за гимназиското образование како краткорочно решение за подобрување на недоволните состојби. Долгорочните решенија треба да се бараат во проектното воведување на промените, во изготвувањето на концепт за гимназиското образование, дефинирањето на стандарди и постапното воведување на проектираните решенија во пилот-училиштата. Само тогаш ќе може да се зборува за вистинска реформа на гимназиското образование.

Со направените измени и дополнувања растоварен е Наставниот план во смисла на намалување на бројот на наставните предмети и на намалување на вкупниот фонд на часови во сите години, а со дефинирањето на статусот и функцијата на одделните негови наставни подрачја создадени се основи (услови) за поефикасна организација на воспитно-образовната работа во училиштата.

Република Македонија ги следи процесите иницирани со Декларацијата од Сорбона и ги усогласува реформите во областа на високото образование со Болоњскиот процес на изградба на единствен европски простор на високото образование. Реформите се динамизираа по официјалното пристапување кон Болоњскиот процес на Берлинската конференција на европските министри надлежни за високо образование, во септември 2003.

Правна рамка за имплементација на процесот се Законот за високо образование (“Службен весник на РМ” бр.64/00), Законот за изменување и дополнување на Законот за високо образование од 2003 година (“Службен весник на РМ” бр. 49/03). Законот ги регулира: правниот статус и автономијата на универзитетите, воспоставувањето на државни и приватни високообразовни установи, системот за обезбедување квалитет (евалуација и акредитација), начинот на финансирање, структурата на степените, институционалната рамка, признавањето на стекнатите степени и квалификациите и др. Во 2003 година беа усвоени нормативи и стандарди за воспоставување на високообразовни установи, согласно кои се врши акредитација. Усвојувањето на Законот за основање на државен Универзитет во Тетово (“Службен весник на РМ” бр.8/04) создаде нормативно-правни претпоставки за поголем пристап кон високото образование на мнозинските заедници, како што е албанската и другите заедници.

Натамошното осовременување на легислативата ќе ги опфати: структурата на степените и квалификациите (вклучувајќи го професионалното високо образование и применетите науки); различни форми на учење во текот на животот и признавање на квалификациите што се резултат од континуиран процес на образование; јакнење на релацијата универзитет-факултети, со промоција на интегриран универзитет (комплексна структурна промена што би требала да се изврши во период од пет години); воспоставување и признавање на “заеднички степени”; зголемено учество на студентите во клучните институционални функции и процеси; воспоставување правна основа за преносливост на националните стипендии и студентски кредити.

Со основањето на Совет за развој и финансирање на високото образование во ноември 2003-та година, се воспостави структура за партнерство на органите на државната управа и институциите за високо образование во реформските процеси. Поголем број комисии на Советот работат на: дефинирање на критериуми за финансирање на високото образование, изготвување на програма за развој на високото образование и друго.

Министерот за образование и наука формира Група за следење на Болоњскиот процес, со претставници од универзитетите во Република Македонија, студентските организации и Министерството. Групата работи на подготовка на Националниот извештај за имплементацијата на Болоњскиот процес во периодот 2004-2005.

Воспоставени се Одбор за акредитација и Агенција за евалуација, како структури за обезбедување квалитет во високото образование. Во 2002 година, се реализираше национален проект, со кој се изврши првата самоевалуација на институциите за високо образование. Во соработка со Европската асоцијација на универзитетите, Германската ректорска управа, Амбасадата на Република Франција, Министерството за надворешни работи на Австрија, Фондацијата институт отворено општество “Македонија” и други, извршена е

надворешна евалуација на универзитетите. Натамошните активности во областа на обезбедување квалитет, ќе бидат насочени кон: вклучување во европската мрежа за обезбедување квалитет (ENQA), прифаќање и примена на стандардите, процедурите и насоките што ги подготвува ENQA и соработка со телата за обезбедување на квалитет од земјите на Југо-Источна Европа.

Прилагодувањето на постојниот систем на високо образование со два степени е клучен елемент на реформите. Првиот и вториот степен треба да имаат различни ориентации и да формираат различни профили, со цел да одговорат на индивидуалните, академските и потребите на пазарот на трудот. На почетокот на 2004 година, во соработка со Германската ректорска конференција, Министерството за образование и наука организира Конференција за високо стручно образование и применети науки. Во академската 2004/2005 година, најголем број од техничките факултети на универзитетите во Скопје и Битола воведоа тригодишни студии ориентирани кон потребите на пазарот на трудот. Република Македонија ја следи работата на изготвување “европска рамка на квалификации” и ќе изготви национална рамка на квалификации. Се очекува, преку Темпус проект, вклучување во третата фаза на ТУНИНГ проектот финансиран од Европската комисија.

Поради потребата од тесна врска помеѓу Европскиот простор на високо образование и Европскиот простор на истражување, на Конференцијата во Берлин, министрите го проширија фокусот од двата степени на студии, со вклучување на докторските студии како трет циклус во Болоњскиот процес. Потенцирано е значењето на истражувањето и обуката на истражувачи и промоција на интердисциплинарност во третиот циклус. Се поттикнува мобилност на ниво на докторски студии и на пост-докторско ниво и се охрабруваат институциите да ја зголемат соработката во областа на докторските студии и образование на млади истражувачи. Се стимулира развојот на мрежи за докторски студии и развој на центри на изврсност како двигатели на развојот на “Европа на знаење”. Република Македонија ги користи Шестата рамковна програма на Европската Унија, COST Програмата, UNESCO Програмата, UNDP, IAEA, како и билатералната соработка со земји од Европската Унија, САД, Јапонија и други за зајакнување на компонентата на истражување и развој. Новите Сократес-Темпус акции и “Еразмус Мундус” програмата на Европската унија ги зголемија можностите за мобилност на постдипломско и докторско ниво.

Република Македонија посветува особено внимание на развојот на кредитни системи хармонизирани со ЕКТС. Во тек е реструктурирање на студиските програми, нивна модуларизација и воведување на кредитни системи. Проширувањето на системот за кредити со вклучување на професионалното образование и кредити за учење во текот на целиот живот треба да стане дел од реформите. Поголем број Темпус проекти помогнаа за развој на модели и воведување на ЕКТС на високообразовните установи на универзитетите во Скопје и Битола. Примената на ЕКТС на овие универзитети е задолжителна од 2005 година. Универзитетот на Југо-Источна Европа од Тетово применува ЕКТС од 2001 година. Обврска на Државниот универзитет во Тетово, кој започна со работа во октомври 2004 година е студиските програми да се развиваат согласно ЕКТС. Примената на ЕКТС треба да овозможи поголема мобилност на студентите во рамките на високообразовните установи, помеѓу универзитетите во земјата, регионот и пошироко. Натамошните активности во областа на ЕКТС ќе бидат насочени кон: примена на Водичот на Европската Комисија за ЕКТС, следење на развојот и примена на системот како ЕКТС како систем за акумулација и трансфер на кредити поврзани со формалното, неформалното и информалното образование во текот на целиот живот.

Република Македонија ја ратификуваше Лисабонската конвенција во 2003 година. Земјата е членка на ENIC/NARIC мрежата на центри за признавање на курсеви, степени и дипломи. Националниот информативен центар функционира во рамките на Министерството за образование и наука. До 2005 година треба да се создадат услови, на секој завршен студент, бесплатно, покрај дипломата, да му се додели и “додаток на диплома” (diploma supplement). Република Македонија треба активно да се вклучи во проектот за креирање глобална рамка за квалификации во Европскиот простор на високото образование.

Во 2003 година, Република Македонија беше домаќин на регионална конференција за учење во текот на целиот живот. Три години по ред, фондацијата “Конрад Аденауер” е покровител на фестивал за учење во текот на целиот живот, на кој, покрај високообразовните установи, учествуваат и голем број невладини организации. Министерството за образование и наука формира работна група што подготвува стратегија за учење во текот на целиот живот.

Успешно и ефикасно прилагодување на високообразовниот систем на Република Македонија кон Болоњскиот процес е можно со добар менаџмент и водство. Сегашната организација на државните универзитети во Скопје и Битола како асоцијации од факултети, институти и други организациони единици со својство на правни лица ги ограничува можностите за квалитетни реформи. Воспоставување правна рамка за развој на интегрален универзитет со факултетите, институтите и други како конститутивни единици и нејзина имплементација се приоритети за 2005 и наредните години.

За реформите во високото образование, Република Македонија добива значајна поддршка и остварува соработка со Европската комисија (доминантно од Темпус програмата), Советот на Европа, Европската Асоцијација на Универзитетите, UNESCO-CEPES, Германската ректорска управа, Светската Банка, фондацијата Институт отворено општество “Македонија” и други. Интензивна е билатералната соработка со земјите од Европа (Австрија, Франција, Холандија, Швајцарија, Словенија), а особено регионалната соработка на земјите на Западен Балкан (Албанија, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора и Хрватска).

6. Управување и финансирање: ве молиме да ги опишете мерките за управување и финансирање во областа на образование и обука, при тоа наведете детали за степенот на финансиска и административна автономија на институциите и за учеството на носителите на активностите, посебно улогата на социјалните партнери во СОО.

Во Законот за основното образование (“Службен весник на РМ” бр.52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04) како орган на управување во основното училиште е утврден училишниот одбор.

Училишниот одбор е составен од 11 члена и тоа: четворица претставници од учителите, наставниците, стручните работници и воспитувачите, тројца претставници од родители на учениците, двајца претставници од основачот и двајца претставници од единицата на локалната самоуправа.

Претставниците од родителите на учениците, од основачот и од единицата на локалната самоуправа не може да бидат бирани од редот на вработените во училиштето.

Претставниците на основачот ги именува и разрешува Владата на Република Македонија на предлог од Министерството за образование и наука, претставниците од локалната самоуправа ги именува и разрешува органот на локалната самоуправа, претставници од родителите на учениците ги именува и разрешува Советот на родителите, а претставниците на учителите, наставниците, стручните работници и воспитувачите ги именува и разрешува наставничкиот совет на училиштето.

Членовите на одборот се именуваат за период од четири години. Одлука на училишниот одбор се донесува со мнозинство гласови од вкупниот број членови на одборот.

Вака структурираниот училишниот одбор ги има следните задолженија: донесува годишна програма за работа на основното училиште и го усвојува извештајот за работа, утврдува финансиски план, усвојува годишна пресметка, дава претходно мислење до директорот на основното училиште за приговорите на наставниците, стручните работници, воспитувачите и родителите, распишува јавен оглас за именување директор, дава претходно мислење за именување и разрешување на директор на основното училиште, дава мислење до директорот за избор на наставници, стручни соработници и воспитувачи, донесува статут на основното

училиште, одлучува по жалба на оценката за работата на наставниците, стручни соработници и воспитувачи, и разгледува и други прашања утврдени со статутот на основното училиште.

Училишниот одбор на основното училиште одлучува по жалби на ученици, родители, односно старатели на ученици.

Со Законот за изменување и дополнувањата на Законот за основното образование ("Службен весник на РМ" бр. 63/04) од март 2005 година по новите локални избори е утврден нов начин на составување и избор на училишни одбори, како и нови надлежности на училишниот одбор.

Училишниот одбор во малите основни училишта е составен од седум члена и тоа: двајца претставници од наставниците, стручните соработници и воспитувачите, двајца претставници од родителите односно старателите на учениците, еден претставник од Министерството и двајца претставници од основачот.

Училишниот одбор во големите основни училишта е составен од девет члена и тоа: тројца претставници од наставниците, стручните соработници и воспитувачите, тројца претставници од родителите односно старателите на учениците, еден претставник од Министерството и двајца претставници од основачот.

Мали училишта се оние кои имаат до 24 паралелки, а големи училишта се оние кои имаат над 24 паралелки.

Претставниците од родителите односно старателите на учениците, од основачот и од Министерството не можат да бидат именувани од редот на вработените во училиштето.

Претставниците на основачот ги именува и разрешува советот на општината, претставниците од родителите односно старателите на учениците ги именува и разрешува советот на родителите, претставникот од Министерството го именува и разрешува министерот, а претставниците на наставниците, стручните соработници и воспитувачите ги именува и разрешува наставничкиот совет на училиштето.

Членовите на одборот се именуваат за период од четири години со можност за повторен избор. Училишниот одбор од редот на своите членови избира претседател.

Одлука на училишниот одбор се донесува со мнозинство на гласови од вкупниот број членови на одборот.

По завршување на процесот на децентрализација Училишниот одбор ќе ги има следните надлежности: донесува статут на основното училиште, предлага годишна програма за работа и извештај за работа на основното училиште до советот на општината, предлага финансиски план до основачот, предлага завршна сметка до основачот, објавува јавен оглас за избор на директор на основно училиште, врши интервју со кандидатите за директор, предлага на градоначалникот на општината еден кандидат од пријавените кандидати на објавениот јавен оглас за избор на директор, дава мислење до директорот за избор на наставниците, стручните соработници и воспитувачите, поднесува предлог до директорот за престанок на работниот однос на наставниците, стручните соработници и воспитувачите, одлучува по приговорите и жалбите на вработените во основното училиште, одлучува по жалбите на ученици, родители, односно старатели на ученици, разгледува и други прашања утврдени со статутот на основното училиште.

Управувањето во институциите за основно образование на возрасните е во надлежност на училишен одбор, во кого има претставници од основачот на училиштето, од вработените-наставници, од родителите и единицата на локалната самоуправа. Согласно Законот за основно образование, средства за финансирање на дејноста се обезбедуваат од буџетот на Република Македонија; од проекти одобрени од министерот; од единицата на локалната самоуправа, од легати, подароци и завештанија.

Во Законот за средното образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 67/04) како орган на управување во средното училиште е утврден училишниот одбор.

Училишниот одбор брои девет члена и тоа: двајца претставници од основачот, тројца претставници од родители на учениците кои не се вработени во училиштето и четворица претставници од наставниците, а врз принципите на стручност и компетентност. Претставниците од родителите на учениците и од основачот не може да бидат бирани од редот на вработените во училиштето. Членовите на училишниот одбор се избираат за периодот од четири години со право на уште еден избор.

Претставниците на основачот ги именува и разрешува Владата на Република Македонија, претставниците на родителите на учениците ги избира и разрешува советот на родители, а претставниците на наставниците ги избира и разрешува наставничкиот совет на училиштето по постапка пропишана со статутот.

Претставниците на основачот за општинските, односно училиштата на Град Скопје, ги именува и разрешува надлежниот орган на локалната самоуправа.

Училишниот одбор на јавното средно училиште ќе ги има следните надлежности: го донесува статутот, ја донесува годишната програма за работа и го усвојува извештајот за работа, распишува јавен оглас за именување на директор, дава мислење во врска со приговор на наставник и стручен соработник за оцената на нивната работа, дава мислење за именување и разрешување на директорот, ја разгледува реализацијата на годишната програма за работа и врши и други работи утврдени со овој закон и со статутот на училиштето.

Одлуките на училишниот одбор се донесуваат со мнозинство гласови од вкупниот број членови на одборот.

Управувањето и раководењето во средното приватно училиште ги утврдува основачот.

Со Законот за изменување и дополнување на Законот за средното образование ("Службен весник на РМ бр.67/04), од март 2005 година по новите локални избори е утврден нов начин на составување и избор на училишни одбори, како и нови надлежности на училишниот одбор. Орган на управување во јавното средно училиште е училишниот одбор.

Училишниот одбор во јавното средно училиште е составен од 12 члена и тоа: четири претставници од наставниците, три претставници од родителите на учениците, три претставници од основачот, и по еден претставник од Министерството и од деловната заедница.

Претставникот од деловната заедница учествува во работата на училишниот одбор, но нема право на учество при гласањето и донесувањето на одлуките.

Претставниците од родителите на учениците, од основачот и од Министерството не можат да бидат именувани, односно бирани од редот на вработените во училиштето.

Претставниците на основачот за државните средни училишта ги именува и разрешува Владата на Република Македонија, а за општинските и училиштата на Град Скопје, советот општината, односно советот на Градот Скопје.

Претставниците од родителите на учениците ги именува и разрешува советот на родителите, претставниците на наставниците ги именува и разрешува наставничкиот совет на училиштето, претставниците на Министерството ги именува и разрешува министерот, а претставниците на деловната заедница Стопанската комора на Република Македонија. Членовите на одборот се

именуваат за период од четири години, со право на уште еден избор. Училишниот одбор од редот на своите членови избира претседател.

Одлуките на училишниот одбор се донесува со мнозинство на гласови од вкупниот број членови на одборот.

Училишниот одбор на државното средно училиште донесува статут; предлага годишна програма за работа и извештај за работа до Министерството, предлага годишен финансиски план до Министерството, предлага завршна сметка до Министерството, објавува јавен оглас за избор на директор, врши интервју со кандидатите за директор, од пријавените кандидати на објавениот јавен оглас за именување на директор, врши избор за директор, поднесува предлог до директорот за престанок на работниот однос на лицата, одлучува по приговорите и жалбите на вработените во училиштето, одлучува по жалбите на ученици, родители, односно старатели на ученици, разгледува и други прашања утврдени со статутот на државното училиште.

Училишниот одбор на општинското средно училиште, односно средното училиште на Град Скопје донесува статут, предлага годишна програма за работа и извештај за работа до советот на општината, предлага годишен финансиски план до основачот, предлага завршна сметка до основачот, објавува јавен оглас за именување на директор, врши интервју со кандидатите за директор, од пријавените кандидати на објавениот јавен оглас за именување на директор, му предлага на градоначалникот на општината еден кандидат, поднесува предлог до директорот за престанок на работниот однос на лицата, одлучува по приговорите и жалбите на вработените во училиштето, одлучува по жалбите на ученици, родители, односно старатели на ученици, разгледува и други прашања утврдени со статутот на општинското училиште.

Со Законот за високото образование се пропишани органите на универзитетот, на факултетот и висока стручна школа, како и нивниот состав и надлежности (членовите од 64 до 79). Според членот 64 од Законот за високото образование, органи на универзитетот се универзитетски сенат, ректор и ректорска управа.

Универзитетскиот сенат е орган на управување и стручен орган, кој го сочинуваат претставници од високообразовните и научните установи, кои се во состав на универзитетот, избрани непосредно и со тајно гласање за време од 4 години од редот на професорите, односно научните советници и од претставници на студентите. Во Сенатот определен број на членови избираат и придружните членки на универзитетот. Ректорот и проректорите учествуваат во работата на сенатот, без право на глас. Бројот и начинот на избор и разрешување на членовите на сенатот, се уредуваат со статутот на универзитетот.

Надлежностите на сенатот се пропишани со Законот за високото образование, кој дава можност со статутот на универзитетот да се утврдат и други работи на сенатот. Така, во законските надлежности на сенатот се да: донесува годишна и четиригодишна програма за развој и работа на универзитетот; дава мислење и предлози на Програмата за високообразовна дејност на Република Македонија и мислење на годишните програми за развој на високообразовните установи во негов состав; донесува годишна финансиска пресметка и годишен завршен финансиски извештај на универзитетот; го усвојува годишниот извештај за работа на универзитетот; предлага нормативи и стандарди за основање на високообразовни установи и за вршење високообразовна дејност, кои ги донесува Владата на Република Македонија; утврдува единствени основи за вршење на високообразовната дејност; донесува правилник за единствени правила за студирање; правилник за единствените основи за организирање на последипломски и докторски студии; правилник за единствените основи на кредит системот; правилник за единствени критериуми и постапка за избор во наставно-научни, наставни и соработнички звања; донесува програма за меѓународна соработка, формира комисија за евалуација на универзитетот, како и врши и други работи утврдени со Законот и статутот на универзитетот.

Сенатот може да одлучува доколку на седницата присуствуваат повеќе од половината од вкупниот број членови на сенатот, а одлучува со мнозинство од присутните членови на сенатот, освен за прашањата утврдени со овој закон и статутот на универзитетот. Според статутите на постојните државни универзитети во Република Македонија, за донесување на нивниот статут, избор на ректор и проректори, стекнување и престанување на членство во универзитет, е пропишани поинакво одлучување, односно, сенатот може да расправа ако на седницата присуствуваат две третини од вкупниот број членови на сенатот, а одлуката е донесена доколку за неа гласале повеќе од половината од вкупниот број членови на сенатот.

Ректорската управа ја сочинуваат ректорот, проректорите, деканите на факултетите и директорите на високите стручни школи и на акредитираните научни установ, како и претставници на студентите, а може да учествуваат и директорите на придружните членки во состав на универзитетот, кога се расправа за прашања од нивната дејност. Ректорската управа ги подготвува и предлага актите и материјалите за прашања за кои одлучува сенатот и ректорот; дава согласност на студиските програми на факултетите и високите стручни школи; одлучува заорганизирањето и за организационите единици на универзитетот; ги утврдува научните, односно уметничките области, подрачја и наставни дисциплини за вршењето на високообразовната дејност на високообразовните установи во негов состав; го уредува издавањето на дипломи, утврдува мислење за спојување, при-појување или за престанок на одделни факултети во состав на универзитетот и нивно трансформирање во приватни високообразовни установи; го усогласува кофинансирањето на студентите; објавува конкурс за запишување студенти на додипломски студии и врши и други работи определени со Законот и статутот на универзитетот. Ректорот има право да стави вето на одлуката на ректорската управа, кога смета дека тоа е од интерес за универзитетот и да донесе одлука по спорното прашање.

Органи на факултет се наставно-научниот совет, деканот и деканатската управа, а на високата стручна школа наставнички совет, директор и управа.

Наставно-научниот совет е орган на управување и стручен орган на факултетот, кој го сочинуваат редовните и вонредните професори и доцентите и претставници на соработниците и студентите. Наставничкиот совет на високата стручна школа го сочинуваат професорите, вишите предавачи и предавачите и претставници на студентите. Бројот на претставниците на соработниците и студентите и времето за кое се избираат се утврдува со статутот на високообразовната установа.

Со Законот за високото образование и статутот на факултетот се утврдени надлежностите на наставно-научниот совет, односно на наставничкиот совет на високата стручна школа: донесува статут; донесува четиригодишна програма за развој и годишна програма за работа; избира и разрешува декан и продекан односно директор и заменик директор; утврдува студиски предметни програми; донесува програма за научноистражувачка односно уметничка работа; врши избор во звање на наставните, наставно-научните и научните работници и соработници; предлага на универзитетот број на студенти кои се запишуваат во прва година на додипломски и последипломски студии; донесува мерки за создавање и усовршување на наставно-научен и уметнички подмладок и за унапредување на стандардот на студентите; презема мерки за унапредување на наставната и научноистражувачката работа; донесува финансиска пресметка и усвојува завршна сметка и врши и други работи утврдени со Законот и статутот.

Деканатската управа на факултетот, односно управата на високата стручна школа се избира за време од 4 години и ја сочинуваат деканот, односно директорот, продеканите, односно заменик директорот и раководителите на организационите единици, како и претставници на студентите. Поблиски одредби за организацијата и начинот на работа на деканатската управа на факултетот, односно управата на високата стручна школа се утврдуваат со статутот на овие високообразовни установи. Деканатската управа на факултетот, односно управата на високата стручна школа ги подготвува и предлага актите и материјалите за кои одлучува наставно-научниот совет на факултетот, односно наставничкиот совет на високата стручна

школа и деканот односно директорот; одлучува за рационално вршење на дејноста, за издавачката дејност и врши и други работи определени со Законот и статутот на високообразовната установа.

Приватен универзитет и приватна високообразовна установа надвор од состав на универзитет, односно на факултет, можат одредбите од Законот за високото образование што се однесуваат на органите факултет и висока стручна школа, да ги применуваат соодветно на начин на кој е организиран универзитетот, односно самостојната високо образовна установа и може да имаат и други органи со права и обврски утврдени со актот за основање. Притоа, органите не може да имаат права и обврски со кои се стеснува автономијата на високообразовните установи утврдена со овој закон.

Трансформација на високото образование во Република Македонија, денес, по нејзиното осамостојување и конституирање како самостојна и суверена држава, се остварува во видоизменети и сложени општествено-економски и политички услови, во услови на транзиција на севкупните општествени состојби. Во тој контекст, универзитетите започнаа интензивни чекори за сопствена трансформација во автономни институции, кои за прв пат добија уставна подлога со донесување на законот за високо образование. Автономијата на универзитетите значи академска слобода, академско управување и неприкосновеност на автономијата. Автономијата на универзитетите, пред се, треба да се сати како духовно-програмска, кадровска, организациона и работно-содржинска целина, што во практична смисла ќе се потврдува преку слободата во творештвото, внатрешното организирање, и слично.

Согласно Законот за буџетите и Законот за изменување и дополнување на Законот за буџетите ("Службен весник на РМ" бр. 85/03), институциите од областа на образованието (основни и средни училишта) кои се единки корисници на буџетот, обврзани се да достават годишен финансиски план во определениот рок од донесувањето на Буџетот како би можеле да ги користат средствата определени со буџетот.

Финансиското работење на институциите определено е со Законот за извршување на буџетот во согласност со приближувањето на формата кон меѓународната класификација на расходи. Донесениот Буџет за 2005 година ("Службен весник на РМ" бр.96/04), претставува понатамошно доближување до стандардната економска класификација на расходи потребна за екстерно финансиско известување.

Средствата за остварување на дејноста на основното образование се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Покрај обезбедувањето на средства од Буџетот на Република Македонија основните училишта остваруваат приходи и од самофинансирачки услуги (издавање на училиштен простор под кирија, провизии од исхрана на ученици, провизии од ученички весници и списанија и сл.). Средствата што се остваруваат на овој начин во најголем дел се користат за покривање на материјалните трошоци на училиштата, со оглед на тоа што средствата добиени од Министерството не се доволни.

Појдовна основа за финансирање на основните училишта се нивните годишни финансиски планови односно програми за работа. Министерството за образование и наука ги одобрува финансиските планови на основните училишта и во агрегирана форма за сите единки корисници доставува Финансиски план за дејноста основно образование до Министерството за финансии. Финансискиот план содржи средства за:

- Плати и надоместоци
- Материјални трошоци
- Ученички стандард
- Капитални трошоци (опремување на училиштата; тековно-инвестиционо одржување и реконструкција и изградба на нови училишни објекти.

Средствата за плати на работниците во дејноста на основното образование се утврдуваат врз база на Критериуми за распоредување на средствата за плати што се обезбедуваат од Републичкиот Буџет за дејноста на основното образование (прилог интегрален текст). Масата на средствата за плати содржи средства за тековен и минат труд.

На износот на средствата за нето плата се пресметува по 0.5 % средства за секоја навршена година минат труд.

За наставниците кои работат во ридско-планински и погранични подрачја се пресметуваат дополнителни средства за плата за работа во тешки услови и работа во комбинирани паралелки.

Финансирањето на материјалните трошоци на основните училишта се врши според посебни Критериуми кои се изготвуваат секоја година во рамките на утврдените средства со Буџетот (прилог Критериуми). За одделни видови на материјални трошоци критериум е бројот на паралелките во воспитно-образовната организација, големината на училишниот простор, сменското работење, начинот на затоплување на објектите, како и цената на услугите на јавните претпријатија.

Ученичкиот стандард во основното образование опфаќа:

- превоз на ученици;
- сместување и исхрана на ученици во ученички интернати и во дом-семејство и
- партиципација за ужинка за децата-учениците со посебни потреби.

Распределбата на средствата за тековно-инвестиционо одржување и за капитални трошоци се врши според посебни програми, изготвени врз основа на претходно искажани потреби од училиштата.

Одобрените износи на средствата со буџетот за тековната година самостојно се извршуваат од страна на институциите и се однесуваат како на буџетските средства, така и на средствата остварени со самофинансирачки извори и донации.

Во 2005 година се предвидува остварување на првата фаза од финансиска децентрализација во основното и средното образование, која се однесува на тековните материјални трошоци (категиорија на трошоци 42). Распределбата на овие трошоци ќе се одвива врз база на блок дотации.

Трошоците за наставата во средните јавни училишта ги обезбедува државата, а во приватните училишта родителите на учениците. Во нив лесно се вклучуваат и возрасните кои ги плаќаат трошоците за своето образование.

Согласно член 113 од Законот за средно образование, средства за финансирање на дејноста се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија; партиципација на корисниците на услуги; продажба на производи и услуги кои се резултат на вршење на основната дејност; трговските друштва, јавните претпријатија, установи и органи на државната управа во кои се остварува практична обука на учениците; проекти одобрени од министерот; камати и дивиденди на пласирани средства; од легати, подароци, завештанија и други извори.

Јавните училишта, односно установите за образование на возрасни можат да стекнуваат средства од давање на образовни услуги на граѓани кои не се утврдени како потреби и интереси на државата и за кои таа не обезбедува средства.

Во средното образование финансиските средства за остварување на основната дејност се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Образовно-воспитниот процес во Република Македонија се остварува во 86 државни средни училишта, 4 специјални училишта и 1 Завод за рехабилитација. Меѓутоа, со донесување на Законот за децентрализација само шест државни средни училишта и четирите специјални

училишта за рехабилитација ќе се финансираат на државно ниво, додека преостанатите државни училишта ќе се финансираат на локално ниво.

Финансирањето на дејноста во државните средни училишта во Република Македонија се врши според однапред утврдените мерила и критериуми за финансирање пропишани од страна на Министерот за образование наука, потоа согласно Законот за средно образование, наставните планови и програми, потоа согласно распишаниот Конкурс за запишување на ученици во новата учебна година и како најважен услов одобрениот Буџет за тековната година.

Согласно Законот за извршување на на Буџетот на Република Македонија државните средни училишта – единките корисници изготвуваат свој финансиски план по квартали, по програми и ставки, кои имаат обврска да го достават до надлежното министерство, а надлежното министерство консолидираниот финансиски план го доставува до Министерството за финансии во рок од 25 дена од денот на донесување на Буџетот.

Државните средни училишта – единките корисници на средствата од Буџетот се должни финансиските средства да ги користат наменски и не смеат да превземаат обврски над лимитот на одобрени средства со Буџетот, при тоа стриктно почитувајќи го Законот (Законот за Буџет на Република Македонија, Законот за извршување на буџетот, Законот за средното образование, Законот за јавни набавки, Законот за работни односи и други).

Со донесувањето на Законот за изменување и дополнување на Законот за средното образование, ("Службен весник на РМ" бр.42/03) финансирањето на десетте државни средни училишта, кои што ќе финансираат од Буџетот на Република Македонија ќе покрива трошоците за: плата, надоместоци од плата, комуналните услуги, затоплувањето, комуникација, транспорт и капитални трошоци за основно и специјално одржување на објектите. За преостанатите 81 средно училиште финансирањето ќе се одвива преку општините со наменски дотации од Буџетот на Република Македонија (кои ги опфаќа: комуналните услуги, затоплувањето, комуникација и транспорт), додека платите и надоместоците од плати, како и капиталните трошоци за основно и специјално одржување на објектите ќе се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Меѓутоа, поради рестриктивниот Буџет од година во година доаѓа до пренесување на неподмирени обврски за комуналните услуги, затоплувањето, комуникацијата, транспортот и капиталните трошоци за основно и специјално одржување на објектите, а тоа ќе значи пренесување на обврските на локално ниво и дополнително оптоварување на и онака скромните буџети на општините.

Во однос на степенот на финансиската и административната автономија на училиштата, факт е дека тие се строго ограничени во делот на користењето на финансиските средства од Буџетот, бидејќи согласно Законот за извршување на Буџетот не смеат да превземаат обврски над лимитот од одобрените наменски средства.

Во делот на користењето на финансиските средства од сметките 631 -Приходи од услуги, 787 - Приходи од самофинансирачки дејности и 785 - Приходи од донации, училиштата ја немаат целосната автономија, односно иако училиштата редовно доставуваат месечни финансиски планови за нивните месечни потреби, Министерството за финансии одлучува за реализација на истите во зависност од расположивите приходи.

Автономијата во управувањето со високообразовните установи се изразува преку: располагањето со одобрените финансиски средства, како и со сопствените приходи; формирање на фондови и основањето други организации од сопствени приходи, од донации и од други извори заради вршење на високообразовна, научно-истражувачка, издавачка и применувачка дејност.

Државните универзитети и државните факултети, односно државните високи стручни школи имаат својство на правно лице, една сметка за работење преку која располагаат со буџетските

средства, како и повеќе посебни сметки преку кои располагаат со средствата што ги остваруваат од самофинансирачки активности, од донации и од кредити.

Приватните високообразовни установи имаат својство на правно лице и право на жиро-сметка под услови утврдени со актот за основање и со статутот на високообразовната установа.

Преземањето на обврските од Болонскиот процес го става високото образование пред нови предизвици во неговата натамошна трансформација. Согласно Болоњската декларација факултетите постепено ќе го губат статусот на правно лице а универзитетите ќе ја имаат клучната улога.

Во високото образование средствата за остварување на основната дејност се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија .

Освен од Буџетот, високообразовните институции средствата ги стекнуваат и од: вршење на образовни услуги на правни и физички лица; продавање на научни и стручни услуги и производи на правни физички, домашни и странски лица; камати и дивиденди; приходи по основа на авторски права во сопственост на високообразовната институција; легати, подароци, завештанија, прилози и други извори.

Согласно Законот за измени и дополнување на Законот за високо образование, ("Службен весник на РМ" бр.49/03) покрај средствата за финансирање на државните универзитети се обезбедуваат и средства за учество во финансирањето на приватните високообразовни установи, доколку во согласност со Законот на високо образование е предвидено финансирање на високообразовна дејност, како и за студиски програми за кои Владата на Република Македонија утврдила дека има интерес за задоволување на одредени потреби во остварување на високообразовната дејност што ја вршат приватните високообразовни установи.

Појдовна основа за финансирање на државните универзитети се нивните годишни финансиски планови, односно програмите на приватните високообразовни установи. За распределување на средствата за вршење на дејноста на високообразовните установи одлучува Советот за развој и финансирање на високото образование, согласно Правилник за мерила и критериуми за финансирање на дејноста на универзитетите и високотообразовните установи. Советот одлучува за распределба на средствата за инвестиции; за одржување на постојната опрема и набавка на нова, за одобрување на средства за набавка на стручна литература и за обезбедување на амортизација и осигурување.

Советот за секоја буџетска година, најдоцна до 15 јуни во тековната година за наредната буџетска година на министерот надлежен за работите во високото образование му го предлага износот на средствата од буџетот за финансирање на универзитетите и самостојните високообразовни установи.

Министерството за образование и наука подготвува Предлог – Буџет што го доставува и усогласува со Министерството за финансии. Усогласениот износ станува дел од Предлог-Буџетот на Република Македонија што се доставува на Собранието на Република Македонија на усвојување.

По одобрување, средствата се распределуваат според Мерила и критериуми за: плати за реално вработените извршители според пондерациони коефициенти од мерилата и критериуми за финансирање; материјални средства за редовно функционирање (за електрична енергија, за вода, ПТТ трошоци, за хигиена, за канцелариски материјали); за издавачка дејност, за греење и средства за одржување на објектите.

Високообразовните установи секој месец добиваат од Министерството за образование и наука една дванаестина од утврдените средства за остварување на нивната дејност, а тие

самостојно, врз основа на свои акти, вршат распределба на средствата согласно намената за која се добиени.

Со Законот за буџетите и Законот за извршување на Буџетот на Република Македонија се уредуваат меѓу другото, начинот на уплатувањето и користењето на буџетските средства на корисниците на буџетот во високото образование како и сопстваните приходи што ги остваруваат факултетите и универзитетите. Воведен е единствен трезорски систем во Република Македонија на корисниците на Буџетот на Република Македонија, а согласно член 88 од Законот за високото образование, со средствата установите располагаат според намената на давателот.

Ограничените финансиски средства од државата се една од главните пречки во процесот на промените и развојот на високото образование. Приоритетниот дел од вкупните промени во високото образование преставува новиот систем на финансирање кој треба да се темели на финансирање проект-едукација за дадена дејност и да има реална цена на чинење, имајќи ги предвид наставните, материјалните, техничките, лабораториските и другите потреби за неговата реализација. Тоа подразбира донесување нови мерила и критериуми за финансирање на високообразовната дејност и во таа смисла, надминување на досегашниот систем на финансирање.

За таа цел Советот за развој и финансирање на високото образование формира Комисија што веќе го подготви новиот Предлог - правилник за мерила и критериуми за финансирање на високото образование, кој е пред усвојување.

Социјалниот дијалог во однос на поврзаноста на образовниот систем со потребите на пазарот на трудот се одвива на неколку нивоа. Имено на национално ниво е формиран економско-социјален совет составен од претставници на Владата на Република Македонија, Синдикатот и Стопанската комора. Во рамките на Министерството за образование и наука се реализира проект за реформа на средното стручно образование финансиран од страна на Европската Унија преку програмата CARDS. Во Управниот одбор на овој проект членуваат претставници на Министерството за труд и социјална политика, Агенцијата за вработување, Стопанската комора и синдикатот и конечно во Република Македонија постои Национална опсерваторија формирана со поддршка на Европската фондација за обука кој би требало да ја има улогата на модератор во социјалниот дијалог. За жал досегашното искуство укажува на пасивен однос на учесниците во социјалниот дијалог заради што во претстојниот период ќе бидат превземени мерки за ефектурирање на улогата на социјалните партнери во социјалниот дијалог. Тоа подразбира активно учество на социјалните партнери во анализа на пазарот на труд, дефинирање на образовни стандарди, изработка на курикулуми за средно и постсредно образование, работа на заеднички проекти, изработка на документи и сл.

Децентрализацијата ќе го поттикне спроведувањето на социјалниот дијалог на локално ниво.

7. Квалификации: ве молиме да ги опишете рамките и структурите на квалификациите за образованието и за СОО, вклучувајќи мерки за признавање на неформалното учење и дополнително учење(работно искуство, обука во рамките на институциите, само-учење, итн).

Согласно член 43 од Законот за средното образование („Службен весник на РМ” бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 67/04) средното образование се остварува преку планови и програми за: гимназиско образование; стручно образование; средно уметничко образование и средно образование за ученици со посебни образовни потреби.

Во гимназиското образование се запишуваат редовни ученици кои завршиле основно образование. Овие ученици по завршувањето на средното образование полагаат матура.

Во гимназиското образование може да се реализира и програма за меѓународна матура за што согласност дава министерот. Програмата за меѓународна матура е со иста важност како и гимназиското образование.

Во јавното уметничко образование се запишуваат редовни ученици по ликовна, музичка и балетска уметност кои завршиле основно образование. Во средното уметничко образование можат да се запишат и надарени ученици со незавршено основно образование, по претходна согласност од Министерството, со обврска паралелно да се здобијат со основно образование. Учениците кои ја завршиле последната година во јавното уметничко образование полагаат матура според утврдени програми.

Во стручно образование се запишуваат редовни и вонредни ученици кои завршиле основно образование. Јавното стручно образование може да биде од тригодишно и четиригодишно траење, и специјалистичко образование. Во стручно оспособување до двегодишно траење се вклучуваат и лица без завршено основно образование, но непосредно со стручното оспособување се завршува и пропишаната програма за основно образование. Програмите за стручно оспособување и стручно образование од тригодишно траење за вонредни ученици можат да се остваруваат и во установи за образование на возрасни, како и во други установи. Овие програми се ориентирани спрема потребите на стопанството и по нивно завршување учениците се стекнуваат со соодветни квалификации.

По завршувањето на последната година на јавното стручно образование се полага завршен испит или матура според утврдени програми. По завршувањето на јавното стручно образование со тригодишно траење учениците полагаат завршен испит со практична работа. По завршувањето на јавното стручно образование со четиригодишно траење учениците полагаат завршен испит или матура. Учениците кои полагаат матура стекнуваат право на образование на соодветни студии, а учениците кои полагаат завршен испит со практична работа се вклучуваат на пазарот на трудот.

Програмите за полагање на завршен испит, матура и меѓународна матура ги донесува министерот, а ги предлага Бирото за развој на образованието (освен програмата за меѓународна матура).

Во средното образование за ученици со посебни образовни потреби се образуваат ученици според сообразени програми за соодветни занимања или за работно оспособување.

Со Законот за изменување на Законот за средно образование („Службен весник на РМ“ бр. 67/04) се предвидува од 2007 година да стартуваат новите програми за државна матура, училишна матура и завршен испит. Учениците кои се вклучени во гимназиското образование ќе полагаат државна матура или училишна матура. Учениците по завршувањето на гимназиското образование се стекнуваат со Диплома за положена државна матура, односно училишна матура. Со положена државна матура учениците се стекнуваат со право на упис на високообразовна установа.

Учениците кои се вклучени во стручното образование од четиригодишно траење ќе полагаат државна матура или завршен испит. Учениците по завршувањето на стручното образование се стекнуваат со Диплома за положена државна матура, односно завршен испит. Со положена државна матура се стекнуваат со право на упис на високообразовна установа, а со положен завршен испит се вклучуваат на пазарот на трудот. Учениците кои се вклучени во стручното образование од тригодишно траење ќе полагаат завршен испит за што се стекнуваат со Диплома за положен завршен испит. Со положен завршен испит се вклучуваат на пазарот на трудот.

Учениците кои се вклучени во уметничкото образование ќе полагаат училишна матура за што се стекнуваат со Диплома за положена училишна матура.

Учениците со посебни потреби кои се вклучени во средното образование ќе полагаат државна матура или завршен испит за што се стекнуваат со Диплома за положена државна матура, односно завршен испит.

Државната матура и дел од завршниот испит (практичниот дел) ќе се изведува по пат на екстерно оценување на стекнатите знаења на учениците.

Како последица од започнатите реформи во средното стручно образование во постапка е донесување на Закон за стручно образование и обука, каде во посебен дел законски се уредуваат нивоата на квалификациите кои учениците ги стекнуваат во стручното образование и обука, односно квалификациите кои ќе ги стекнуваат учениците во овој вид на средно образование ќе бидат на пет (5) степени, односно четири (4) нивоа:

- I и II Степен – за стекнување со стручна оспособеност, а можат да се запишат лица кои имаат завршено основно образование. Можат да се запишат и лица кои немаат завршено основно образование, но со обврска паралелно со стекнувањето на стручната оспособеност да завршат и основно образование.
- III Степен – за стекнување со професија и со средно стручно образование, а можат да се запишат лица кои имаат завршено основно образование.
- IV Степен – за стекнување со професија и со средно стручно образование, а можат да се запишат лица кои се стекнале со III степен.
- V Степен – за стекнување со стручно специјалистичко образование, а можат да се запишат лица кои се стекнале со III и IV степен од соодветната струка.

Ученикот кој завршил I степен може да го продолжи образованието во II степен, а ученикот кој завршил II степен може да го продолжи образованието во III степен, со што се обезбедува образовен континуитет меѓу нивоата I, II и III.

I и II степен одговараат на ниво I, III степен одговара на ниво II, а IV степен одговара на ниво III.

По завршувањето на средното образование заради свој лични потреби или потреби на работодавецот, лицата можат и понатаму да ги продлабочуваат своите знаења или да се стекнат со нови по пат на обука, преквалификација или доквалификација. Доколку лицата своето понатамошно средно образование го продолжат во средно училиште за тоа добиваат јавен документ кој е признат од државата, а доколку средното образованието го продолжат во друга институција за тоа добиваат документ, но истиот не е верификуван од страна на државата. Исто така и за учењето по пат на работно искуство, обука во рамките на институциите, само-учењето не се добива јавен документ верификуван од државата.

За да се надминат овие недоречености во поврзувањето на системот на формалното и неформалното образование во постапка е изготвување на Закон за неформалното образование и образованието на возрасните со кој ќе треба да се изгради сертификатен систем и систем за оценување и вреднување на обуките, каталог на знаења, да се определат критериуми за акредитација на институции за неформално образование и обука и други релевантни прашања за неформалното образование. Со вклучување на Државниот завод за статистика ќе може да се започне со систематско собирање на податоци во сферата на неформалното образование.

Во овој период неформалното образование се изведува во работничките универзитети, центрите за вработување, образовните центри во рамките на трговските друштва итн. Работничките универзитети со свои програми образуваат голем број на посетители, од што најголем број на посетители ги посетуваат курсевите за странски јазици, курсевите за компјутери, фризерски, козметичари, подготвителни курсеви за упис во средните стручни училишта и високообразовните институции, шиене и кроење, угостителство, радио-телевизиски механичари и др. Посетителите во овие центри стекнуваат сертификати кои не се јавно верификувани од страна на државата.

Во врска со системот на квалификации, согласно со член 18, став 2 од Законот за државната статистика ("Службен весник на РМ" бр. 54/97), Владата на Република Македонија со одлука ги утврди квалификациите стекнати во стручното и професионално образование и обука со утврдување на национална класификација на занимања. Тоа е основниот акт за систематизацијата на стручните квалификации и занимања во Република Македонија. Со оваа одлука беше утврдена националната класификација на занимањата, со стандардни називи и шифри на занимања, подготвена по групи, подгрупи, споредни групи и единечни групи врз основа на 1SCO/88 (Меѓународна стандардна класификација на занимањата). Во прилог подолу се наведени називите на квалификациите стекнати по завршувањето на високото образование и постдипломските степени.

Освен овој акт, постојат сродни изданија во кои се систематизирани и регулирани стручните високообразовни квалификации. Такви се "Националната класификација на занимања" издадена 2002, подготвена според стандардите и начелата 1SCO/88. Истата ги опфаќа промените настанати во структурата на работната сила во услови на пазарна економија.

Воедно извршено е усогласување со меѓународните норми и стандарди, преку обезбедување на споредбени податоци со земјите на Европската унија и останатите членки на ILO.

Слично издание со неформален карактер е "Класификацијата на научните подрачја, полиња и области (дисциплини) на истрачувања". Тоа е издание на Темпус од 2001 година. Тоа овозможува категоризација на научно истражувачките, развојните и креативните активности, како и на дејностите во високото образование и научно истражувачките институции во Република Македонија.

Во текот на 2004 година од CARDS програмата е започнат проект за формирање на Фонд за развој на човечки ресурси (HRDF – Human resources development fund). Со тек на време овој фонд е предвидено да прерасне во Институт за развој на човечки ресурси кој што ќе има улога на Агенција за акредитација на сите понудувачи на образовни услуги од неформален тип.

8. Школарини и други услови за прием на високообразовните институции (јавни и приватни); како се уредуваат? Дали се различни за македонските граѓани и за странците?

Запишување на кандидати за додипломски студии на државните и приватните високообразовни установи се врши согласно Законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр. 64/00 и 49/03), Правилник за условите и критериумите за запишување на додипломски студии кој го донесуваат универзитетите и одлука на Владата на Република Македонија за бројот на студенти за запишување во прва година, која се донесува за секоја учебна година.

Бројот на студенти кои можат да се запишат на високообразовните установи се определува според капацитетот за студирање и не може да биде поголем од бројот на студенти утврден со акредитација на високообразовната установа, врз основа на Правилникот за нормативи и стандарди за основање на високообразовни установи и за вршење на високообразовна дејност ("Службен весник на РМ" бр. 33/03).

Конкурсот за запишување на студенти во прва година го објавува ректорската управа на универзитетот, односно високообразовната установа која не е членка на универзитетот. Конкурсот содржи: број на студенти по одделни студиски програми, услови за запишување, услови и критериуми за избор на кандидатите, постапка за спроведување на конкурсот, износот за надоместување на трошоците за студирање за студенти запишани во државна квота односно висината за кофинансирање што се однесува за кандидати што се запишани во приватна квота, како и роковите за пријавување, полагање и запишување на кандидатите.

Студентите запишани во државна квота чие образование го финансира Министерството за образование и наука односно државата се запишуваат со плаќање на надоместок за

кофинансирање на студиите во износ од 100 до 200 евра, во денарска противвредност во текот на целокупното студирање.

На факултетите како редовни студенти можат да се запишат и кандидати кои ги исполнуваат условите за запишување, а поради ограничените квоти не можат да се запишат во категоријата студенти финансирани од државата. Запишувањето во оваа категорија со кофинансирање на студентите, се врши под следните услови и критериуми:

- кандидатите успешно да го положат приемниот испит и да освојат најмалку 60 поени;
- кандидатите да поднесат писмена изјава дека се согласуваат во текот на целокупното студирање да ги кофинансираат студиите;

Висината за кофинансирање на оваа категорија студенти е следната:

– Технички и природно математички науки	од 250 до 700 евра
– Општествени науки	од 400 до 600 евра
– Медицински науки	од 700 до 1000 евра
– Биотехнички науки	400 евра
– Уметности	800 евра

На приватните високообразовни установи, кои што можат да се осниваат и да вршат образовна дејност, доколку се акредитирани од страна на Одборот за акредитација, можат да се запишуваат студенти по пат на Конкурс, а истиот го објавува самата високообразовна установа на начин утврден со нивниот Статут.

Право на упис имаат сите заинтересирани граѓани на Република Македонија. Во учебната 2004/05 година висината на школарината на приватните високообразовни установи изнесува:

– на Факултетот за бизнис администрација и компјутерски науки	1.500 евра;
– на факултетот за јавна администрација	1.200 евра;
– на Факултетот за право и комуникациски науки	1.100 евра;
– на Виша школа на компјутерски науки	1.500 евра;
– на Виша школа за англиски јазик	1.100 евра;
– на Факултетот за општествени науки	2.000 евра;

Кандидати – странски државјани се запишуваат на факултетите без полагање на приемен испит. Школарината изнесува од 2 500 евра до 3 000 евра за една учебна година.

9. Ве молиме обезбедете податоци за мерките за интегрирање на младите на пазарот на трудот или високото образование и СОО, вклучувајќи образовно и стручно насочување.

По завршување на средното образование, младите во Македонија имаат две можности. да го продолжат своето образование на високообразованите институции или да бараат вработување на пазарот на трудот.

Во последните неколку години високообразовните институции прават напори преку сопствена промоција да го привлечат интересот на идните бруцоши. Низ овие презентации, тие ги запознаваат идните студенти со можностите кои ги нуди, со курикулумите како и со можностите за вработување по завршување на студиите. Ваквите промоции веќе имаат и традиционален карактер и се организираат во рамките на саемските манифестации.

Вработувањето по завршување на средното образование во голема мера е отежнато заради големиот број на невработени лица со релативно ниска квалификациона структура. Скоро и да не постои профил од средното стручно образование за кој постои реална потреба на пазарот на трудот. Заради тоа, особено за оние кои завршиле гимназиско средно образование и не продолжиле да студираат, се организираат соодветни облици на образование со цел нивна

доквалификација и преквалификација. Важна улога во процесите на доквалификација и преквалификација играат работничките универзитети.

Имајќи го ова во предвид, во тек е подготовка на Закон за неформално образование со кој ќе се воспостават нови правила во нудењето на образовани услуги од неформален тип преку соодветен систем на акредитација.

Професионалната ориентација на младите во Република Македонија не е институционализирана. Тоа во голема мера го отежнува изборот на идната професија од страна на младите.

Во рамките на сите основни и средни училишта постојат педагошко-психолошки служби кои што во нивните работни задачи планираат и активности за професионално насочување на младите. Но, тие активности немаат системски карактер.

Во насока на воведување и институционализирање на професионалната ориентација како значаен елемент во насочување на младите и нивно соодветно интегрирање на пазарот на трудот во изминатиов период остварени се активности во рамки на конкретни проекти. Активностите реализирани во изминатив период се фокусирани на воспоставување на професионална ориентација во рамки на средното стручно образование и обука. Проектите вклучија повеќе средни училишта.

Стручната работа за вклучување на младите луѓе на пазарот на трудот преку професионалното информирање и советување во Република Македонија се реализира во Центрите за вработување. Во Република Македонија има 30 регионални Центри за вработување во кои работат Работни клубови (Job clubs) кои вршат советувања за вработувања во професијата, како и на работат на мерење на способностите и интересите, професионално информирање и советување, преквалификација и посредување при работа.

Во 2000-та година, со VET-1 Програмата за интегрирана реформа на средното стручно образование и обука воспоставен е проект “Професионална ориентација и советување на младите”. Со проектот е етаблирано координативно тело за помош на училиштата во соработка со Агенцијата за вработување (тогашен Завод за вработување). Во 26 училишта за средно стручно образование во 2000 година, беа формирани центри за професионална ориентација и советување, за што беа обучувани училишните педагози и психолози за работа во оваа област (по двајца советници педагог и психолог), а во 52 основни училишта по еден советник, (педагог или психолог), а со професионална ориентација во основните и средните училишта опфатени се 13.500 ученици.

Во сите средни училишта (кои беа вклучени во проектот) изработени се и реализирани планови и програми, курикулуми за работа на советникот за професионална ориентација и советување. Во 50% од училиштата, учениците и родителите се информирани со курикулумот на образовните профили и наставни предмети, со можностите за хоризонтална и вертикална проодност.

Во 73% од училиштата вклучени во реформата за средно стручно образование организирани се работилници со учениците и наставниците за техниките на учење како и изработување на SWOT-анализа.

Во 15% од училиштата извршени се тестирања на учениците на нивните општи и специфични способности.

Следењето на напредокот и развојот на учениците се врши во 35% од училиштата преку водење на училишно досие. Во овие училишта учениците интерактивно изработуваа CV- (Curriculum vitae).

Во 2003 година, со поддршката обезбедена во рамки на CARDS проектот – Програма за стручно образование и обука – VET 2, беа изработени практични алатки за остварување на професионалната ориентација од Бирото за развој на образование и Републичкиот завод за вработување :

- модел за професионално советување и посредување при работа;
- VET прирачник (водич) за стручни наставници за професионална ориентација и советување на млади;
- прирачник за професионална ориентација и стручно советување и
- стратешки план за развој на советување за кариера и посредување при работа.

Во осум центри за средно стручно образование во Република Македонија, веќе се реализираат активности кои произлегуваат од Прирачникот за кариерно советување.

Од 2004 година, со стручна и финансиска поддршка на USAID, во 51 средно-стручни училишта се реализира проектот Secondary Education Activity (Активности во средното образование), во кој една од компонентите е развој на кариерата на учениците. Во овие средни училишта се планира да се формираат центри за развој на кариера. Во тек е обука на наставниот кадар за организација и работа на 7 виртуелни и 44 реални компании. Ова треба да резултира со подобрување на мерките за интеграција на младите на пазарот на трудот (самовработување, отворање на мали и средни бизниси, како и интеграција во компаниите).

Искуствата добиени од проектот ќе иницираат правно формализирање на обврската на педагошко-психолошките служби во училиштата да вршат активности од професионална ориентација. Се очекува преку центрите за развој на кариера да се обезбеди траен и одржлив систем на професионална ориентација на училишно ниво.

Проектот на Германското друштво за техничка соработка – GTZ од 2000 година вклучува активности за професионална ориентација и техничка помош во средните училишта со тригодишна програма.

Свој придонес (1999-2004) дава и проектот ПРИСМА на Министерството за труд на САД каде што професионалната ориентација се третира во компонента за конкурентност на претпријатијата и обука.

Во рамките на USAID-SEA проектот е предвидено формирање на реални компании во сите средни училишта. Преку проектот ECONET финансиран од Kulturkontakt веќе се формирани виртуелни компании во неколку средни економски училишта. Преку овие виртуелни и реални компании се очекува да се гради претприемачки дух кај младите и нивно навикнување на создавање услови за самовработување. Овие активности се продолжение на програмата Junior Achievement која се финансира од Фондацијата отворено општество во Македонија во рамките на основните училишта.

Во насока на следење на потребите на пазарот на трудот и прилагодување на образованието кон него, од особена важност е улогата на Македонската национална опсерваторија поддржана со финансиска и стручна помош на Европската тренинг фондација. Во тек е изработка на “Водич за професионална ориентација” чии ефекти ќе се однесуваат на услугите за професионална ориентација во образованието во Република Македонија.

Средните училишта во Република Македонија се повеќе се вклучуваат во професионалното ориентирање на младите преку организирање на разни манифестации-саем на средни училишта, фестивали за доживотно учење, кампањи за упис на високошколски установи и слично.

Во тек е зајакнување и напредување на соработката меѓу образовниот сектор и секторот за вработување со цел воспоставување тесно партнерство и остварување на ефикасни механизми за професионално ориентирање на младите врз основа на донесена законска регулатива преку која ќе бидат нормирани правата и обврските на заинтересираните страни.

Активностите за кариерен развој на на учениците и студентите се дел од Националниот акционен план за вработување 2004-2005, а воедно и во Нацрт-Националната програма за образование во Република Македонија 2005-2015 година. Со оваа програма се предвидува трансформација на образованиот систем во правец на негова флексибилизација заради ефективно задоволување на потребите на пазарот на трудот.

10. Ве молиме обезбедете податоци за преминување од училиште на работа и улогата на социјалните партнери и претпријатијата.

Имајќи го во предвид фактот дека во Република Македонија има висока стапка на невработеност за очекување е дека ваков тип на информации систематски не се собираат. Агенцијата за вработување во секој момент располага со податоци за бројот на невработени според квалификациона и возрастна структура. Сосема е мал бројот на завршени средношколци кои веднаш се вработуваат.

Преминувањето на учениците од средното училиште на работа се врши преку Агенција за вработување, која претставува мрежа од 30 локални центри за вработување, во кои егзистираат т.н. Работни клубови (Job clubs). Овие клубови реализираат советувања за вработување во професијата, а работат и на мерење на способностите и интересите на професионалното информирање и советување, преквалификација и посредување при вработување.

Во услови на пазарна економија во Република Македонија се јавува поголема потреба од информативна и советодавна помош за учениците од средното образование, особено од средното стручно образование за професионална ориентација и развој на кариера.

Услугите за овој вид потреби се остваруваат преку соодветни служби во агенциите за вработување, во повеќе основни училишта преку стручните соработници, а во средните училишта тие активности се реализираат преку проекти во процесот на реформите. (PHARE-VET 1–1998-2000, VET2 2002-2004 и CARDS програмата VET 3-2004 -2005 година.

Со PHARE – VET1 проектот формирани се 8 пилот центри кои реализираат активности за професионално советување и ориентирање.

Овој проект не ги даде во целост очекуваните резултати во смисла на преминувањето од училиште на работа, бидејќи во последните 10-тина години дојде до пропаѓање на повеќе поголеми фирми во Република Македонија, главно заради новата промена во управувањето во претпријатијата (премин од државна во приватна сопственост), како и од бавниот развој на малите и средните претпријатија. Ова исто така придонесе планираниот фонд на часови за практична настава да не се реализира на задоволително ниво и истата да добие само формален карактер, а работодавците да не се инволвираат во развојот и профилирањето на кадри кои ќе кореспондираат со современите потреби на пазарот на труд.

Улогата на социјалните партнери како што се Синдикатот, Стопанската комора, Здружението на занаетчиите, ресорните министерства, Агенциите за вработување, претставници од средните и високо образовните установи е незначителна на планот на вработувањето, односно вклучувањето на младите на пазарот на труд.

Последните години дел од претпријатијата иницираат активности за соработка со Високошколските установи за селектирање на кадар за вработување, како на пример Усје-Цементара, Скопје во соработка со Машинскиот Факултет, Економски факултет и Комерцијална Банка и др.

Во 1996 година Владата на Република Македонија, заедно со Синдикатот и Стопанската комора, потпишаа Спогодба за формирање на Економско-социјален совет што претставува прв обид за институционализација на социјалниот дијалог. Советот кој има консултативно советодавна функција го реализира социјалниот дијалог меѓу преговарачите во сферата на

економско социјалните прашања од интерес на земјата, меѓутоа сеуште не се постигнати видливи ефекти.

Сојузот на синдикатите на Македонија како признат социјален партнер во 1990 година, во партнерство со Владата и Одборот на работодавачи при Стопанската комора, потпиша Општ колективен договор на национално ниво кој во актуелната ситуација доживува соодветни промени и адаптации.

Министерството за образование и наука подготви нацрт Закон за средно стручно образование, кој треба да се донесе во текот на 2005 година. Со овој Закон ќе се регулира организирањето, структурата и управувањето на системот на стручното образование и обука, како и пост-средното образование, засновано врз соработката на органите на државната управа и социјалните партнери.

Законот предвидува формирање и на Национален совет за стручно образование и обука, кој ќе предлага список на занимања за стручното образование на Министерството за образование и наука, ќе му предлага државни квалификации и стандарди и занимања исто така, а во соработка со општините ќе доставува предлог за развој на мрежата на стручното образование и обука.

Пост-средното образование и обука е исто така една од целите на овој Закон. Со него се предвидува и создавање на Центар за стручно образование и обука, кој меѓу другото ќе изготвува и предлага список на занимања за стручно образование и обука до советот, државни квалификации и стандарди, ќе изготвува и предлага наставни планови и програми, ќе се грижи за кариерниот развој на наставниците и учениците. Центарот ќе дава мислење за исполнетоста на условите на институциите кои бараат верификација за стручното образование и обука, ќе ги истражува потребите на пазарот на трудот на национално ниво, а воедно и ќе врши координација на истражувачките трудови и на професионалните услуги кои се обезбедени за развој на стручното образование и обука. Овој центар ќе ги зајакнува и врските помеѓу стручното образование и обука со основното и со високото образование и воедно ќе развива меѓународна соработка.

Министерството за образование и наука подготви и Нацрт национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015, која се очекува да биде усвоена во правата половина на 2005 година, каде покрај напред споменатите мерки и активности се предвидува зголемување и одржување на работните компетенции на младите и возрасните и воспоставување на системска врска со пазарот на труд, како и воспоставување на поефикасен дијалог помеѓу социјалните партнери.

11. Младите кои го напуштаат школувањето и/или обучувањето без официјално признати квалификации: колкав е нивниот број и процент? Какви се второстепените мерки што се преземаат за обезбедување на алтернативни начини за стекнување на квалификации?

Анализата на податоците од Државниот завод за статистика во врска со напуштањето на образованието во различни фази и на различни степени, покажува:

- Годишно осипување во основното образование изнесува 1,42%.
- Годишно прекинување на школувањето во основното образование е 0,29%.
- Опфатот на деца кои завршиле основно и се запишале во средно образование изнесува 83,35%.
- Најголемо осипување од 16,65% има во преодот од основно во средно образование.
- Годишното осипување во средното образование изнесува 2,84%.
- Годишното прекинување на школувањето во средно образование изнесува 0,88%.
- Најмало осипување во текот на образованието има кај македонците, а најголемо кај ромската заедница.

Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 (расправата по нацрт-документот е во завршна фаза), ја согледува неопходноста од зголемување на ефикасноста и квалитетот на образовните установи и воспоставување механизми за откривање на децата кои се надвор од институциите на системот, со цел нивно вклучување, или повторно враќање во образовниот систем. На планот на намалување на процентот на напуштање на образованието, определени се две цели:

- подигнување на образовното ниво на младите и возрасните кои се надвор од образовниот систем и зајакнување на нивните стручни и социјални компетенции и
- елиминирање на можноста од создавање на нови генерации со неоформено образование.

За постигнување на првата цел, Република Македонија ќе спроведува активности насочени кон: подигање на свеста на младите и возрасните за значењето на образованието, активно вклучување на формалниот и неформалниот сектор во акциите за подигање на образовното ниво и компетенциите на населението, обезбедување финансиски олеснувања за лицата што ќе се вклучат во акциите, активирање на постојните и изнаоѓање алтернативни форми за финансирање на програми чија цел ќе биде образование и обука на невработеното население.

Втората цел подразбира преземање мерки за отстранување на причините што го прават образованието недостапно или предизвикуваат напуштање од страна на учениците/студентите.

Вкупното осипување во основното и средното образование изнесува 18,32%, што значи дека бројот на лица кои имаат ниско образовно ниво се зголемува секоја година. Вертикалната проодност на учениците во основното и средното образование, на генерациско ниво, е полоша. На пример, од генерацијата која запишала основно образование во 1994/95 година (34.935 ученици), во учебната 2001/02 година само 89% го завршиле основното образование. Од генерацијата што запишала средно образование во учебната 1998/99 година (26.244 ученици), редовно го завршиле средното образование 21.241 ученици, што претставува 80,93%.

Со 3.043 студенти на 100.000 жители, Република Македонија е меѓу земјите со процентуално најмал број студенти. Министерството за образование и наука ќе превземе мерки за зголемување на опфатот во високото образование и достигнување на бројката од 3.500 студенти на 100.000 жители, со што земјата би се приближила до минимумот застапен во развиените земји. Во таа насока, ќе се настојува да се зголеми атрактивноста и ефективноста на високото образование; ќе се збогати мрежата на високообразовни установи; ќе се поддржува приватната иницијатива во високото образование; ќе се стимулира меѓународната соработка и мобилноста на студентите и наставниците на национално и интернационално ниво и ќе се осврмени легислативата.

В. Управување со системите

1. Статус на образовните институции: опишете ги постапките за основање на образовни институции. Дали постои некое тело кое врши надзор врз основањето и работењето на образовните институции? Дали постојат различни видови на статуси на образовните институции (на пр. приватни, јавни, приватни субјекти кои подлежат на контрола итн.)?

Основач на основно училиште досега беше Владата на Република Македонија. Со донесувањето на Законот за изменување и дополнување на Законот за основното образование ("Службен весник на РМ" бр.63/04), основач на основното училиште ќе биде општината. Одлуката за основање на основно училиште ја донесува Советот на општината по претходно мислење на Владата. За да се основа едно основно училиште потребно е претходно да бидат исполнети одредени услови утврдени во член 16 од Законот за основното образование како: број на ученици, наставници, простор, опрема наставни средства и

финансиски средства. Министерството за образование и наука утврдува дали се исполнети овие услови и доколку се исполнети донесува решение за верификација. Потоа основното училиште се запишува во регистарот за основни училишта што го води општината на чие подрачје е училиштето и во централниот регистар што го води Министерството за образование и наука.

Средно училиште, согласно Законот за изменување и дополнување на Законот за средното образование ("Службен весник на РМ" бр.67/04), а во контекст на децентрализација на власта може да биде:

- а) општинско средно училиште кое го основа Советот на општината со одлука, а по претходно мислење од Владата на Република Македонија;
- б) средно училиште на Град Скопје кое го основа Советот на Град Скопје со одлука, по предлог на советот на општината, а по претходно мислење од Владата;
- в) државно средно училиште кое го основа Владата за одредени категории на ученици за кои државата има интерес;
- г) приватно средно училиште кое го основа домашно или странско правно и физичко лице за што треба да добие одобрение од Владата на Република Македонија.

За основање на средно училиште потребно е да се исполнат неколку услови наведени во член 11 од Законот за средното образование и тоа: обезбедени финансиски средства, донесени наставни планови и програми, поседување на соодветна опрема, простор, соодветен наставен кадар и ученици. Сите овие услови треба да ги провери посебна комисија. Министерството за образование и наука ја утврдува исполнетоста на условите и донесува решение за верификација и отпочнување со работа на училиштето. Средното училиште се запишува во регистарот за средни училишта што го води општината на чие подрачје е училиштето и во централниот регистар што го води Министерството за образование и наука.

За надзор над работата на основните и средните училишта надлежни се: Министерството за образование и наука кое врши надзор над законитоста на работата на училиштата, Бирото за развој на образованието кое врши стручен надзор и Државниот просветен инспекторат кој врши инспекциски надзор.

Според Законот за високото образование ("Службен весник на РМ" бр. 64/00 и 49/03) високото образование се остварува во високообразовни установи, кои можат да бидат државни и приватни. Државна високообразовна установа основа Собранието на Република Македонија со закон, а приватна установа може да основа домашно, како и странско правно и физичко лице, со одобрение на Владата на Република Македонија. Според Законот за високото образование (член 36), универзитет може да се основа доколку има пет акредитирани факултети и високи школи, од кои најмалку три се факултети. Факултет може да се основа ако согласно членот 35 од Законот за високото образование, се исполнети следните услови: утврдена студиска област; обезбеденост со простори и опрема; да постои одржливо ниво на финансирање и обезбеденост на наставен, наставно-научен и соработнички кадар.

За основање на приватна високообразовна установа, покрај условите утврдени со членовите 35 и 36 од Законот за високото образование, основачот треба да приложи и финансиска гаранција, дека ќе биде во состојба да ги надомести средствата што ги уплатиле студентите, доколку приватната установа престане со работа. Поблиску условите за основање се уредени со Правилник за нормативи и стандарди за основање на високообразовни установи и за вршење на високообразовна дејност ("Службен весник на РМ" бр. 33/03), кој на предлог на Интеруниверзитетската конференција, го донесува Владата на Република Македонија.

Постапката за основање започнува со проект за основање на високообразовната установа, кој го изготвува основачот и го доставува до Одборот за акредитација, за добивање решение за акредитација. Владата формира матична комисија која ги врши подготвителните работи, по што основачот поднесува барање до Министерството за образование и наука да оствари увид на исполнетоста на условите и да донесе решение за почеток со работа. Установата потоа се

запишува во Регистар на високообразовни установи, по што следи конституирање на органите и запишување во судскиот регистар, со што се стекнува со правен субјективитет.

Надзор над законитоста на работата на високообразовната установа врши Министерството за образование и наука, додека Агенцијата за евалуација врши надворешна оцена на квалитетот на високообразовната установа и нејзината работа.

2. Општи механизми за следење и евалуација на образовниот систем: Дали постојат предвидени механизми или истите се во фаза на спроведување за следење и евалуација на образовниот систем? Какви податоци испитуваат? До кој степен тие се независни од министерствата во состав на Владата?

Во предуниверзитетското образование постојат три основни механизми за надзор и евалуација на образовниот систем.

Државната просветна инспекција е орган во состав на Министерството за образование и наука кој е одговорен за надзор во извршувањето на законите и другите прописи и акти за работата на воспитно – образовните институции од предучилишното до високото образование. Согласно со Законот за Државен просветен инспекторат, инспекцискиот надзор се однесува на:

- исполнетоста на законските условите за вршење на дејноста во однос на наставниот кадар, просторните услови и опремата;
- употребата на одобрени наставни планови и програми;
- реализацијата на годишните програми на училиштето во однос на видот и обемот на активностите;
- уписната политика и редовноста на учениците;
- употребата на одобрени учебници и прирачници во наставата;
- педагошката евиденција и документација;
- усогласеноста на оценувањето и напредувањето на учениците со законските и подзаконските акти;
- постапките за донесување на наставни планови во високото образование;
- изборот на наставен кадар во високото образование.

Од секој извршен увид инспекцијата изготвува извештај и, по потреба, предлага мерки за надминување на воочените законски недоследности. Предложените мерки од просветната инспекција се извршни. Со Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015 и измените во закон за просветна инспекција (во процес на изготвување) се планира измена на ингеренциите на Државната просветна инспекција кои ќе опфатат и контрола на квалитетот во образованието преку интегрална евалуација на училиштата.

Стручниот надзор го врши Бирото за развој на образованието - специјализирана институција при Министерството за образование и наука. Преку посети на часови, анализа на документацијата и интервјуа ги надгледува квалитативните аспекти од работењето на училиштето како целина и на наставниците. За секој извршен увид се изготвува извештај и се даваат препораки за унапредување на работата. Повремено, врз основа на извршените увиди и анализи, се изготвуваат извештаи за квалитетот на работата на одделен степен на образование, во одделно образовно подрачје и сл., што се доставува и до Министерството за образование и наука и се користи при креирањето на образовната политика и планирањето на стручната поддршка на училиштата и наставниците. Препораките од стручниот надзор што го врши Бирото за развој на образованието се од советодавна природа.

Националните оценувања и другите екстерни мерења на постигањата на учениците ги спроведува Одделението за оценување при Бирото за развој на образованието. Во фаза на воспоставување е систем на национални оценувања, стандарди и испити што ќе обезбедува објективни податоци за постигањата на учениците на крајот на одделни образовни циклуси, како дел од системот за контрола на квалитетот. Усвоена е Концепција за матура и за завршен

испит во средното образование и во фаза на формирање е Државен испитен центар што ќе ги изведува оценувањата и испитите. Досега се извршени национални оценување на крајот на одделенската настава по мајчин јазик, по математика и по граѓанско образование и спроведена е матура во уметничкото образование.

Сознанијата за нивото на постигањата на учениците како и за факторите кои влијаат на постигањата се добиваат и со учество во меѓународни студии. Македонија учествува во TIMSS, PIRLS и PISA+.

За резултатите од постигањата се изготвуваат извештаи што се доставуваат до креаторите на образовната политика, училиштата и пошироката јавност.

Покрај наведеното, повремено, Бирото за развој на образованието врши евалвација на квалитетот на наставните програми и на нивната реализација преку содржинска анализа и прибирање на мислења од реализаторите. Сознанијата се користат при промените на наставните програми и при планирањето на стручното усовршување.

Државната просветната инспекција и Бирото за развој на образованието се полунезависни органи во состав на Министерството за образование и наука. Владата, по предлог на Министерството, ги именува директорите на овие органи. Програмата за работа на овие органи ја одобрува Министерството за образование и наука, а тие се независни во однос на користењето на методологија за работа и презентирањето на сознанијата од надзорот и вреднувањата.

Обезбедувањето на надзорот на квалитетот во високото образование, според Законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр.64/00 и 49/03) е во надлежност на Агенцијата за евалвација. Агенцијата е конституирана од Одборот за акредитација. Членовите на Агенцијата за евалвација на високото образование се независни и самостојни во својата работа и не може да бидат отповикани пред истекот на времето за кое се избрани.

Евалвацијата се врши преку евалвациони методи како надворешна евалвација, самоевалвација, како и преку системот на оценување на квалитетот на академскиот кадар. Надворешната евалвација и збирното оценување на квалитетот на академскиот кадар го врши Агенцијата за евалвација, а самоевалвацијата ја вршат високообразовните институции преку своите комисии за евалвација.

Комисиите за евалвација на високообразовните институции ги вреднуваат следниве подрачја на дејност:

- студиски програми;
- наставно-научен и соработнички кадар;
- наставно-образовна дејност;
- простории и материјални ресурси;
- надворешна соработка;
- научно - истражувачка дејност;
- финансиско работење.

Агенцијата за евалвација врз основа на извештаите направени од комисиите за евалуација на високообразовните институции, посети и дијалог со евалвираните ја верификува содржината на извештаите. Агенцијата за евалвација изготвува извештај за резултатите од евалвацијата и го доставува до Министерството за образование и наука, Владата и Собранието на Република Македонија и до Одборот за акредитација.

Оваа агенција секои 5 години ја оценува состојбата и дејноста на високообразовните установи и на академскиот кадар и врз таа основа му предлага на Одборот за акредитација да ја продолжи или одземе акредитацијата на високообразовните институции.

Со претстојните измени на Законот за високото образование, а имајќи ги во предвид европските искуства, се предвидува спојување на Одборот за акредитација и Агенцијата за евалвација во едно тело кое што ќе биде задолжено и за евалвација и за акредитација на високообразовните институции.

3. Собирање на статистички податоци и средства за обработка: опишете ги средствата и начинот на собирање на статистичките податоци. Опишете ги различните нивоа на кои таквите податоци се собираат и се обработуваат. Дали постојат статистички податоци за дестинацијата на учениците кои предвреме го напуштаат образованието, СОО и студентите кои го напуштаат образованието пред да дипломираат? Дали постојат статистички податоци за конкретни показатели за подобрување на системите за образование и обука (учениците кои предвреме го напуштаат образованието, бројот на дипломираните, полова рамнотежа на предметите по математика, наука и технологија, бројот на учениците кои го завршуваат средното образование, основни вештини, учество во континуирано образование и СОО)?

Надлежна институција за прибирање, обработка и дисеминација на статистичките податоци за образованието во Република Македонија е Државниот завод за статистика. Статистичките податоци се собираат преку редовни годишни статистички истражувања за основно, средно и високо образование. Опфатени се редовни основни училишта, специјални и училишта за возрасни, а во средно образование се опфатени редовни средни и специјални училишта. Во високото образование се следат запишани студенти на додипломски студии, дипломирани студенти на додипломски студии, магистри, специјалисти, доктори на науки и струтура на наставен персонал на високо образовните установи. За основното и средно образование истражувањата се спроведуваат преку регионални одделенија на ниво на населени места, а за високо директно од извештајни единици-факултети и ректорати. Прашалниците, се доставуваат два пати годишно до извештајните единици (на почетокот и на крајот на годината). Прибраните податоци се обработуваат по електронски пат и со проверка на истите по пат на логичка контрола. Резултатите од истражувањата се публикуваат во публикации и соопштенија и се однесуваат на годишно ниво. Пополнувањето на барањата доставени од меѓународни институции (EUROSTAT, UNESCO и сл.) е според ISCED класификацијата со што се овозможува меѓународна споредливост на податоците.

Министерството за образование и наука исто така прибира и обработува податоци за основното и средното образование но, за свои интерни цели.

Министерството за образование и наука, секоја година, пред почетокот на новата учебна година доставува до сите основни училишта во Република Македонија (за редовно основно образование, музичко-балетско, за образование на деца со посебни потреби, како и за основно образование на возрасни (ученици-кандидати на возраст од над 15 години) образец "Основни податоци за дејноста основно образование во учебната 2003/2004 година".

Со Образецот се бараат сите релевантни податоци за основните училишта, меѓу кои:

- Број на подрачни училишта, јазик на кој се изведува наставата, потпис на лицето кое ги пополнува податоците, потпис на директорот и потпис на подрачниот претставник на МОН одговорен за проверка на податоците во Образецот;
- Број на ученици опфатени со организирана исхрана (ужинка и топол оброк), вид на кујна (централна или дистрибутивна);
- Податоци за големината на училишниот простор, видот на затоплувањето, работа во смени (за централното и подрачните основни училишта);
- Податоци за број на ученици и паралелки за деца со пречки во развојот исто така по наставни јазици;
- Број на кандидати и број на паралелки за дооформување на основното образование на возрасните во рамките на основното училиште;
- Податоци за вработени на неопределено и определено работно време, степен на образование, работно место, неделен фонд на наставни и работни часови, работен стаж, педагошки звања и забелешка.

Врз основа на податоците за бројот на вработените по квалификациона структура и фонд на часови, согласно Критериумите на Министерството за образование и наука за распоредување на средствата за плати што се обезбедуваат од Републичкиот буџет за дејноста на основното образование, со посебна Пресметка се утврдува бројот на условно неквалификуваните работници (УНР);

Врз основа на податоците за бројот на условно неквалификуваните работници (УНР), основните училишта секој месец до Министерството за образование и наука доставуваат пресметка за нето и бруто плата по вработен, потребни средства за исхрана и превоз до и од работното место во електронска форма и пополнет образец пропишан од Министерството за финансии;

Секоја промена во бројот на вработените и квалификационата структура во текот на годината по разни основи (пензионирање, боледувања, неплатени отсуства и слично) во Секторот основно образование месечно се ажурира заради точно утврдување на потребниот износ на средства за плата и надоместоци;

Податоците за бројот на паралелки по основни училишта, согласно Критериумите за распоредување на средства за материјални трошоци и одобрените средства за дејноста на основното образование со годишниот буџет, се користат за утврдување на потребните средства за одделни видови материјални трошоци годишно и месечно .

Обработката на сите напред наведени податоци се врши компјутерски (интегралниот текст на критериумите е приложен во 18_ I_ A _6).

Министерството за образование образование, секоја година пред почетокот на новата учебна година доставува до сите јавни средни училишта во Република Македонија образец “Основни податоци за дејноста во државните средни училишта”.

Со образецот се бараат следните податоци:

1. Видови образование (гимназиско, стручно по струки и образовни профили);
2. Бројот на паралелки според: видот на образование, јазикот на кој се остварува наставата, број на паралелки и број на ученици вклучени во реформираното стручно образование и обука (по PHARE и GTZ програмите);
3. Податоци за запишаните ученици според: видот на образование, полот и годината на образованието , изјаснувањето на родителот за етничката припадност на учениците, етничка припадност на учениците според јазикот на кој ја следат наставата, изучувањето на странските јазици (прв, втор и трет),
4. Податоци за бројот на запишани ученици со посебни образовни потреби , видот на попреченоста, по пол, година, струка и образовен профил;
5. Податоци за бројот на запишани ученици во уметничките училишта по пол, година и насока;
6. Податоци за бројот на запишани вонредни ученици и бројот на завршени вонредни ученици;
7. Податоци за големината на училишниот простор, видот на затоплувањето, работа во смени и др.;
8. Вработени на неопределено и определено време, вид и степен на образование, работно место, неделен фонд на наставни часови, пракса и вежби, професионална пракса, проектни активности, работен стаж, педагошки звања и забелешки.
9. Податоци за реализираните проекти во државните средни училишта (кој ги финансира, реализира, следи и дали имаат согласност од Министерството за образование и наука);
10. Податоци за добиената опрема преку проектите PHARE (VET-1 и VET-2)

Врз основа на податоците, во електронска форма, за бројот на вработените во средното образование, средните училишта секој месец до Министерството за образование и наука доставуваат пресметка за нето и бруто плата по вработен, потребни средства за исхрана и превоз, како и пополнет образец пропишан од Министерството за финансии.

Секоја промена во бројот на вработените и квалификационата структура во текот на годината по разни основи (пензионирање, боледување, неплатени отсуства и слично) во Секторот за средно образование се ажурира заради точно утврдување на потребниот износ за плати и надоместоци.

Во Државниот завод за статистика и во Министерството за образование и наука не постои евиденција за учениците кои го напуштаат образованието, по име и презиме, кои го завршуваат средното образование, кои од нив се пријавени во Заводот за вработување или го продолжиле образованието.

Со цел новата законска регулатива за високото образование да овозможи компатибилност со европските норми и стандарди и неговата трајна ориентација базирана врз основниот принцип на Болоњската декларација, еден од значајните сегменти претставува и собирањето на статистичките податоци што се прибираат и обработуваат годишно од страна на Министерството за образование и наука, универзитетите и Државниот завод за статистика.

Појдовни елементи при собирањето за обработка на статистичките податоци се:

- наставните планови и програми на високообразовните установи;
- бројот на студиски групи, оддели и насоки;
- бројот на првпат и повеќе пати запишани студенти во државна и приватна квота;
- квалификациона структура на вработените;
- број на дипломирани студенти;
- нето корисна површина на објектите на високообразовните установи.

Откако сите овие елементи ќе се соберат се пристапува кон обработка на податоците кои ќе бидат искористени при креирање на уписната политика за наредната учебна година, при финансирањето и за други потреби што ќе бидат искажани во текот на годината.

С. Инфраструктура

1. Критериуми за воспоставување на инфраструктура: Покриеност на територијата на државата: Кои варијабилности се земаат предвид за воспоставување на образовната инфраструктура (густина на население, географски критериуми итн.)? Врз основа на кои критериуми се воспоставува образовната инфраструктура за децата од етничките заедници?

Критериуми кои се одредени за воспоставување на образовна инфраструктура во основното образование, се:

- густина на население. Според член 16 од Законот за основно образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04), основно училиште може да се формира со најмалку 16 паралелки, со број на ученици од 25 до 34 во една паралелка (согласно член 36 од истиот Закон);
- обезбедување соодветен наставен кадар, а согласно член 70 од Законот за основно образование, стручните работници за децата на јазиците на припадниците на заедниците, треба да го познаваат покрај македонскиот јазик и јазикот и писмото на кој се одвива наставата;

- обезбедување соодветни училишени простории, опрема и наставни стедства согласно со педагошките стандарди на јазикот на припадниците на јазиците на заедниците (член 83 од Законот за основно образование);
- обезбедување потребни финансиски средства, според член 118 и 119 од истиот закон, се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија, од проекти одобрени од Министерот за образование и наука, од единицата на локалната самоуправа и од други извори како што се легати, подароци, завештанија и други, а ќе се користат наменски;

Според густината на населението, а согласно член 16, 20 и 36 од Законот за основно образование - основно училиште може да се формира и со помал број ученици, но не помалку од 10 ученици (член 36).

Според нормативите и стандардите за изградба, реконструкција и адаптација на училишни објекти

- минималната површина на објектот треба да изнесува 7m^2 по ученик;
- површината на училишниот комплекс треба да изнесува 22m^2 по ученик;
- минималната ширина на ходниците треба да изнесува 1,80 м, а за секои 100 ученици се зголемува за коефициент 0,70м до 500 ученици;
- бројот на санитарии треба да изнесува по две санитарии за една училница, еден женски и еден машки тоалет.

(Нормативите со донесени од Собранието на Републиката самоуправа интересна заедница за основно образование, на седница од 10.04.1986 година со одлука број 18-156/8, а овие нормативи важат и за училишните објекти во кои се изведува средното образование).

Според истите Нормативи, училишната зграда е дефинирана како база на просторно-материјалните услови за работа на училиштето. Зградата треба да биде функционална, економична, со своето просторно обликување да овозможува современа воспитно-образовна работа и да создава чувство на пријатност кај учениците. Наставните простории треба да бидат обезбедени со доволно природна светлина и проветрување, треба да го заштитат здравјето и да ја зголемуваат работоспособноста кај учениците. Посебно внимание треба да се посвети на:

- локацијата на училишната зграда која се одредува со планот за развој на училишната мрежа како составен дел на урбанистичкото планирање;
- положбата на локацијата (да не биде во индустриска зона, да дава просторни можности за евентуална доградба и да има оптимална оддалеченост од сообраќајниците и другие извори на бучава и загадување);
- катноста на зградата (најмногу П+2);
- ориентацијата да обезбедува правилна инсолација и поволни услови за остварување на наставната дејност и
- на потребните простории со големина соодветна на потребите и капацитетот.

При изготвување на инвестиционо-техничката документација и при градба на училиштата во трусни подрачја, треба да се обезбеди сеизмичка конструктивна сигурност на објектот. Сеизмичкиот интензитет за одредена локација се зема според картата за сеизмичко реонирање на Република Македонија ("Службен весник на РМ" бр. 2/79).

За наставниот кадар, согласно член 70 од Законот за основното образование, доколку во наставата за припадниците на заедниците, не може да се обезбеди стручен соработник по предметна настава кој го познава јазикот на соодветната националност, наставата на определено време може да ја изведува стручен соработник кој не го познава јазикот на соодветната заедница. Основното училиште е должно да организира проверка на познавањето на јазикот на стручните соработници.

Според наставната програма, во училишта во кои образованието се одвива на друг јазик, се изучува и македонскиот јазик, (според член 48, став 4 од Уставот на Република Македонија).

Покрај овие варијабилни, припадниците на јазиците на заедниците кои се школуваат на јазик различен од јазикот на нивната заедница, имаат право на дополнителна и факултативна настава за изучување на јазикот на заедницата (утврдено со одлука на Министерот за образовани и наука).

Согласно Законот за средно образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 67/04), критериуми за основање на државно училиште се:

- да постојат потреби на државата од одреден вид кадри;
- да се обезбедат средства потребни за работа;
- да се донесат планови и програми за воспитно - образовната работа и
- да се обезбеди опрема, простор, соодветен наставен кадар по сите предмети и доволен број ученици според педагошките стандарди и нормативи.

Овие услови важат и при основањето на општински, односно училишта на Град Скопје и на приватни училишта.

Образовната инфраструктура за деца и младинци од припадниците на различни заедници се воспоставува согласно критериумите: густина на население, географска оддалеченост на инфраструктурните објекти за образование од населеното место (кадешто живеат припадниците на заедниците), кадровска екипираност, просторно планирање на образовните објекти, обезбедување на опрема и соодветни наставни средства, согласно педагошките стандарди, финансиски средства.

Со членот 35 и 36 од Законот за високото образование ("Службен весник на РМ" бр. 64/00 и 49/03), се утврдени општите услови (критериуми) за воспоставување на образовната инфраструктура во високото образование, при што за основање универзитет, односно факултет потребно е:

- универзитетот во својот состав да има пет акредитирани факултети и високи стручни школи, од кои најмалку три се факултети;
- да има утврдена студиска област со соодветно изработени студиски програми;
- да се обезбедени соодветни простории и опрема за остварување на високообразовна и научноистражувачка дејност;
- да е обезбеден потребен број лица кои ги исполнуваат условите утврдени за избор во наставно-научни, наставни и соработнички звања, односно за да почне со работа високообразовната установа потребно е да има избрано и вработено за прва и втора учебна година по тројца наставници и тројца сорботници, оделно за секоја студиска година;
- за основање на приватна високообразовна установа, да има обезбедено од основачот и квалитетна финансиска гаранција со финансиски план во циклуси од по четири години.

Според нормативите за просторот и опремата на високообразовната установа, нормативи за потребниот простор се:

- објекти со минимум 5м² бруто простор по студент, односно 3м² за изведување на настава по студент во една смена;
- амфитеатар, односно повеќе амфитеатри кои може да примат ¼ од вкупниот број на запишани студенти во една смена, за одржување на предавања;
- предавални со вкупен број на седишта кој е рамен на ½ од вкупниот број запишани студенти во една смена;
- најмалку една компјутерска училница со капацитет од 20 компјутерски работни места, поврзана со Интернет;
- лаборатории за изведување практична настава со капацитет од 10% до 20% од вкупниот број на запишани студенти.

Согласно нормативите за бројот на потребните наставници на високообразовните установи, бројот на потребните наставници во високообразовната установа се определува во зависност од бројот на часовите по наставник во една студиска година и тоа:

- до 240 часа годишно за наставник на високообразовна установа што претставува настава на еквивалентен наставен предмет со фонд од 8 часа неделно;
- до 300 часа годишно за наставник на високите стручни школи, што претставува настава на еквивалентен наставен предмет со фонд до 10 часа неделно;
- до 300 часа годишно за наставник за наставните предмети за физичко воспитание, што претставува настава на еквивалентен предмет со фонд до 10 часа неделно.

Неопходниот простор за вршење на високообразовна дејност и специфичноста на лабораториите за различни области е во зависност од студиската програма и наставните планови.

Просторот треба да е соодветен за вршење високообразовна дејност според техничките, градежните, хигиенските и други стандарди утврдени со закон, односно со акт врз основа на закон.

Со членот 95 од Законот за високото образование, утврдено е дека, заради изразување, негување и развивање на својот идентитет и другите особености, припадниците на заедниците имаат право наставата на државните високообразовни установи, по соодветни студиски програми и содржини, да ја изведуваат на јазикот на заедницата, различен од македонскиот јазик, во согласност со овој закон и статутот на високообразовната установа. Исто така, вградена е законска одредба каде е преточена определбата од Рамковниот договор, според која, финансирањето од страна на државата ќе се обезбеди за високото образование и на јазикот на којшто зборуваат најмалку 20% од населението во Република Македонија.

Покрај ова, во членот 95 од Законот за високото образование, е дадена можност наставата на државните педагошки високообразовни установи за образование на воспитувачи за предучилишно образование и наставници за основно образование, како и по дидактичко – методичките предмети за наставници за средно образование, да се одвива и на јазиците на припадниците на другите заедници, кои не се мнозинство во Република Македонија, што подразбира обврска за државата за финансирање на оваа настава.

Оттука, како критериуми кои се земаат предвид за воспоставување на образовната структура за припадниците на заедниците, покрај горенаведените општи критериуми утврдени со членот 35 и 36 од Законот за високото образование, е и потребата од обезбедување на услови за остварување на уставното и законско право, наставата на високообразовните установи, по соодветни студиски програми и содржини, да се изведува и на јазикот на заедниците, заради изразување, негување и развивање на нивниот идентитет. Во оваа смисла, во рамките на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј" во Скопје - на Филошкиот факултет, има организирано студии на албански јазик на Катедрата за албански јазик и книжевност и на турски јазик на Катедрата за турски јазик и книжевност, како и на Факултетот за драмски уметности и Факултетот за физичка култура, каде се изведува настава на јазиците на припадниците на заедниците за одделни студиски програми. Исто така, согласно ставот 3 на членот 95 од Законот за високото образование, на Педагошкиот факултет "Св. Климент Охридски" во Скопје, се организираат студии и се изведува настава за воспитувачи за предучилишно образование и наставници за основно образование за припадниците на албанската и турската заедница,

Сите неопходни параметри за акредитација на високообразовни институции се пропишани со Правилникот за нормативи и стандарди за основање на високообразовни институции и вршење на високообразовна дејност усвоен во мај 2003 година.

Во Република Македонија се основани и работат три државни универзитети, еден приватен универзитет и еден самостоен приватен факултет, кој не е во состав на универзитет.

Критериумите како за воспоставување на образовна инфраструктура за децата на јазиците на припадниците на заедниците се регулирани и со меѓународни документи, коишто Република Македонија ги има потпишано и ги спроведува. Меѓу позначајните од нив се: документи за основните човекови права, а посебно правото на образование на јазиците на малцинствата. Истотака значајни документи врз база на кои се изведува и правото на образование на мајчиниот јазик се: Универзалната делкарација за човекови права (член 26), Меѓународна спогодба за економски, социјални и културни права (член 13), Меѓународна конвенција за елиминирање на дискриминацијата (член 5) сите на ООН, Конвенција против дискриминација во образованието на УНЕСКО, Конвенција за правата на детето (член 28 и 29, УНЕСКО), Европската конвенција за употреба на малцинските јазици, Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (препорака бр. 4, Совет на Европа).

2. Критериуми за набавка на опрема. Кој одлучува и по кои постапки се набавува опремата за училиштата и универзитетите? Дали опремата вклучува: прирачници, библиотеки, наставни помагала, компјутери и мултимедиска опрема? Наведете податоци за секој тип на опрема и за секое ниво на образование.

Од вкупните средства на Министерството за образование и наука, предвидени со Буџетот на Република Македонија, Министерството издвојува средства за набавка на опрема за потребите на основните училишта, средните државни училишта и државните универзитети.

Во зависност од видот, опремата е класифицирана во одделни буџетски ставки и тоа:

- Канцелариски материјали

Во овој вид на опрема спаѓаат книгите за водење педагошка евиденција и документација (одделенски дневник за паралелка, главна книга за ученици, дневник за работа на воспитна група, дневник за работа на училиштето) и друг канцелариски материјал потребен за функционирање на училиштата и универзитетите.

Книгите за водење педагошка евиденција и документација за основните и средните државни училишта се изработуваат согласно Правилник за педагошка евиденција и документација и начинот на водење, донесен од Министерството за образование и наука ("Службен весник на РМ" бр.56/02).

Врз основа на бројот на запишани ученици и формирани паралелки, Министерството за образование и наука, преку централна Комисија за јавни набавки, врши набавка на овој вид опрема за сите училишта во Република Македонија. Набавката се врши согласно Законот за јавни набавки ("Службен весник на РМ" бр.19/04).

За другиот канцелариски материјал (хартија, формулари, фасцикли, регистри, тонери итн.), Министерството за образование и наука, врз основа на критериумот број на ученици/студенти и број на паралелки, издвојува финансиски средства за училиштата и универзитетите и истите спроведуваат постапка за набавка на овој вид опрема, согласно Законот за јавни набавки.

- Книги и учебници

Средствата предвидени за набавка на книги и учебници се симболични, и со истите се помагаат ученици од основното и средното образование, кои спаѓаат во категоријата на крајно загрозени социјални случаи и ученици без родители (деца на бранителите). Во високото образование, средствата предвидени за овој вид опрема, се искористуваат врз основа на годишна програма за издавање на книги и учебници. Програмата ја носи Министерот за образование и наука по претходно утврдени приоритети од Наставно-научните совети на високо-образовните установи. Средствата за овој вид опрема, Министерството ги трансферира до универзитетите, кои согласно Законот за јавни набавки спроведуваат постапка за набавка.

- Наставно-образовни помагала

Со овој вид опрема (нагледни помагала во кабинети по историја, биологија, географија, физика, хемија итн.), за која Министерството издвојува средства за основното и средното образование, се подобрува квалитетот на презентирање на наставната материја од страна на наставникот/професорот. Предвидените средства се трансферираат на училиштата врз основа на критериумот број на паралелки. Постапката за набавка на опремата ја спроведуваат училиштата согласно Законот за јавни набавки.

- Информатичка опрема

Буџетските средства за набавка на информатичка опрема се многу скромни, поради што Министерството не изготвува годишна програма за опремување на информатички кабинети, туку предвидените средства ги трансферира на училиштата од основното и средното образование. Постапката за набавка на опремата ја спроведуваат училиштата согласно Законот за јавни набавки. За високото образование, буџетски средства за ваков вид опрема не се предвидуваат.

- Училишен мебел

Врз основа на барањата и потребите на училиштата, Секторите за основно и средно образование, изготвуваат годишни програми за набавка на училишен мебел (училишни клупи, ученички столчиња, табли, катедри итн.). Програмите се изготвуваат врз основа на критериумите новоформирани паралелки и стар и оштетен мебел. Училишната опрема се изработува согласно утврдени нормативи и стандарди. Министерството, преку централна Комисија, врши набавка и дистрибуција на овој вид опрема за училиштата вклучени во програмите. Набавката се врши согласно Законот за јавни набавки. За високото образование, буџетски средства за ваков вид опрема не се предвидуваат.

- Тековно одржување на училишните објекти и капитални инвестиции

Од Буџетот на Република Македонија, се обезбедуваат средства за тековно одржување на училишните објекти и за капитални инвестиции. Врз основа на барањата на училиштата и извршениот увид од страна на стручни лица во Министерството, Министерот носи Програми за тековно и инвестиционо одржување на објектите од основното и средното образование. Јавната набавка ја спроведува централна Комисија за јавни набавки на Министерството, согласно Законот за јавни набавки. За објектите од високото образование, од Буџетот на Република Македонија, средства за тековно одржување и капитални инвестиции не се предвидуваат.

Со Законот за изменување и дополнување на Законот за основното образование ("Службен весник на РМ" бр.63/04) и Законот за изменување и дополнување на Законот за средното образование ("Службен весник на РМ" бр.67/04), сопственоста на училишните објекти од основното и средното образование, ќе се пренесе на општините. Исто така, тековното одржување на училишните објекти ќе биде во надлежност на локалната власт. Распределбата на буџетските средства за капитални инвестиции (изградба на нови училишни објекти, доградба, реконструкција и адаптација на постојните) ќе остане во надлежност на Министерството за образование и наука.

Универзитетите во Република Македонија во својот состав ги опфаќаат сите факултети, високи школи и научни институции. Со оглед на тоа што универзитетите се автономни и самостојно одлучуваат по сите клучни прашања за осовременување на истите, така и по ова прашање тие се самостојни. Високообразовните установи на своите Наставно-научните совети ги утврдуваат приоритетите на потребната опрема што им е потребна за остварување на наставната дејност. За набавка на опрема користат средства од сопствени извори и од министерството доколку истите се недоволни за набавка на опремата. Доколку се користат буџетски средства преку Министерството за образование и наука барањата се доставува до

самото Министерство каде што Министерството определува приоритети за сите високообразовни установи преку Програма што ја донесува Министерот.

Независно од каде се обезбедени средствата, високообразовните установи се обврзани истите да ги користат согласно одредбите на Законот за јавни набавки. Согласно одредбите на тој Закон, истите се должни да донесат план за потребите за набавка на опрема во текот на годината и со истиот ја определуваат динамиката за реализација на набавките и видот на постапката за јавните набавки која ќе се користи. Овој План до крајот на јануари од тековната година го доставува до Бирото за јавни набавки на Министерството за финансии кој го проверува дали е во согласност со одредбите од Законот за јавни набавки.

Секоја високообразовна установа има формирано Комисија за јавни набавки која ги реализира потребните јавни набавки.

Согласно одредбите од Законот за јавни набавки, набавките на опремата се реализираат преку постапките: по отворен повик, по граничен повик, постапка со преговарање, конкурс за изработка на проекти и ограничен повик за консултански услуги. Заради придржување на одредбата пред спроведувањето на постапката за јавна набавка со обезбедени средства, Комисиите за јавни набавки по спроведување на постапката обврзани се а пред склучување на договорот за одредена јавна набавка да побараат од Бирото за јавни набавки од Министерството за финансии потврда за обезбедени средства и согласност за пристапување кон склучување на одреден договор за набавка на опрема.

Со овој Закон е елиминирана можноста да се спроведуваат постапки без претходно за истите да бидат обезбедени средства. Законот за јавни набавки се применува во сите случаи кога високообразовната установа треба да набави поголема количина на учебници, мултимедиска опрема, лабораториска опрема, компјутерска опрема.

3. Наведете информации и статистички податоци за употребата на ИТК (Информатичка комуникациска технологија) во образованието и обука, вклучувајќи го бројот на ученици по компјутер и средствата за учење од далечина, итн?

Според податоците на Државниот Завод за Статистика основното образование во Република Македонија на крајот на учебната 2002/2003 година се реализирало во 1020 објекти и имало 235.516 ученици. Вкупниот број на компјутери во основното образование, според податоците на Министерството за образование и наука е 4126, а бројот на печатари е 255. Бројот на ученици по компјутер е 57, а бројот на ученици по печатар е 920 .

Според податоците на Државниот Завод за Статистика во Република Македонија на крајот на учебната 2002/2003 година во средно образование работеле 91 државно училиште со 92.678 ученици. Вкупниот број на компјутери во средното образование, според податоците на Министерството за образование и наука, е 3689 . Бројот на ученици по компјутер е 25,4, при што секое второ училиште има пристап кон интернет.

Опременувањето на основните и средните училиштата со информатичка и комуникациска опрема се врши, главно, преку донации од меѓународните организации. Владата на Народна Република Кина донираше 3300 персонални компјутери во основните училишта и 2000 персонални компјутери во средните училишта. Проектот E-Skolo.mk (E-School.mk), финансиран од Амерканската агенција за меѓународен развој (USAID), овозможи инсталација и мрежно поврзување на компјутерите во основните и средните училишта, што се донирани од кинеската Влада, и обезбедување на дополнителна комуникациска опрема. Преку PHARE/CARDS програмите (VET1-VET3) проектот за средните стручни училишта во Република Македонија беа обезбедени 229 персонални компјутери, 17 преносиви компјутери, 5 графички станици, 47 ласерски печатачи, 18 скенери и 2 фотокопири. Во рамките на TEMPUS проектот беше извршено модернизација на компјутерските лаборатории за симултано преведување при Филолошкиот Факултет во Скопје.

Министерството за образование и наука, во рамките на своите финансиски можности, донира информатичка опрема за основните и средните училишта, и високообразовните установи. Во периодот 2000-2004 година, Министерството за образование и наука донираше 100 печатачи и 200 персонални компјутери. Од оваа опрема, 124 персонални компјутери беа искористени за модернизација на наставата по предметот физика во 62 средни училишта, а за таа намена беа обезбедени и соодветни уреди, набавени од Холандија, за дигитално мерење на физички величини и компјутерски симулации на експерименти. Во соработка со Природно-математичкиот факултет во Скопје, Министерството за образование и наука обезбеди и обука на наставниците за правилно користење на оваа опрема во наставата.

Министерството за образование и наука реализираше и два проекти за користење на мултимедијалниот софтвер во наставата: Cyber-Математика за учење на математика во основно училиште и Англиско-македонски дигитален речник.

Во Република Македонија во јули 1999 година, формиран е Националниот контакт центар (НКЦ) за отворено и далечинско образование, како самостојна единица, согласно договорот помеѓу Владата на Република Македонија претставувана од Министерството за образование и наука и Европската тренинг фондација. Седиште на НКЦ е при Институтот за информатика на Природно-математичкиот факултет во Скопје, а сите информации се достапни на: <http://odoserver.pmf.ukim.edu.mk/>.

НКЦ е национален координатор за далечинско образование на Република Македонија и учесник во PHARE повеќе-државната програма (Multy Country Programme) програма за далечинско образование. Некои од активностите на НКЦ се:

- Промоција и сознанија за стратешкото значење на отвореното и далечинското образование (ОДО),
- Организација на тренинг за ОДО методи;
- Воспоставување контакти и студиски посети на ОДО центрите во Европската унија и PHARE земјите;
- Кооперација со и меѓу ОДО Студиски центри;
- Воспоставување национален комитет за координација во ОДО;
- Развој и пилот примена на ОДО курс.

Во Република Македонија моментално се воспоставени следните системи за електронско учење:

- Електронски систем за тестирање (<http://twins.pmf.ukim.edu.mk>), реализиран 2001 на Институтот за информатика при ПМФ; овозможено е on-line тесатирање на студенти;
- Реализација на настава за студенти од Филозофски факултет (околу 300), за воведен курс по информатика;
- На Универзитетот на Југоисточна Европа, во Тетово дел од изборните предмети се изведуваат со наставници од странство преку видео конференции и други видови на отворено и далечинско учење;
- Достапност on-line до библиотечните системи на НУБ, Универзитетската библиотека во Битола и библиотеките на Природно-математички Факултет и Универзитетот на ЈИЕ во Тетово.

Студиски центри со примена на електронско учење кои функционираат на територија на Република Македонија се:

1. Електротехничкиот факултет во Скопје, <http://odl-skopje.etf.ukim.edu.mk>. Центарот е формиран во 1999 година, а опремата ја сочинува web сервер и мултимедијална училница. Користена е од околу 2000 студенти. Овозможува далечинско учење на студентите од факултетот и пошироко. Воспоставена е VIKTO мрежа со повеќе од 20 основни училишта во Република Македонија, а преку интернет се разменуваат училишни материјали, применети во заеднички проекти. Изработениот систем за далечинско учење, има повеќе модули: дигитална библиотека, виртуална табла, chat модул, виртуална лабораторија, контрола на проекти. Изработени се и повеќе web базирани едукативни страници. Во септември 2004, инсталирана е и видео конференциска опрема, која ги проширува можностите на учење од далечина.

2. На Институтот за информатика при ПМФ, Скопје - во рамките на Националниот контакт центар изработен е софтвер (Школка) и разработени се три веб-ориентирани курсеви и опремена е соодветна лабораторија за подготовка на материјали и околина за отворено и далечинско учење.
3. Педагошкиот факултет во Битола, формиран во јули 1999 година и кој располага со современа мултимедијална училница. Организирани се повеќе семинари од областа на далечинското образование, во соработка со Електротехничкиот факултет од Скопје, како и со Националниот контакт центар.
4. Универзитетот на ЈИЕ, Тетово со настава на своите студиски програми за редовни и вонредни студенти на Факултетот за комуникациски науки и технологии, Вишата школа за информатика и Сертификат програмите.

Во Република Македонија постои една високо-образовна институција која ги нуди своите постдипломски програми исклучиво со методите на далечинско учење: Постдипломските студии по Јавна администрација и Меѓународни односи на Универзитетот Питсбург, САД (Graduate School of Public and International Affairs, University of Pittsburgh, USA).

Реализирани се и неколку приватни иницијативи за далечинско учење:

Системот MATEIS (MATHeMatical Electronic Interactive System, education system for learning mathematics and informatics) [macedonian] (<http://www.mateis.edu.mk>) е прв систем инсталиран во 1997 година. Наменет е за ученици од основно и средно образование, за учење математика и информатика.

Системот УТОС -(web-based distance education system for learning, testing and assessment) (<http://www.utos.edu.mk>) претставува систем за учење, тестирање и оценување на далечина. Наставниците тука креираат свои бази на прашања. Преку овие бази учениците/студентите се подготвуваат за испит. Овој систем во моментот се користи од неколку наставника од средното и високото образование, а го посетуваат неколку стотини ученици и студенти.

Во Република Македонија постои долгогодишно искуство на вклучување на образовни програми во Македонската радио и телевизија. Министерството за образование и наука во соработка со овие институции ќе соработува во понатамошно унапредување на квалитетот на овој вид образование, пред сè имајќи ги во предвид ефикасноста и прифатливоста од економски аспект.

4. Обезбедување на сместување за студенти/лица што се обучуваат кои не живеат дома: Какви објекти постојат? Какви услуги се обезбедуваат? Дали е предвидено унапредување на таквите објекти? Доколку се предвидени, какви активности?

Во основното образование во Република Македонија се обезбедува интернатско сместување и сместување во дом-семејство за учениците од руралните подрачја каде што нема основно училиште или нема сообраќајна инфраструктура за превоз до најблиското основно училиште.

Во 16 интернати кои работат во состав на основните училишта се опфатени 237 ученици, а во дом-семејство 81 ученик. За време на престојот во интернатот за учениците се грижат 42 воспитувачи со високо, више и средно образование, за подготвување топол и ладен оброк (ужинка) се ангажирани 26 готвачи, а за одржување на хигиената на објектите се ангажирани 16 работници.

Министерството за образование и наука за двете категории ученици обезбедува исхрана и сместување, како и превоз за време на викендите и празниците. Цената за сместување и исхрана по ученик изнесува 50 евра, а средствата се дозначуваат на основните училишта врз основа на доставено барање и фактура од нивна страна. За учениците од основното образование сместени во средношколски ученички домови, основното образование партиципира во висина на економската цена утврдена за сместување и исхрана на учениците од средното образование, односно се плаќа по 135 евра по ученик.

Објектите во кои се сместени учениците се од тврда градба, во релативно добра состојба.

Во основното образование има тенденција на намалување на бројот на учениците сместени во ученички интернати, како резултат на желбата на родителите нивните деца за време на школувањето да престојуваат дома, а за посета на училиштето да се организира превоз, иако се работи за ридско-планински подрачја, каде превозот особено во зимски услови може да биде ризичен.

Со оглед на ваквата тенденција не се предвидува унапредување на овие објекти, што не значи дека истите се запоставени во однос на нивното тековно одржување.

Во Република Македонија постојат 25 ученички и 5 студентски домови. Со својство на правни лица постојат 14 ученички домови, 7 ученички домови се во состав на училиштата.

Во програмата ученички стандард покрај наведените домови се опфатени и четири посебните центри за згрижување и воспитување на деца со оштетен вид, оштетен слух и деца со пречки во развојот кои функционираат во состав на центри каде се одвива и воспитно-образовна дејност за деца од основното и средното образование.

Капацитетите на ученичките домови во Република Македонија можат за сместување и исхрана да опфатат 3.900 ученици од средното образование. Домовите се изградени од тврда градба освен домот во Дебар.

Работата и престојот на учениците во државните ученички домови, како установи од воспитно образовна дејност, се врши организирано, според Правилник за работа на домовите и Програмата за воспитно-образовна дејност.

Учениците се распределени во воспитна група од 25-30 ученика (според донесени мерила и критериуми од Министерството за образование и наука засновани на Законот за ученички и студентски стандард) со кои раководаат воспитувачи, со соодветно високо образование.

Државата партиципира во сместувањето и исхраната на учениците во ученичките домови до 50%, при што партиципацијата на државата е повисока во неразвиените подрачја. Бројот на заинтересирани ученици за сместување во ученички домови е секогаш помал од вкупниот капацитет заради што не се спроведува селекциона процедура.

Со Законот за пензиското и инвалидското осигурување ("Службен весник на РМ" бр. 80/93, 3/94, 14/95, 71/96, 32/97, 24/00, 96/00, 5/01, 85/03 и 50/04), како преодно решение до регулирање на ова прашање со прописи од образование и социјална заштита, на децата со пречки во психофизичкиот развој, чии родители е осигуреник, односно корисник на пензија, предвидено е надоместување на трошоците за сместување и исхрана, за време на стручно односно работно оспособување.

Во Република Македонија постојат 5 студентски домови со вкупен капацитет од околу 6000 легла.

Од вкупно 6000 легла во студентските домови околу 1135 легла се во бараки кои се наоѓаат во доста лоша состојба за кои Министерството секоја година издвојува средства за нивна санација.

Во домовите освен сместување студентите ја користат можноста на исхрана, а слободните активности ги реализираат во соодветни простори наменети за таа намена како што се интернет кафеа и културно забавниот живот на студентите.

Во врска со прашањето какви активности превзема Министерството може да се каже дека тие пред се се реализираат преку инвестиционата програма која се носи секоја календарска година.

Во зависност од доделените средства и нивната висина издвоени од Буџетот на Република Македонија, Министерството секоја година врши интервенции за подобрување на условите во ученички и студентски домови. Интервенциите пред се се реализираат преку обликот реновирање, санирање и опремување на истите.

Студентскиот дом “Македонија” - Штип е приватен објект во кој години наназад се сместуваат студенти од Штипските факултети под исти услови, како и останатите студенти во другите државни домови, согласно мерила и критериуми за сместување и исхрана.

Државата учествува со 50% во покривање на трошоците за сместување и 40% во трошоците за исхрана на студентите.

Бројот на заинтересирани студенти за сместување во студентски домови е секогаш поголем од постојните капацитети, заради што се врши рангирање и избор на студенти кои ќе бидат сместени во домови. Изборот се врши врз основа на следните критериуми: материјално – социјална положба на студентот, успех во студирањето и оддалеченост од место на живеење. Рангирањето го врши Комисија во чија работ учествуваат претставници на студентите, Ректоратот, Студентскиот центар и Министерството за образование и наука.

Во рамки на Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“ постои дом за постдипломци и докторанти “Атанас Близнаков” изграден 1991 година. Домот располага со 83 станбени единици од кои 51 гарсоњера и 32 еднособни стана. Во рамки на Домот за постдипломци и докторанти дополнително е дограден дел со 18 стана кои се наменети за гости на Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“. Зградата е изградена 2001 година.

Како посебна станбена единица постои зграда за лектори кои всушност се професори на Универзитетот „Св.Кирил и Методиј“-Скопје. Капацитетот на зградата е 24 станбени единици.

5. Дали постои специјален пристап на сите нивоа на образование, за лицата со ограничени способности во формално образование и институциите за СОО?

Воспитанието и образованието на лицата со посебни образовни потреби во Република Македонија се организира врз основа на Законот за основно образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04 и Законот за средно образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 67/04). Не постои посебен законски акт што би ја регулирал оваа проблематика.

Со низа акти се определува суштината на поимот "лицата со ограничени способности" (Правилник за критериумите и начинот на остварување на основното образование на учениците со пречки во развојот ("Службен весник на РМ" бр. 27/96); Правилник за оценка на специфични потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој ("Службен весник на РМ" бр.30/00) и член 25 а од Законот за изменување и дополнување на Законот за основно образование ("Службен весник на РМ" бр. 29/02). Се забележуваат разлики во дефинирањето на овој поим.

Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата ("Службен весник на РМ" бр.65/04) ја предвидува можноста децата "со пречки во психичкиот или физичкиот развој" да се вклучат во детски градинки со "наод и мислење од соодветна стручна институција".

Притоа се создадени можности за прифаќање на децата во групите или во посебните услови според посебни програми.Остварувањето на правото за посебно образование се остварува и во основното образование (Закон за изменување и дополнување на Законот за основно образование, "Службен весник на РМ" бр.29/02).

Согласно Уставот на Република Македонија, основното образование е бесплатно и задолжително за сите, без разлика на можностите, способностите, потребите. Еден дел од лицата се вклучени во постојните основни училишта (Закон за основно образование, "Службен

весник на РМ" бр.44/95). Одреден број ученици, воспитно - образовната работа на ниво на основно образование ја остваруваат и во посебни основни училишта, посебни паралелки при основните училишта, заводи, здравствени установи, воспитно - поправни домови, казнено - поправни домови и други институции (Член 5 од Законот за основно образование, "Службен весник на РМ" бр.44/95).

За одредена група ученици (ученици со умерени пречки во развојот и сл.), што си го остваруваат своето право на образование во посебни паралелки, посебни основни училишта или заводи, стручна институција има изготвено посебни планови и програми (Член 25 од Законот за основно образование). За другите ученици се предвидени постојните планови и програми. Дизајнирањето на овие наставни програми го вршат стручни лица од областа на дефектологијата, кои се воедно вклучени и во изготвувањето на нагледни средства неопходни за реализација на ваков тип на настава.

Основното образование го финансира државата. Во другите институции, што се на државно и регионално ниво, државата финансира и бесплатна исхрана и интернатско сместување. Дел од овие институции се софинансираат од Министерството за труд и социјална политика.

Истотака и средното образование е определено од законски, организациски и финансиски аспект. Учениците со ограничени способности може да го продолжат своето образование во посебните средни училишта или во средните училишта. Самиот ученик донесува одлука за кое занимање ќе се одлучи.

Во посебните средни училишта учениците се образуваат според посебни наставни планови и програми во зависност од видот на попреченоста. Во среднишколската практика се користат наставни планови и програми за ученици со: оштетен вид, оштетен слух, пречки во психофизичкиот развој. Во училиштата се реализираат и следните струки: машинска, електротехничка, графичка, сообраќајна, земјоделска, текстилна и градежна.

Во посебните средни училишта се реализира и работно оспособување во траење од 24 месеци за ученици од поодмината возраст или со посериозни ограничувања.

Законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр. 64/00 и 49/03) не го регулира пристапот на лицата со ограничени способности во високото додипломско и последипломско образование. Со една алинеа од законот се посочува дека надлежноста им е препуштена на високообразовната установа, Студентите, докторантите и специјализантите без родители, слепи, глуви, инвалиди од прва и втора група, мајки со деца до десетгодишна возраст и хоспитализираните имаат право на посебни погодности утврдени со статутот на високообразовната установа.

Дел од децата, младите и возрасните со ограничени потреби се згрижени во рамки на институции на Министерството за труд и социјална политика. Тие се опфаќаат во различни форми на згрижување, но Министерството за образование нема никаква надлежност во нивното работење. Причини за сместување на лицата во заводите се различни - лошите социјални услови, пореметени семејни односи, неприфаќање на децата и нивните посебни потреби од детските градинки, училиштата, неможноста да се обезбеди стручна помош на подрачјето на кое живее. Многу поретко децата се вклучуваат во заводите од социјални причини, најчесто се вклучуваат заради остварување на своето право на воспитание, образование и рехабилитација.

Во Законот за социјална заштита ("Службен весник на РМ" бр. 50/97,16/00 и 17/03) е предвидено право на оспособување за работно-производна активност на лицата со умерени и тешки пречки во интелектуалниот развој кое опфаќа упатување во установа за социјална заштита, надоместок на трошоци за сместување и исхрана, надоместок на трошоци за оспособување за работно- производна активност и надоместок за превоз.

Во рамките на овие установи постојат дневни центри за работно производна активност на лицата со умерени и тешки пречки во интелектуалниот развој кој вршат дневно згрижување, овозможување на работно производна активност и работна терапија.

Дневните центри за деца со пречки во интелектуалниот развој кои се управувани од страна на месно надлежните центри за социјална работа функционираат во најголем број врз основа на нормативи и стандарди добиени од страна на познати меѓународни организации (UNICEF, ECHO, EDUKAID) кои имаат богато искуство во пристапот за оспособување на децата со посебни потреби.

Покрај овие, дневните центри за лица со пречки во интелектуалниот развој кои се управувани од страна на здруженија на граѓани кои ги исполнуваат условите се заведуваат во регистарот на министерството за труд и социјална политика.

D. Наставници

1. Опишете ги барањата за квалификации на наставниците и директорите на училиштата на сите ниво на образование?

Барањата за квалификации на наставниците и директорите се утврдени со одделните закони за сите нивоа на образование, а детално се разработени во соодветни правилници и нормативи (стандарди). Во потсистемот за предучилишно воспитание и образование ова прашање е регулирано со Законот за заштита на децата (Закон за измени и дополнување на Законот за заштита на децата, член 43, "Службен весник на РМ", бр.65/04), според кој реализатор на воспитно-образовната работа е воспитувач кој треба да има завршено соодветно више или високо образование за воспитувачи. Исто така, воспитувач во детска градинка може да биде и лице со завршени соодветни студии за предучилишно воспитание - отсек педагогија. Воспитувач во група со деца со пречки во интелектуалниот или физичкиот развој е лице со завршени соодветни студии за работа со деца со пречки во интелектуалниот или физичкиот развој. Воспитувач во група со деца со пречки во интелектуалниот или физичкиот развој може да биде и лице кое ги исполнува условите за воспитувач и завршени специјалистички студии по дефектологија.

Во потсистемот за основно образование ова прашање е регулирано со Законот за основно образование (Закон за измени и дополнување на Законот за основното образование, член 32 "Службен весник на РМ", бр.63/04). Според него воспитно-образовната дејност во основното образование ја остваруваат наставници, стручни соработници (педагог, психолог, социолог, дефектолог, библиотекар) и воспитувачи. Воспитувач во подготвителната година може да биде лице со завршено соодветно високо или више образование. Наставник во одделенска настава може да биде лице со завршено соодветно високо образование. Наставник по предметна настава може да биде лице кое завршило соодветна еднопредметна или двопредметна група на образование за наставници на факултет, висока школа, Факултет за ликовна уметност и Факултет за музичка уметност. Наставници по ликовно образование и музичко образование можат да бидат и лица со завршени други оддели и стекната педагошко-психолошка и методска група предмети на Факултетот за Ликовна уметност и Факултетот за музичка уметност. Наставници за предметите за кои наставата се изведува на странски јазик можат да бидат и лица странски државјани кои имаат соодветен вид на образование и го познаваат јазикот на кој се изведува наставата, за што согласност дава Министерството за образование. Наставници во основното образование може да бидат лица кои завршиле соодветни додипломски студии на факултет и стекнале звање "Bachelor". Наставници во основното образование можат да бидат и лица кои завршиле додипломски студии на факултет, стекнале звање "Bachelor" и педагошко-психолошка и методска подготовка на соодветни факултети. Наставник во одделенска настава за ученици со посебни потреби може

да биде лице со завршени студии по дефектологија. Наставник по предметна настава за ученици со посебни потреби во психичкиот развој може да биде лице со завршени студии по дефектологија. Стручен соработник во основно училиште (педагог, психолог, социолог и дефектолог) може да биде лице со соодветно високо образование. Видот и степенот на стручната подготовка на лицата кои остваруваат воспитно-образовна дејност се утврдуваат со норматив за наставен кадар, што го донесува министерот.

Во потсистемот за средно образование ова прашање е регулирано со Законот за средно образование (Закон за измени и дополнување на Законот за средно образование, член 32 "Службен весник на РМ", бр.67/04). Според него наставници во средно образование можат да бидат лица кои завршиле соодветни студии за образование на факултет, висока школа или академија и имаат положено стручен испит. Наставници во средно образование можат да бидат и лица кои имаат соодветно високо образование стекнато на други факултети, а се здобиле со педагошка, психолошка и методска подготовка на соодветни факултети и имаат положено стручен испит. Наставници во средно образование може да бидат лица кои завршиле соодветни додипломски студии на факултет и стекнале звање "Bachelor" и имаат положено стручен испит. Наставници во средно образование можат да бидат и лица кои завршиле додипломски студии на факултет, стекнале звање "Bachelor" и педагошко-психолошка и методска подготовка на соодветни факултети и имаат положено стручен испит. Видот и степенот на стручната подготовка на лицата кои остваруваат воспитно-образовна дејност се утврдуваат со норматив за наставен кадар во средното образование, што го донесува министерот.

Базичната обука на наставниот кадар за предучилишно, основно и средно образование, како и на раководниот кадар се остварува на четирите универзитети во Република Македонија: „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, „Св. Климент Охридски“ – Битола, „Југоисточно европски универзитет во Тетово“ – Тетово и „Државен универзитет во Тетово“ – Тетово.

Барањата за квалификациите на директорите на сите нивоа на образование се утврдени со: Законот за заштита на децата, Законот за основно образование и Законот за средно образование.

За директор на предучилишна установа се избира лице кое, покрај општите услови утврдени со закон, има завршено високо образование и над четири години работно искуство по дипломирањето во струката (Закон за заштита на децата, "Службен весник на РМ", бр.98/00).

За директор на основно училиште се избира лице кое, покрај општите услови утврдени со закон, (Закон за измени и дополнување на Законот за основно образование, "Службен весник на РМ", бр. 63/04) ги исполнува и условите за наставник, педагог или психолог во основно училиште, има најмалку пет години работно искуство во установа за воспитно-образовна работа верифицирана од Министерството и положен испит за директор.

По исклучок, доколку нема пријавено кандидат со положен испит за директор, може да биде избрано и лице кое не положило испит за директор, но е должно истиот да го положи во рок од една година од денот на изборот за директор.

Доколку избраниот директор не го положи испитот за директор во утврдениот рок, му престанува мандатот на директор.

За директор на јавно средно училиште се избира лице кое, покрај општите услови утврдени со закон, (Закон за измени и дополнување на Законот за средно образование, "Службен весник на РМ", бр.67/04) ги исполнува условите за наставник, педагог или психолог во средно училиште, има високо образование, пет години работно искуство во установа за воспитно-образовна работа верифицирана од Министерството и положен испит за директор.

По исклучок, доколку нема пријавено кандидат со положен испит за директор, може да биде избрано и лице кое не положило испит за директор, но е должно истиот да го положи во рок од една година од денот на изборот за директор.

2. Какви средства за основна и континуирана обука им стојат на располагање на наставниците?

Базичната обука на наставниот кадар за предучилишно, основно и средно образование, како и на раководниот кадар се остварува на четирите универзитети во Република Македонија: „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, „Св. Климент Охридски“ – Битола, „Југоисточно европскиот универзитет во Тетово“ – Тетово и „Државен универзитет во Тетово“ – Тетово. На сите универзитети постојат факултети за образување наставен кадар.

Наставник (учител, наставник, воспитувач, стручен работник) кој прв пат се вработува во основно или во средно училиште е приправник. Приправничкиот стаж трае една година. Во текот на првата година наставникот-приправник се оспособува за самостојно изведување на воспитно-образовната работа. На наставникот-приправник му е обезбедена помош и поддршка од ментор (истакнат наставник, стручен работник, воспитувач од истото или друго училиште), што го определува наставничкиот совет на училиштето. Приправникот совладува и програма за стручен испит, донесена од министерот за образование – по предлог на Бирото за развој на образованието.

Стручниот испит се полага пред испитна комисија од тројца членови, формирана од Министерството за образование и наука. Стручниот испит се состои од три дела: домашна писмена работа, практична воспитно-образовна задача и устен испит.

Во средното образование наставниците од стручната група наставни предмети, кои завршиле други видови високо образование, треба да се здобијат и со педагошка, психолошка и методска подготовка на соодветните факултети и да имаат положено стручен испит.

Континуираното усовршување на наставниот кадар во Република Македонија е должност на секој наставник, стручен работник, воспитувач и директор. Стручното усовршување влегува во распоредот на редовното работно време во рамките на четириесетчасовната работна недела и е регулирано со:

- закони: Законот за основно образование (Закон за измени и дополнување на Законот за основно образование, член 75 и 76, "Службен весник на РМ", бр. 63/04), Закон за измени и дополнување на Законот за средно образование, член 77, 78 и 79 "Службен весник на РМ", бр.67/04);
- програмски документи: Основно образование - содржина и организација на воспитно-образовната дејност и наставни програми (Министерство за образование и наука, 1997); Се за гимназијата (Биро за развој на образованието, 2001).
- правилници: Правилник за начинот и постапката за полагање стручен испит на учител, наставник, стручен работник и воспитувач во основно училиште ("Службен весник на РМ", бр. 27/96), Правилник за условите и начинот на полагање на стручниот испит на наставниците и стручните соработници во јавните средни училишта ("Службен весник на РМ", бр.27/96); Правилник за распоредот на работното време на учителите, наставниците, стручните работници во основните училишта и воспитувачите во ученички дом ("Службен весник на РМ", бр.27/96 и бр.46/98), Правилник за распоредот на работното време на наставниците, стручните работници во јавните средни училишта ("Службен весник на РМ", бр.27/96 и 46/98).

Континуираното усовршување на наставниците во основното и во средното образование се остварува на следните нивоа:

- државно или регионално - најчесто според подрачните единици на Бирото за развој на образованието, зависно од целта на усовршувањето или бројот на учесниците кои треба да бидат опфатени (за наставни планови и програми, одредени прашања од образовната технологија, проекти - како дидактички или програмски иновации);

- училишта/ образовни институции како стручни активи на групи наставници (одделенска настава, предметна настава, општообразовна, стручна група наставни предмети) или училишни тимови (главно во рамките на одделните проекти);
- стручни средби, тркалезни маси, симпозиуми, најчесто за актуелни или „базични“ прашања од воспитно-образовниот процес каде учеството е поединечно или како училишни претставници;
- педагошки и стручни списанија, весници, информатори со стручни материјали, методички прилози, согледувања каде учеството е индивидуално или на ниво на институција/училиште.

Според законите за основно (член 76, став 2) и за средно образование (член 79, став 2), континуираното (стручно и педагошко) усовршување на наставниците го остваруваат Бирото за развој на образованието, наставничките факултети и други специјализирани (јавни и приватни) установи, според свои програми.

Во практиката ова усовршување, главно го извршува Бирото за развој на образованието, на ниво на државата или региони според своите подрачни единици, зависно од целта или бројот на учесниците што треба да се опфати во соодветното усовршување.

Бирото за развој на образованието усовршувањето го реализира преку следните форми: семинари, методски работилници, стручни/ работни средби, инструктивно-советодавна работа - со наставници поединци или мали групи (3-7 од одделенски совет, одделени наставни предмети).

Семинарите се тематски и се поврзани со: пристапот во реализацијата на наставниот план и програмите во предучилишното, основното и во средното образование, примената на одредени аспекти од образовната технологија, реализацијата на проекти - како дидактички или програмски иновации. Обучувачи на овој вид семинари се советници од Бирото за развој на образованието и наставници - ментори.

Во реализацијата на семинарите за проектите (во одговорот на прашањето 18_I_F_4 се наведени позначајните проекти), во првите неколку фази, се вклучуваат експерти од државите на Европска унија и САД, професори од наставничките факултети во Република Македонија, советници од Бирото за развој на образованието, наставници - ментори или координатори од предучилишни установи, основни и средни училишта. Најголем дел од семинарите се реализираат со финансиска поддршка на странски владини и невладини донатори (Холандија, САД, Германија, Јапонија, UNICEF, FIOOM, CRS, FOSIM). Семинарите за наставните планови и програми ги финансира Министерството за образование и наука.

Семинарите за проектите се реализираат според изготвени програми, со дефинирани цели и работилнички дизајн на активности. На овие семинари се опфаќаат групи од 20-35 учесници, во циклуси со најчесто траење од 2 до 5 дена. На крајот од обуката за соодветниот проект наставниците најчесто добиваат уверенија/ сертификати.

Методски работилници (во мал број) се реализираат за одредени стручни или методски прашања, со групи наставници (10-30) на ниво на држава (пр.одредени прашања за образовни мерења) или на ниво на наставен предмет од одреден регион (англиски јазик, стручни наставни предмети). Реализатори се стручни консултанти од земјите на Европска унија и САД, советници од Бирото за развој на образованието и ментори-наставници или координатори од проектите.

Стручни/работни средби се организираат со цел да се пренесат и објаснат одредени информации за промени, процедури, обврски што произлегуваат од наставниот план и програмите во основното и во средното образование. Реализатори се претставници од Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образование, а бројот на учесниците во една група се движи од 25 до 60, најчесто директори и стручни работници од основни или од средни училишта.

Инструктивно-советодавната работа со наставниците се користи најчесто по реализација на стручен надзор во основните и во средните училишта од страна на советниците од Бирото за развој на образованието по констатирани состојби од советникот за пристапи во реализацијата на програмски или проектни барања. Но, се почесто овој вид на стручно усовршување почнува да се остварува и по барање на одделни наставници или училишни тимови до соодветниот советник во Бирото за развој на образованието.

Истотака, прашањето на професионално усовршување на образовниот кадар е опфатено со "Националната програма за развој на образованието во Република Македонија" 2005-2015 година (во моментот во нацрт верзија). Програмата ја истакнува потребата од зајакнување на системот за иницијална обука и професионално усовршување на наставниот и раководниот кадар, и за таа цел Министерство за образование и наука ќе дефинира индикатори за успешност во спроведувањето на наставничката работа, односно сетови за стручни и професионални компетенции, што ќе претставуваат рамка за иницијалното и професионалното усовршување на наставниот кадар. Ваквата стандардизација ќе дава можност за лиценцирање на наставничкиот позив што ќе го врши специјализирана институција.

Во рамките на Проектот за модернизација на образованието, подржан со кредит од Светската Банка, грант од холандската влада и национална контрибуција во вкупен износ од 20 милиони долари, ќе се формира широк круг на акредитирани даватели на образовни услуги, „слободен пазар“, кои ќе нудат можности за професионално усовршување на наставниот кадар во предучилишното, основното и средното образование. Со направените измени и дополнувања во законите за основното и средното образование (октомври 2004), професионалното усовршување доби системска рамка, а преку тоа можност на наставниците за напредување во кариерата. Со тоа ќе се создаде зголемена динамика на образовната мобилност и континуирано усовршување на наставниците.

Согласно Законот за високо образование (член 123), високообразовните установи можат да воспостават форми на континуирано образование, преку кои се стекнуваат нови знаења, се проширува знаењето и стручноста. Условите под кои можат да се стекнуваат знаења преку формите на континуирано образование и условите под кои се издава документ за стекнатото образование (свидетелство, потврда, сертификат и сл), се утврдуваат со статутот на високообразовната установа.

Во периодот 1996-2003, образованието и обуката на наставниците континуирано беа приоритетни области. Поголем број проекти се наменети за јакнење на капацитетите на високообразовните установи за овозможување континуирано образование на наставниците. Најзначајна TEMPUS соработка на овој план остварува Природно-математичкиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”-Скопје:

- Институтот за физика беше поддржан со два проекти за модернизација на студиските програми и воспоставување на програма за континуирано образование на наставниците. Инфраструктурата на Институтот беше зајакната со современи лаборатории и значајна информатичка опрема. Натамошна надградба на структурата овозможи Владата на Кралството Холандија, со донација на софтвер за изучување на физиката за сите средни училишта во Република Македонија. Најголем број од наставниците по физика се опфатени со интензивни курсеви за осовременување на нивните знаења и користење на информациона технологија. Со цел да овозможи континуитет на процесот, во 2004 година Европската комисија прифати за финансирање нов проект за воспоставување центар за континуирано образование на наставниците од областа на природните науки.
- Два проекти (на Институтот за педагогија на Филозофскиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”-Скопје и на Техничкиот факултет на Универзитетот “Св. Климент Охридски”-Битола) имаа за цел поддршка на континуираното образование на наставниците во стручното образование, во рамките на кои се воспоставија центри за континуирано образование на наставници за машинска, медицинска и текстилна струка.

- Педагошкиот факултет на Универзитетот “Св. Климент Охридски”-Битола, во соработка со двата педагошки факултети од Скопје и Штип на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”-Скопје реализираа интензивни курсеви за континуирана обука на наставници од 7 основни училишта и 3 градинки за изведување настава од областа на демократијата. Обучените ментори се дисеминатори на знаења и обучувачи на наставници.
- Филозофскиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”- Скопје координира проект за инклузивно образование на лица со посебни потреби, со воведување на современ пристап комбиниран со социјална работа. Континуираното образование на наставниците во основните училишта за деца до посебни потреби и во Центарот за рехабилитација на деца со тешкотии во видот е една компонента на овој проект.

Со измените на колективните договори за плати и надоместоци во основното и средното образование се воспоставува систем на унапредување на наставниот кадар во 4 категории: наставник-почетник, наставник, наставник-ментор и наставник-просветител. Еден од критериумите за унапредување на наставниците ќе биде и нивниот професионален развој којшто ќе биде обезбеден преку континуирана обука на таков начин ќе престане да важи правилото според кое разликите во платите на наставниот кадар зависат исклучиво од стажот на наставниците.

Во (нацрт) Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-20015 година се посветува внимание и на измените во иницијалната обука и професионалното усовршување на директорите во училиштата, повторно преку утврдување индикатори за успешност на директорската функција. Индикаторите ќе бидат основа за креирање на иницијалната обука и континуирано професионално усовршување на директорите, а реализатори да бидат широк круг на даватели на образовни услуги со акредитирани програми. Стекнатите компетенции на директорот ќе бидат лиценцирани од страна на државно тело.

Е. Наставни планови и програми

1. Децентрализација на донесување одлуки во врска со наставните планови и програми: Кои тела ги донесуваат наставни планови и програми на секое ниво на образование? Колкав степен на автономност имаат образовните институции во однос на часови по одреден наставен план и програма и содржината на тие часови?

Бирото за развој на образованието е надлежно за подготовка на наставни планови и програми, следење на реализацијата на наставните планови и програми и подготвување предлози за нивна измена и дополнување, согласно Законите за предучилишно, основно и средно образование. Бирото формира стручни комисии составени од наставници кои ја реализираат програмата по соодветниот предмет, професори од наставничките факултети и советници од Бирото. Стручните комисии подготвуваат предлог - наставни програми кои се доставуваат за мислење до училиштата, по што се подготвува финален предлог документ. Овие документи потоа ги разгледува Педагошката служба при Министерството за образование и наука. На предлог на Педагошката служба, Министерот донесува решение за одобрување и примена на наставните планови и програми во училиштата. Постапката за изготвување на наставните планови и програми е јавна и транспарентна, а самото донесување е централизирано.

Со измените и дополнувањата на Законот за основното образование ("Службен весник на РМ" бр.63/04) и Законот за средното образование ("Службен весник на РМ" бр. 67/04) на наставните планови и програми за воспитно - образовна дејност им се определува структурата. Тие треба да содржат: цели, наставни подрачја, теми и содржини, образовни стандарди и профил на наставниот кадар кој ја реализира наставната програма. Со овие измени на законите во основно и средно образование, старата структура на наставните програми се дополнува со образовни стандарди. Според гореспомнатите измени на Законите,

програмите се изработуваат според модел на програми кој го донесува министерот на предлог на Бирото за развој на образованието, во кој се утврдува и флексибилноста во реализацијата на наставните подрачја и теми.

Наставниот план е документ во кој е даден списокот на наставните предмети кои учениците ги изучуваат во одделни степени на образование (по одделенија), статусот на предметите (задолжителен, изборен, факултативен и слично), како и застапеноста на предметот (седмичен и годишен фонд на наставни часови).

Наставната програма е документ кој се однесува на наставен предмет и ги одредува: општата цел на наставниот предмет, целите и задачите на наставниот предмет по одделенија/години, темите кои ќе се изучуваат со ориентационен фонд на наставни часови за реализација на секоја тема, кратки дидактички насоки за реализација на програмата и профилот на наставникот кој ја реализира наставата. Во рамките на секоја тема дадена е содржината опфатена во темата, конкретизирани цели на учењето односно знаењата и способности кои ученикот треба да покаже дека ги постигнал и дидактичките насоки за темата (примери на: средства, активности, корелација). Во наставните програми од I до VIII одделение ("Службен весник на РМ" бр. 63/04), покрај горенаведеното, се назначени основните знаења и способности што треба да ги стекне ученикот.

Од 2001 година започнато е со изготвување и на стандарди на постигања (outcomes standards) за одделни наставни предмети и подрачја на крајот на одделенската настава и на крајот на основното образование. Нив ги изготвуваат експертски групи во единицата за оценување при Бирото за развој на образованието, а ги донесува министерот за образование и наука. Со следните измени и дополнувања на Законот за основното образование и на Законот за средното образование ќе се создадат правни основи за формирање на Државен испитен центар.

Предучилишните установи и основните училишта немаат право на донесување одлуки во врска со наставни планови и програми. Средните училишта имаат право да предложат наставна програма, но тоа право во минатото недоволно се користеше. Наставните планови и програми во високото образование ги донесуваат научно - наставничките совети на факултетите, а нивната верификација ја врши Сенатот на Универзитетот.

Автономијата на образовните установи во предучилишното, основното и средното образование може да се согледа при планирањето и организацијата на севкупната воспитно - образовна работа во интерното право и законската должност за подготвување на годишна програма за воспитно-образовната работа. Во годишната програма, покрај реализацијата на задолжителните наставни предмети предвидени со наставниот план и програми, училиштето автономно одлучува за застапеноста на изборните предмети, факултативните предмети и други програми и активности кои се од интерес на учениците, училиштето и локалната средина и за кои има услови за реализација.

Годишната програма за работа на училиштето обично опфаќа: опис на условите во кои ќе се реализираат активностите, активности за почетокот на учебната година; планирање, реализација и унапредување на воспитно-образовната работа на училиштето; планирање на редовната настава, факултативната настава, изборната настава, воннаставните дејности; грижа за здравјето на учениците; активности за соработка со локалната средина; следење и вреднување на постигањата на учениците; методско-дидактичко и стручно усовршување на наставниот кадар и другите стручни соработници во училиштето; соработка со Бирото за развој на образованието; соработка со родителите и родителските асоцијации; планирање на дејноста на стручните тела и органи во училиштето; водење на педагошката евиденција и документација; планирање на приредби, прослави и патрони празници на училиштето; издавачка дејност и друго.

Автономност во однос на фондот (бројот) на часови за одреден наставен предмет предвидени со наставниот план нема, додека наставникот кој ја реализира програмата има право на наставните часови да ги предвидува и реализира наставните содржини кои му овозможуваат постигнување на целите предвидени со наставната програма. Наставникот, исто така, одлучува за наставната методологија што ќе ја користи. Автономноста се среќава во правото на избор и застапеност на изборните предмети, факултативните предмети и другите програми и активности.

Наставните планови и програми во високото образование ги донесуваат научно наставничките совети на факултетите, а нивната верификација ја врши Сенатот на Универзитетот. Понатаму одборот за акредитација на високото образование дава решение (акредитација) на студиските програми.

Во високото образование автономијата е загарантирана со Законот за високо образование ("Службен весник на РМ", бр. 64/00, член 10 и член 11). Со автономијата на високообразовните установи се гарантира интелектуалната слобода на членовите на академската заедница и творечката природа на истражувачкиот и образовниот процес, како врвни вредности и способности. Автономијата на Универзитетот вклучува академска слобода на високообразовните установи, автономија на управувањето и неприкосновеност на автономијата.

Академската слобода опфаќа:

- слобода на изведување на наставата, на спроведувањето на научните истражувања, уметничката и применувачката дејност;
- слобода на студирањето, на утврдувањето на правилата на студирање, облиците и видовите на наставно-образовните дејности на проверката на знаењата на студентите;
- подготвување и утврдување на студиските програми и содржината на одделните предмети, како и подготвување на учебници и други учебни помагала и др.

2. Какви се главните/задолжителните наставни планови и програми во основното и средното образование?

Задолжителните наставни програми за сите видови образование во Република Македонија ги изработува Бирото за развој на образованието, а ги одобрува министерот за образование и наука.

Наставата во основното образование се одвива во два циклуси: одделенска настава и предметна настава. Во одделенската настава сите наставни предмети, освен првиот европски јазик, се задолжителни. Наставни предмети кои ги изучуваат учениците во одделенска настава се: мајчин јазик (македонски, албански, турски и српски јазик), математика, природни науки, општествени науки, музичко образование, ликовно образование и физичко образование. Овие наставни предмети се изучуваат четири години. Учениците од етничките заедници во Република Македонија во трето одделение започнуваат да го изучуваат македонскиот јазик. Во предметна настава задолжителни наставни предмети се: мајчин јазик (македонски, албански, турски и српски јазик) македонски јазик за учениците припадници на етничките заедници, прв и втор европски јазик, математика, историја, географија, граѓанска култура, биологија, хемија, физика, техничко образование, ликовно образование, музичко и физичко образование. Наставните предмети во овој циклус од основното образование се изучуваат 4 години со исклучок на вториот странски јазик кој се изучува 3 години и наставните предмети хемија, физика, техничко образование и граѓанска култура кои се изучуваат 2 години.

Задолжителните наставни програми, односно заедничкото програмско јадро на гимназиското образование во Република Македонија го сочинуваат содржини од современото општо образование коишто во I (прва) година се распоредени во 10 наставни предмети, за постапно да се намалат во IV (четврта) година на пет наставни предмети. Заедничкото програмско јадро го сочинуваат 12 различни наставни предмети распоредени во четирите години; мајчин јазик и литература, математика, прв странски јазик, втор странски јазик, историја, географија, физика, хемија, биологија, социологија, филозофија и информатика. Тоа, во основа, се поголемиот дел

од наставните предмети кои во континуитет продолжуваат од основното образование и предмети кои претпоставуваат повисоки возрасни психофизички способности, па за прв пат се јавуваат во гимназиското образование, а придонесуваат во општото подготвување на поединецот. Овие наставни предмети се претпоставка за обезбедување на општообразовен стандард кој овозможува хоризонтална и вертикална проодност на учениците. Во гимназиското образование како задолжителни изборни програми се јавуваат и содржините од областа на спортот, ликовната и музичката уметност.

Во Република Македонија средното стручно образование во траење од четири и три години се остварува во 15 широки подрачја на трудот и опфаќа 170 образовни профили (80 со четиригодишно траење и 90 со тригодишно траење).

Во наставните планови кои се реализираат според PHARE програмата предвидени се програмски содржини распоредени во шест општообразовни наставни предмети кои се заеднички и задолжителни за сите струки, односно за сите подрачја на трудот: мајчин јазик и литература со комуникации, странски јазик, бизнис, информатика, историја и историја на Македонија. На ниво на секоја струка (подрачје на трудот) постојат најмногу уште по три задолжителни општообразовни предмети кои се во функција на односната струка и задолжителни заедничко-стручни предмети. Наставните програми за заедничко-стручните предмети претставуваат широка стручно-теоретска основа за законитостите што владеат во процесот на работата, што овозможува свесно и рационално усвојување на работните постапки.

Моделот на структурата на наставните планови и програми разработени за потребите на PHARE програмата се презема како основа (со незначителни модификации) за промените и во другите видови на средно образование кои се во тек. Таков е примерот на средното уметничко образование и со тригодишното средно образование во кое е во тек реализацијата на GTZ проектот (проект за унапредување на средното стручно образование во техничките струки).

Во постојните наставни планови за тригодишното средно стручно образование постојат 14 задолжителни наставни предмети за сите струки и образовни профили: мајчин јазик и литература, странски јазик, музичко образование, физичко образование, мир и толеранција, социологија, историја, географија, математика, информатика, хемија и биологија. На ниво на секоја струка постојат и стручни предмети заеднички за сите образовни профили во таа струка. Заедничките стручни предмети се разликуваат од струка до струка.

Една од карактеристиките на задолжителните наставни програми во средното образование е збогатувањето на нивната структура. Во последните десетина години се чинат напори за премин кон покомплексни програмски документи - курикулуми во кои операционално се дефинираат не само целите и содржините, туку и неопходните активности, условите за реализација, стратегиите на учење и стандардите за оценување на постигањата на учениците.

3. Дали наставните планови и програми за СОО и за високо образование се составени од модули? Дали постојат мерки за трансфер на кредити?

Наставните планови и програми за стручното образование и обука не се составени од модули. Тие се целни (општи и конкретни цели; групирани на когнитивни, психомоторни и афективни) и со развиена структура која му предходи на наставните програми со модули или модулари наставни програми. Тоа ќе повлече и модулари наставни планови.

Карактеристика на новите наставни планови и програми, изготвени во рамките на проектите PHARE/CARDS (VET1 и VET2), е што тие значително се олеснети со наставните предмети кои немаа значајна улога за оспособувањето на учениците во структурата, отстранување на непотребни содржини во наставните планови и програма, а со тоа и намалување на определен годишен и неделен фонд на часови.

Во услови кога се реализира децентрализацијата, во моментот локалните заедници немаат ингеренции за изработка и реализација на наставни планови и програми.

Процесот на децентрализацијата и концепциското насочување ја дава можноста за следење на потребите на пазарот на трудот на локално ниво при што локалната заедница учествува во дефинирање на делови од курикулумите за оспособување на стручниот кадар.

Согласно Копенхагенската декларација во средното стручно образование во Република Македонија се предвидува постапно воведување на модули во одделни видови средно образование, пред се во стручното оспособување во траење од две години и во специјалистичкото образование. Во рамките на проектот поддржан од Германското друштво за меѓународен развој - ГТЗ, во тригодишното средно стручно образование на пилотска основа, во одделни струки и образовни профили веќе почна примената на програмските модули. Со воведувањето на модулите во средното стручно образование ќе се овозможи поголема хоризонтална проодност на учениците во рамките на иста струка и во рамките на сродни струки. Оваа проодност во средното стручно образование ќе се реализира преку примена на соодветен кредит трансфер систем.

Еден од централните елементи на реформата на наставно - образовниот процес во системот на високо образование претставува воспоставувањето нови правила на студирање и воведување на изборни модули и на Европски кредит трансфер систем.

Воведувањето на кредит трансфер системот и новиот режим на студирање значи реализација на основната идеја на реформата – да се постави студентот како субјект во центарот на наставно - образовниот процес, а тоа значи да се направи пресврт во образовниот процес, како дел од модернизацијата на наставно-образовната дејност, што подразбира флексибилност и динамика во функционирањето за обезбедување валидност и признавање на дипломите, на делови од образованието (испити, семестри), со што ќе се обезбеди динамичен и флексибилен систем на студирање во пошироки рамки.

За реализација на проектот за осовременување на студиските програми, воведување на модули на предмети како и изборност на предмети и кредит – систем на студирање се одржани голем број симпозиуми и семинари, со учество на претставници од развиени универзитети во Европа и со светот. Треба да се истакне дека забрзано се изготвуваат и донесуваат нови студиски и предметни програми усогласени со кредит – системот. На овој начин, Универзитетите и Факултетите стануваат составен дел на Европскиот високообразовен систем, а некои факултети веќе пристапија кон примена на новите студиски програми според кредит трансфер-системот на студирање со воведување на изборност на предмети до 30 % особено во последните две години од студирањето. Во рамките на овој проект, уште пред донесување на правните акти, Рударско-геолошкиот факултет во Штип, беше избран како пилот – факултет за реализација на воведување кредит трансфер – систем во студиските програми.

Во процесот на реализацијата на Програмата за модернизација на наставно-образовната дејност на високообразовните установи на Универзитетот, Ректорската управа на “Св.Кирил и Методиј” (УКИМ) во Скопје на седницата одржана на 29 ноември 2001 година ги усвои основните акти за воведување и за заживување на кредит-системот во режимот на студирање:

- Правилник за единствените основи за кредит-системот и преминот од една на друга високообразовна установа во состав на Универзитетот;
- Правилник за единствените правила за студирање на Универзитетот “Св.Кирил и Методиј” во Скопје.

Со воведување на кредит трансфер – системот (КТС) УКИМ настојува да ги оствари следниве цели:

- Зголемена мобилност на студентите на институционално и национално ниво;
- Прецизен увид во обемот на работата и изразување на оптовареност на студентот во процесот на студирањето;

- Развивање и функционирање на механизми за перманентно следење на напредокот на студентот според резултатите од учењето;
- Објективност во оценувањето и признавањето на резултатите од студирањето;
- Остварување компатибилност на студиските програми на институционално и на национално ниво;
- Воспоставување меѓународна мобилност на студентите и остварување компатибилност на студиските програми на интернационално ниво, според принципите на Европскиот кредит трансфер – систем;
- Непречен трансфер на постигањата на студентот од една во друга институција;
- Зголемена индивидуализација на текот на студирањето;
- Создавање основи за остварување на концептот на доживотно учење.

КТС ќе се применува во остварувањето на студиските и предметните програми за: додипломски студии, последипломски (специјалистички и магистерски) студии, докторски студии. Според наведените правилници, се предвидува најдоцна до почетокот на учебната 2004/05 година на единствен начин да се воспостават единствени правила за студирање согласно основите за кредит – системот и примениот од една во друга високообразовна, односно научна установа на УКИМ.

Во однос на реализацијата на проектот за модернизација на студиските програми и воведувањето кредит – систем во студирањето, вкупната состојба на УКИМ е следнава:

- Факултети на кои наставно-образовниот процес се остварува врз основа на новите студиски програми според кредит – системот: Фармацевтски, Рударско-геолошки, Стоматолошки, Економски факултет, Факултет за земјоделски науки и храна.
- Факултети на кои наставно-образовниот процес врз основа на новите студиски програми според кредит – системот започнува да се остварува во учебната 2004/2005 година: Филозофски факултет, Педагошки факултет "Св.Климент Охридски" – Скопје, Педагошки факултет "Гоце Делчев" – Штип, Електротехнички, Градежен, Машински, Технолошко-металуршки, Шумарски факултет, Факултет за физичка култура;
- Факултети чии проекти за осовременување на студиските програми се доставени до органите на УКИМ и факултети кои се наоѓаат во завршна фаза на изготвување на новите студиски програми: Архитектонски, Природно-математички, Правен, Медицински факултет, Филолошки факултет "Блаже Конески", Факултет за ветеринарна медицина, Факултет за драмски уметности, Факултет за ликовни уметности, Факултет за музичка уметност.

На Универзитетот Св. Климент Охридски во Битола воведувањето на кредит трансфер системот започна во учебната 2003/2004 година со имплементација на резултатите од заедничките европски проекти на две пилот студиски програми: На студиската програма Сообраќајно и транспортно инженерство на Техничкиот факултет и на Интердисциплинарните студии по Јавна администрација. Тој тренд продолжи така што КТС е имплементиран на 5 од постојните 7 факултети на Универзитетот. Во учебната 2004/2005 година КТС започна на сите студиски програми.

На приватниот Универзитет на Југоисточна Европа кредит трансфер системот е воведен на сите факултети и студиски програми. При тоа еден за еден семестар студентот добива 30 кредити (за една учебна година 60 кредити). Еден кредит одговара на 30 часови работно оптоварување на студентот. При тоа во овие 30 часови се вклучени предавањата, вежбите, семинарите и сл, како и потребното време на студентот за да го совлада предметот, (дома и во библиотека).

На новооснованиот Универзитет во Тетово кој започна со работа во учебната 2004/2005 година студиските програми се структурирани во кредит трансфер систем.

Иако, скоро сите факултети во рамки на Универзитетите во Република Македонија го воведоа или го воведуваат кредит трансфер системот од учебната 2004/2005 година сепак е потребно да се нагласи дека ова воведување е проследено со низа тешкотии. При тоа се мисли,

најповеќе на одредувањето на бројот на кредити по поедини предмети. Реално може да се каже дека системот на акумулација на кредити веќе е воведен, но за трансфер на кредитите ќе биде потребно да се вложат дополнителни напори, особено од страна на Универзитетите во и надвор од Република Македонија.

4. Предавање на официјалните јазици на Европската унија: ве молиме да ја опишете наставата на различни нивоа на образовниот систем. Нведете ги расположливите статистички податоци за бројот на млади или деца кои учат различни јазици.

Во Република Македонија во последните години е се поизразена тенденцијата за изучување на повеќе странски јазици, како и потребата за изучување на истите на помала возраст, односно во одделенска настава.

Бирото за развој на образованието ги изготвува наставните програми за странските јазици за одделенска и за предметна настава во основното образование, а решение за нивна реализација донесува министерот за образование и наука. Истите се темелат на Изменетиот и дополнет наставен план за основното училиште, донесен со решение на министерот за образование и физичка култура од 1998 година. Постојат два модели на учење на странските јазици: задолжителна и изборна настава по странските јазици. Задолжителната настава се реализира преку задолжително изучување на еден странски јазик од петто до осмо одделение и изучување на втор странски јазик како изборен предмет од петто до осмо одделение. Во рамките на горенаведениот Наставен план, првиот странски јазик како изборен предмет е застапен во четврто одделение.

Согласно Измените и дополнувањата на Наставниот план за основното училиште донесени со решенија на министерот за образование и наука од 2001 година, воведен е втор странски јазик како задолжителен предмет од шесто одделение.

Наставните програми по странски јазици за основното образование ги реализираат наставници по странски јазици со завршено вишо и високо образование на соодветните студиски групи.

Застапеноста на изучувани странски јазици во основните училишта, почеток на учебната 2003/2004 година		
Странски јазици	Број на ученици	%
Англиски	125504	70,0
Француски	43582	24,3
Германски	10166	5,7
Вкупно	183056	100,0
извор: Државен завод на статистика		

Наставата по странски јазици во средното образование се темели на наставните планови и програми за гимназиите, средните стручни училишта и уметничките училишта. Наставните програми ги изготвува Бирото за развој на образованието, а решение за нивната реализација донесува министерот за образование и наука.

Изучувањето на странските јазици во гимназиското образование се темели на Измените и дополнувањата на наставниот план и програмите за гимназиското образование, донесени со решение на министерот за образование и наука од 2001 година.

Во Наставниот план за гимназиското образование задолжително се изучуваат два странски јазици (прв и втор странски јазик). Првиот странски јазик е продолжение на изучување на првиот задолжителен странски јазик во основното образование, а вториот е обично почетно изучување или продолжение на вториот задолжителен странски јазик или како изборен предмет од основното образование. Третиот странски јазик како изборен предмет е застапен во трета и четврта година во јазично-уметничкото подрачје.

Изучувањето на странските јазици во средното стручно образование и обука се темели, главно, на Иновираниите наставни планови и програми за средно стручно образование донесени со решение на министерот за образование и наука од 1999 година.

Во повеќето средни стручни училишта се изучува еден странски јазик освен во угостителско-туристичките училишта и економско-правните и трговските училишта каде се изучува и втор странски јазик како задолжителен предмет во прва и втора година.

Странските јазици се застапени и како изборен предмет во функција на матура во трета и четврта година во угостителско-туристичките училишта, во машинските училишта во функција на завршен испит и во економско-правните и трговските училишта во функција на матура и завршен испит.

Во средните уметнички училишта застапен е само еден странски јазик.

Во Република Македонија веќе неколку години наназад во неколку гимназии наставата се реализира билингвално, главно на француски јазик во шест гимназии, во една гимназија е застапена меѓународната матура, во трета и четврта година на гимназиското образование, каде дел од наставните предмети се изучуваат на англиски јазик. Во четири основни училишта во прво одделение е воведена билингвална настава на француски јазик. Во три гимназии се воведени специјални паралелки каде германскиот јазик се изучува со проширен фонд на часови (6 часа седмично).

Застапеност на странските јазици во средните училишта, почеток на учебната 2003/2004 година					
Странски јазици	I година	II година	III година	IV година	Вкупно
Англиски	23 624	22 622	26 667	17 595	84 508
Француски	9 020	8 555	11 669	6 638	35 882
Германски	4 718	5 160	3 886	2 142	15 881
Италијански	47	36	99	29	211
извор: Државен завод за статистика					

Формите на работа кои наставниците најчесто ги користат се индивидуалната, фронталната и работата во двојки и групи. Во наставата најмногу се користи комуникативниот приод кој опфаќа повеќе современи методи за реализација на наставата по странски јазици соодветни на потребите за реализација на одредени компоненти од јазикот. Училиштата се уште недоволно опремени со наставни средства и помагала за успешна реализација на наставата по странски јазици, а и оние кои ги има во училиштата се многу традиционални. Повеќето од училиштата располагаат со касетофони. Само мал број наставници можат да користат информациска и комуникациска технологија.

Во Републиката се создадени пет ресурсни центри за наставниците по англиски јазик опремени со современи дидактички помагала и литература, две читални за наставниците по германски јазик опремени со современи помагала и литература и две француски алијанси опремени, исто така, со соодветна методско-дидактичка литература и помагала.

Во основните училишта се организира додатна настава за учениците кои имаат посебни способности за учење на странски јазици и дополнителна настава за учениците на кои им е потребна дополнителна помош за учење на странските јазици.

Стручното усовршување на наставниците по странски јазици се реализира на ниво на стручни активи по странски јазици во училиштата и преку семинари кои ги организира Бирото за развој на образованието.

Друга форма на стручно усовршување на наставниците по странски јазици е и на семинарите организирани од страна на здруженијата на наставници по соодветните странски јазици. Поддршка во усовршување на наставниот кадар по странски јазици даваат и Канцеларијата за односи со јавноста при Американската амбасада во Скопје, Британскиот совет, Insitute Francaise, Service de cooperation, Linguistique et Educative aupres de L' Ambassade Francaise,

Goethe Institut, Austria Kultur Kontakt, Deutsche Botschaft, Skopje, Zentralstelle für das Ausladsschulwesen, Köln, Bayerisches Staatskzlei, München, Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultur, München, PAD, IIZ и други. Наставниците по странски јазици редовно присуствуваат на семинарите во врска со странските јазици во организација на Европскиот центар за современи јазици од Грац, Австрија.

Во средните училишта (гимназиите) ученикот може да одбере матурска работа од странски јазик. Во средните уметнички училишта од оваа година се реализира интерна проверка на знаењата од странскиот јазик како задолжителен предмет на училишната матура.

Во основните и средните училишта се користат, главно, учебници по странски јазици од странски автори, освен по руски јазик каде што за основните училишта се користат учебници од македонски автори, а за средните училишта учебници од домашни и странски автори. Изборот на учебници е голем и наставниците сами го избираат учебникот, согласно интересите и потребите на учениците.

Секоја година се организираат натпревари во знаења по странските јазици на училишно и државно ниво кои ги организираат здруженијата на наставниците по странски јазици.

Според Концепцијата на матурски и завршни испити (2004) во државните средни училишта во Република Македонија, странските јазици ќе имаат третман на изборни испити. Реализацијата на истите ќе отпочне 2006/2007 учебна година.

Странските јазици се изучуваат на сите нематични високообразовни установи во состав на универзитетите и тоа најчесто двосеместрално, со предавања и вежби. Со најголем процент е застапен англискиот јазик, потоа германскиот, францускиот и италијанскиот.

На Филолошкиот факултет, странските јазици се изучуваат на Катедрата за англиски јазик и книжевност, Катедрата за романски јазици и книжевности, Катедрата за германски јазик и книжевност, Катедрата за општа и компаративна книжевност, Катедрата за славистика (полски и чешки јазик), Катедрата за албански јазик и книжевност и Катедрата за толкување и преведување. Студиите траат четири години. Во првите две години од додипломските студии студентите слушаат општа насока, а во трета година се одлучуваат помеѓу наставната и преведувачката насока.

Законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр.64/00, 49/03 член 95) предвидува дека наставата на државни високообразовни установи може да се изведува на еден од светските јазици: за одделни студиски програми за странски јазици, за делови на студиски програми во кои учествуваат наставници гости од странство, и за студиски програми за кои наставата се изведува и на македонски јазик.

F. Прилагодување кон промена

1. Утврдување на потребните вештини/ недостатоци и одговорите на системите на образование и системите на стручно образование и обука (СОО).

За следење и иницирање промени во системот на доуниверзитетското образование одговорно е Бирото за развој на образованието - единицата за системски прашања, а за следење на потребите на пазарот на трудот за нови/поинакви вештини е одговорна Националната опсерваторија, Министерството за труд и социјална политика и Агенцијата за вработување. Горенаведените институции тоа го прават преку анализи на содржината на образовните системи, повремени испитувања и на други помалку формални начини (разговори со работодавци, наставници, директори). Повремено Министерот за образование формира и ад

но експертски групи за анализа на потребите на општеството од аспект на вештини што учениците кои излегуваат од образовниот систем треба да ги поседуваат и за предлагање решенија како на нив да одговори образовниот систем.

Во последниве 10 години домашни и странски експерти ја проценуваа соодветноста на образовниот систем и способноста да одговори на општествените потреби и промени, а особено на потребите на менливиот пазар на трудот. (Група автори (1994), Глобална проекција на промените и развојот на предучилишното, основното и средното воспитание и образование, Педагошки завод на Македонија; Crighton J (1996), Republic of Macedonia - Education rehabilitation project identification, World Bank; Министерство за образование и физичка култура (1998), Инцептивен извештај - интегрирана Фаре програма за средното стручно образование и обука во Република Македонија; Универзитет “Св. Кирил и Методиј” - Скопје (2000), Предучилишното и основното воспитание и образование во Република Македонија; USAID (2000) Education for change: Changing Education; Expansio consulting ltd. (2000), Првични наоди - Извештај на консултантите во врска со потенцијалот за развој на образованието на Република Македонија; Експертска група (2003), Препораки до УСАИД/Македонија за интервенции во образовниот систем; Handly D. (2003), Концепт на систем на стручни квалификации во Република Македонија).

Заедничко во повеќето извештаи беше дека:

- образовниот систем не е флексибилен, програмите се премногу содржински ориентирани, младите го завршуваат образованието недоволно подготвени да се вклучат во пазарот на трудот (им недостасуваат практични вештини, информатичко-компјутерска писменост, познавање на странски јазици, комуникациски вештини, самоиницијативност, способности за решавање на проблеми), како и во животот во демократско граѓанско општество;
- сосема недостасуваат професионални знаења и вештини соодветни на ISCED - ниво 4.

Овие оценки се широко прифатени во стручната и пошироката јавност.

Тие се имаа предвид при промените во одделни делови во образовниот систем што во последните 10 години се вршени, како и при изготвувањето на проекциите за развој на образованието (во Нацрт национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015).

Со новиот курикулум (Министерството за образование и наука (1997 и 2003), Основно образование - содржина и организација на воспитно-образовната дејност и наставни програми) се воведени втор странски јазик (од VI одделение) и информатика како изборен предмет во последните две години (VII и VIII одделение). Образованието за граѓанско општество е воведено како принцип и посебна програма од I до VI одделение, а како посебен наставен предмет во VII и VIII одделение.

Наставните програми се рамковни, целно ориентирани и насочени кон развој на компетенциите. Тоа значи дека училиштата и наставниците имаат можности да ги прилагодуваат на потребите на средината и на потребите на учениците. Во изготвувањето на програмите се вклучени и професори од наредниот степен на образование (средното образование) со цел да водат грижа за вградување на цели што се однесуваат на вештините за продолжување на образованието.

Сите наставници поминаа методички обуки насочени кон флексибилно програмирање, диференциран приод во работата, водење проектна работа, реализирање на програми од граѓанско образование.

Започнато е изготвување на стандарди на постигања, исто така, ориентирани кон компетенции (Биро за развој на образованието (2001), Стандарди на постигања по македонски јазик, по албански јазик и по математика на крајот на одделенската настава).

Со новиот курикулум за гимназиско образование (Министерство за образование и наука (2000), Гимназиско образование - изборни предмети и матура) воведено е задолжително изучување на втор странски јазик за сите ученици во текот на целото школување и задолжително изучување на информатика за сите ученици во прва година, како и можност во одделни насоки да се продолжи изучувањето на информатика и да се изучува и трет странски јазик. Во одделни насоки учениците можат да изберат да изучуваат во последните две години менаџмент, политички систем и човекови права. Содржини од граѓанско образование, мир и толеранција, култура на живеење се изведуваат во вид на проектни активности. Сите ученици се оспособуваат за проектна работа.

Наставните програми се рамковни, целно ориентирани и насочени кон развој на компетенциите. Училиштата и наставниците имаат можности да ги прилагодуваат на потребите на средината и на потребите на учениците. Во изготвувањето на наставните програми задолжително се вклучени претставници на универзитетите кои имаат значително влијание на определување на целите и содржините на гимназиското образование од аспект на компетенциите за продолжување на образованието.

Некои наставници поминаа методички обуки насочени кон флексибилно програмирање и водење проектна работа, а за другите обуките се во тек.

Важен придонес во прилагодување на средното стручно образование кон економските и технолошките промени и обезбедување на учење за стекнување на потребните вештини имаа проектите на PHARE програмата за реформа на стручното образование и обука.

Рedefинирани се 29 образовни профили со 4 - годишно траење на образованието во 11 струки, за да можат да одговорат на изменетите потреби на пазарот на трудот. За нив се изработени нови курикулуми.

Покрај тоа иновирани се курикулумите за другите струки.

Во новите наставни програми поголем акцент е ставен на практичните вештини, комуникациските вештини, користењето компјутери, претприемништвото и менаџментот. Во нивното изготвување учествуваа и претставници на работодавците.

Во рамките на PHARE/CARDS програмата изготвени се модели на квалификациски стандарди за континуирано и постсредно стручно образование за 4 струки. Тие ќе се користат при иновирањето на системот на националните стручни квалификации.

Наставниците во 56-те училишта што работат според новите програми поминаа методички обуки за примена на нови наставни методи или се во фаза на обучување. Методички обуки во 15 училишта што не беа опфатени со новите VET (Vocational Educational Training) програми од оваа учебна година се реализираат во рамките на програмата SEA (Secondary Education Activity - Активности во средното образование) финансирана од USAID, а во наредните три години ќе бидат опфатени вкупно 50 средни училишта.

Со помош на GTZ (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit - Германско друштво за техничка соработка) се реализира проект за реформа на тригодишното стручно образование во техничките струки со цел учениците да се стекнат со вештини што се потребни за успешно вклучување во пазарот на трудот. Изготвени се нови курикулуми во кои е зголемен обемот на практична обука на 50% од вкупното време, поголем акцент е ставен на техничката писменост и оспособување за работа со компјутери. Половина од практичната обука се реализира во фирми. Наставниците по практична обука од 7-те училишта во кои се започнати промените се здобија со методичка обука.

Во училиштата вклучени во спомнатите програми подобрени се и условите за изведување на наставата со опремување на работилниците и опремување на училиштата со компјутери.

На крајот на средното образование се планирани испити насочени првенствено кон проверка на компетенциите, а во испитите на крајот на средното стручно образование се планира да се вклучат и претставници на социјалните партнери.

Значаен придонес во квалитетно одговарање на образованието и обуката на новоидентификуваните потребни вештини има работата во иновативните проекти. Подетално за иновативните проекти е дадено во прашање 18_I_F_4.

Сериозни пречки во адекватно одговарање на образовниот систем во обезбедувањето на учениците со потребните вештини претставува недоволниот обем на обука на наставниците за настава ориентирана кон стекнување компетенции, како и недостигот на потребната опрема (компјутери, лаборатории, работилници). Не постојат формални начини како Агенцијата за вработување своите сознанија за вештините на кои работодавците укажуваат дека недостасуваат да ги пренесе до креаторите на образовната политика и до училиштата. Работодавците се, исто така, недоволно заинтересирани да се вклучат како во изготвувањето на курикулумите, така и во изведувањето на практичната обука и практичните испити. Тоа се должи, веројатно, на презаситеноста со работна сила заради високиот процент на невработени.

Многу побргу на новопојавените потреби реагираат работничките универзитети кои преку куси курсеви од разни видови (странски јазици, компјутери, курсеви за разни занимања и сл.) ги оспособуваат првенствено оние што излегле од образовниот систем со вештини што во моментот се бараат или се ценат дека ќе се бараат. Меѓутоа, според законите за образование тие не можат да издаваат верификувани сертификати. Центрите за вработување, исто така, организираат подготовка за вработување во рамките на која ги надополнуваат вештините за кои заедно со работодавците констатираше дека недостасуваат.

Европските искуства покажуваат дека во рамките на високото образование и истражувачката работа, треба да се развиваат следните вештини и компетенции: предвидување на трендови и способности за справување со непредвиден развој на настаните; тимска работа и способност за работа со мрежи од тимови; водство; вештини за комуникација, вклучувајќи користење на странски јазици; оспособеност за самостојни истражувања; одлична оспособеност за примена на информатика во областа за која се оспособува студентот/истражувачот; познавање на правото од областа на интелектуалната сопственост (вклучувајќи ги и проблемите).

Во зависност од студиската група, курикулумот и користените образовни методологии на високообразовните установи во Република Македонија овозможуваат стекнување на некои од наведените компетенции.

Овде го наведуваме специфичниот пристап кон градење вештини и компетенции застапен на Југоисточно европскиот универзитет во Тетово. Првите два семестри од студиите се наменети за изучување на јазици (англиски и албански), користење на информатички технологии и работа со Интернет, запознавање со техники на анализа, презентација и критика и Европски студии.

2. Прилагодување на образованието и обуката кон барањата на „општеството засновано на знаење“.

Глобалниот процес на развој на „општеството засновано на знаење“ ги обврзува сите земји да ги прифаќаат и да се прилагодуваат на промените и предизвиците. За Република Македонија, како земја на општествено-економска трансформација, развојот на човечките ресурси е уште поголема обврска, бидејќи на тој начин земјата ќе може повеќе да ги користи глобалните знаења во економијата, социјалниот сектор и секторот на животната средина за сопствен развој. Република Македонија прави напори да ги следи насоките на Европската Унија за развој на „Европа на знаење“ (амбициозна цел поставена од Европскиот Совет во Лисабон 2000-та година и прошире-

на две години подоцна, во Барселона). Предизвикот е, до 2010 година, “Европа да стане најкомпетитивна и динамична економија во светот, заснована на знаење, способна да обезбеди одржлив економски развој со поголем број и поквалитетни работни места и да постигне поголема социјална кохезија”. Развојот на “општество базирано на знаење” го менува начинот на кој живееме и работиме и наметнува нови стандарди и барања (квалитети) кога е во прашање човечкиот фактор и неговата улога во општеството.

Како потписник на релевантни европски документи поврзани со целите поставени во Лисабон и Барселона, Република Македонија ги прилагодува образованието и обуката кон потребите.

Развој на информатичко општество

Во јули 2002 година, Собранието на Република Македонија усвои “Е-декларација 2002 - Препораки за забрзан развој на информатичкото општество и дигиталната економија во Република Македонија” (Службен весник на РМ бр.48/02). Со тоа, развојот на “општество базирано на знаење” стана национален приоритет. Во декември истата година, Владата на Република Македонија формира Комисија за информатичка технологија со задачи: анализа на активностите во доменот на информационата и комуникационата технологија (ИКТ); координација на активностите за развој на информационо општество; подготовка на предлог-национална стратегија за ИКТ со препораки до Владата на Република Македонија, стопанството, образованието, науката, здравството и културата.

Во октомври 2002 година, со потпишувањето на меѓународната спогодба “eSEEurope - агенда за развој на информационо општество” (во оригинал “eSEEurope Agenda for the Development of the Information Society” (eSEE Agenda)) на конференцијата “Телекомуникациите за развој” во Белград, Република Македонија пристапи кон процесите eEurope и eEurope+.

Согласно акциониот план eEurope и eEurope+, Комисијата за информатичка технологија усвои Програма за работа за периодот 2003-2007 година. Во 2004 година започна проектот “Формулација на национална стратегија за развој на информатичко-технолошко општество”, поддржан од фондацијата Институт отворено општество “Македонија”. Посебни стратегии ќе се изготват за е-сопмерсе и е-влада. Програмата застапува комплексен приод, кој вклучува: усогласување на легислативата со Европската Унија и нејзина примена; ИКТ и стопанството; ИКТ во образованието и науката; ИКТ во здравството; ИКТ во културата: on-line државна администрација и ИКТ и локалната самоуправа. Програмата предвидува реализација на проектите: “Македонија на Интернет”, Е-тендер, Macedonia.mk, Интернет-киосци, Е-маркет-центар и Е-стопанство.

Бидејќи планираните активности и имплементацијата на проектите во периодот 2003-2007 покриваат најшироки општествено-економски области, клучна улога за нивна успешност ќе има човечкиот капитал. Покрај голем број информатички кадри со високо образование, потребно е да се развие континуирано информатичко опсменување и осовременување на информатичките познавања на вработените во стопанството, државната администрација, јавните установи и невладиниот сектор.

Во Република Македонија, високо образование за информатички профили е застапено на три универзитети. На Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” од Скопје, Електротехничкиот факултет организира додипломски и последипломски студии по: информатика и компјутерски технологии, телекомуникации и автоматика. Институтот за информатика при Природно-математичкиот факултет од Скопје организира додипломски и последипломски студии по информациона наука. Економскиот факултет од Скопје организира студии за е-бизнис.

На Универзитетот “Св. Климент Охридски”-Битола, студиска програма за деловна статистика и информатика е застапена на Економскиот факултет од Прилеп, а на Техничкиот факултет од Битола се изведуваат трогодишни студии за техничка информатика.

На Универзитет на Југо-Источна Европа од Тетово се застапени четиригодишни студии на Депарتمانот за комуникациски науки и технологии. Концептот на студиските програми на Универзитетот предвидува, во текот на првите два семестри, сите студенти да добијат обука за "општи академски вештини", што, покрај другото, вклучува и користење на информациона технологија и работа со Интернет. Информатичката инфраструктура на Универзитетот е современа и може да се споредува со строгите критериуми на Европската унија и САД.

Поддршката од Европската Унија за развој на современи студиски програми и создавање услови за е-учење е значајна:

- Во периодот 1999-2000 година, Република Македонија се вклучи во PHARE мултикантри проектот за учење на далечина, во рамките на кој се воспостави национална контакт точка на Институтот за информатика при Природно-математичкиот факултет на Универзитетот "Св.Кирил и Методиј"- Скопје и се формираа студиски центри на Електротехничкиот факултет на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј"-Скопје и на Педагошкиот факултет на Универзитетот "Св. Климент Охридски"-Битола.
- Во периодот 1996-2004, Темпус програмата финансираше поголем број проекти. Серија од четири заеднички европски проекти овозможи заокружување на концептот на "виртуелен универзитет": виртуелна училница, виртуелна лабораторија, виртуелна библиотека и безжичен кампус (технички факултети и институти на универзитетите во Скопје и Битола). Природно-математичкиот факултет на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј"-Скопје реализира поголем број проекти финансирани од Темпус, НАТО и др. со цел воспоставување инфраструктура и користење на дистрибуирани информациона технологии за флексибилно образование, менаџмент и бизнис во софтверското инженерство и регионални последипломски студии за софтверско инженерство со Србија и Црна Гора. Посебен Темпус проект, поддржан со дополнителна билатерална соработка со Холандија, се реализира на Економскиот факултет на Универзитетот во Скопје за е-бизнис и менаџмент.

Три регионални Темпус проекти овозможија развој на мрежи за далечинско учење:

- Проект за континуирано образование на судии во Албанија, Република Македонија и Босна и Херцеговина, во координација од Универзитетот од Болоња;
- Последипломски студии за туризам и угостителство за Албанија, Република Македонија, Србија и Црна Гора и Хрватска;
- Развој на регионални последипломски студии за софтверско инженерство што за прв пат треба да овозможат добивање на "заеднички степен" (во оригинал, терминот е "joint degree") стекнат на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј" од Скопје и Универзитетот од Нови Сад (Србија и Црна Гора).

Темпус проекти поддржуваат развој на е-библиотеки и осовременување на библиотечните информациона системи на Технолошко-металуршкиот факултет, Природно-математичкиот факултет, Електротехничкиот факултет на Универзитетот во Скопје и Народната и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски" од Скопје.

Подетални информации и статистика за инфраструктура и програмски решенија за е-учење се содржани во одговорот на прашањето 18_I_C_3.

Поради значењето на информатичките кадри, во прилог се дадени податоци за студентите на додипломски студии по компјутерски науки и информатика во периодот 1990-2000 година:

Година	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Студенти на компјутерски науки и информатика	557	580	1031	1042	1077	1082	1024	1013	1092	1138	1123	1351	1576	1966
Официјален извор на податоци: Државен завод за статистика														

Информатички предмети се застапени во студиските програми на најголем број од останатите струки, а особено на факултетите и високите школи техничките, технолошките и другите применети науки.

Законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр.64/00), предвидува учење на далечина како форма на континуирано образование (член 123). Со оглед на значењето на овој вид образование, измените на легислативата треба да овозможат учењето на далечина (веројатно посоодветно е да се користи терминот "е-учење") да стане составен дел на сите нивоа на образование (самостојно, или комбинирано со класичните облици на изведување настава и учење).

Во гимназиското образование, информатика задолжително изучуваат сите ученици во прва година, а на одделни насоки изучувањето на информатика продолжува и во погорните години.

Во средното стручно образование се стекнуваат вештини за користење на компјутери. Во рамките на првата и втората фаза (проектите VET I и VET II) од реформите на стручното образование во Република Македонија поддржани од Европската Комисија, значајни компоненти се: опремување со ИКТ опрема, CNC машини, образовен софтвер, прирачници за наставници и ученици и обука на наставници. Интервенциите се во вкупно 56 средни стручни училишта.

Во основно образование, информатика се изучува како изборен предмет во VII и VIII одделение.

Поголем број приватни компании во Република Македонија организираат обука за користење на информациони технологии и работа со Интернет. Образование и обука од овој вид организираат и работничките универзитети. Овие можности ги користат голем број вработени со цел информатичко описменување или надградба на знаењата, како и лица што ги загубиле работните места или бараат работа.

За основните и средните училишта во Република Македонија, USAID во соработка со Министерството за образование и наука поддржуваат проекти значајни за развој на информационо општество: Креативна настава и учење (2002-2005), Програма за средното стручно образование (2003-2008), Информатичка технологија во основни и средни училишта (2003-2007) и Програма за Интернет (2004-2007).

Согласно Програмата на Комисијата за развој на информационо општество во периодот од 2003 до 2007 година, Владата на Република Македонија ќе продолжи да ги поддржува проектите за развој на информационо-комуникационата мрежа за поврзување на научно-образовните институции, со посебен нагласок на безжичните компјутерски мрежи. На академските кадри, студентите и истражувачките кадри во институтите и развојните единици во стопанството ќе им се овозможи користење брз Интернет. Планирани активности за подигање на нивото на информатичко образование на населението: поттикнување на преведување и издавање литература од областа на информационо-комуникационите технологии; воведување на информатика како задолжителен предмет од V одделение на основното образование; обезбедување донации за опремување на научноистражувачки и образовни установи со компјутерски лаборатории со пристап до Интернет; отворање Факултет за компјутерски науки; поддршка на изготвувањето програма за намалување на одливот на кадрите од земјата.

Намалување на бројот на лицата што рано го напуштаат образованието

Детални информации за лицата кои го напуштаат образованието и остануваат со недооформено образование, како и мерките што ги превзема државата за надминување на овој проблем се дадени во одговор на прашањето 18_I_A_11.

Реформи во основното и средното образование

Управувањето со знаење во образовниот систем, а особено во реформите, ги подложува училиштата на притисокот да покажат мерливи ефекти пред организациите на државната управа на национално и локално ниво, родителите, учениците, деловниот свет и целокупната јавност.

Реформите и барањата за квалитет, зависат од балансот на курикулумот, стандардите и оценувањето. PHARE/CARDS реформите во стручното образование се однесуваат на промени на курикулумите, образовните и квалификационите стандарди. Се повеќе се воведуваат нови форми на оценување, различни од традиционалното тестирање. Воведени се стандарди за оценување во четири сектори за стручно образование за одредување на компетенциите. Се воведува воведување на портфолио како инструмент за оценување и др.

Податоци за знаењето и постигањата на учениците во Република Македонија посистематизирано се прибираат од 1999 година. Република Македонија е вклучена во меѓународните проекти:

- TIMSS- 1999 мерења на знаењето и способностите на учениците во осмо одделение по математика и природната група предмети
- PIRLS- 2001 мерење на знаењата и оспособеноста на учениците во четврто одделение за читање со разбирање
- PISA+- 2000 меѓународно мерење за оспособеност на учениците за читање со разбирање, математичка писменост и писменост во природните науки на учениците на 15 годишна возраст.

За прв пат во 2001 година на национално ниво е спроведено мерење на постигањата на учениците по мајчин јазик (македонски/албански) и математика во IV одделение, базирано на барањата предвидени со наставните програми.

Резултатите во меѓународните мерења ја вбројуваат Република Македонија во државите со ниски постигања.

Резултатите од националните оценувања во 2001 година укажуваат дека учениците не ги достигнуваат нивоата утврдени со националните содржински стандарди.

Дел од реформските зафати се насочени кон подобрување на оспособеноста за читање (писменост) математичките и перформансите во природната група предмети.

Со проектите се создава култура на интеракција меѓу училиштата, а со тоа и примена на најдобрата пракса, решавање на проблеми, споделување на знаењето и примена на знаењето. Се создадоа пилот ресурсни центри како јадра за иновации и мрежи од наставници, директори, училишта и институции на национално и интернационално ниво.

Зголемувањето на нивото и експертиза со „твининг“ проектите и можноста за заедничко работење на национални и интернационални лидери придонесуваат за формирање на тимови од локални експерти. Тивкото (tacit) знаење што се шири меѓу луѓето е од огромно значење за унапредување на образованието.

Реформата на стручното образование особено е насочена кон интеграција на работата и учењето како значајна компонента во градењето на општество базирано на знаење. Овој пристап дава двојни ефекти: учениците можат да го развијат знаењето преку учење на работно место, а вработените ги развиваат своите вештини преку повторно учење. Се поинтензивна е соработката на образовните институции со претпријатијата. Начините на соработка се различни: практична работа за учениците и студентите, ангажирање на наставен

кадар од праксата во наставата (особено за практичните предмети), работа на заеднички проекти, истражувања, користење на опремата и сл.

Пример на добра пракса: Центарот за развој на човечки ресурси при Цементарата “Усје” од Скопје има договори за соработка со Машинскиот и Технолошко-металуршкиот факултет од Скопје, во завршна фаза е потпишување договор за соработка со Електротехничкиот факултет од Скопје, државното средно училиште “Марија Кири - Склодовска за изведување на пракса и со Училиштето за деца со посебни потреби “Димитар Влахов” за деца со оштетен вид. Согласно договорите, облици на соработка се: взаемни посети, можности за изведување пракса, феријална пракса, вработување и др.

Натамошните реформи на стручното образование се одвиваат во време кога, во согласност со Декларацијата од Копенхаген (2002), на европско ниво, се развиваат инструменти што треба да придонесат за постигнување транспарентност, квалитет и признавање на квалификациите во комплексната сфера на стручното образование и обука (“единствена европска рамка за транспарентност на квалификации и компетенции” (Europass); заедничка рамка за обезбедување квалитет, вклучувајќи заедничко јадро на критериуми за квалитет и кохерентно множество индикатори; основи на европски систем за трансфер на кредити за стручното образование и обука; заеднички европски принципи за вреднување на неформалното и информалното учење).

Концептот за рамка на стручни квалификации за Република Македонија, изготвен во 2003 година ќе ја олесни хармонизацијата со европските решенија. Повеќе информации за структурата на стручните квалификации и признавањето на неформалното и информалното образование се дадени во одговорот на прашањето 18_I_A_7, а одговорот на прашањето 18_I_F_3 се однесува на модуларноста на курикулумите.

Покрај реструктурирањето и осовременувањето на курикулумите за стручно образование (види одговор на прашањата 18_I_A_5, 18_I_F_2), значајна улога за зголемување на интересот за стручно образование и обука имаат мерките за интегрирање на младите на пазарот на трудот, создавањето можности лицата со завршено средно стручно образование да продолжат во високо образование, развојот на облици за насочување за кариерен развој (види одговор на прашањето 18_I_A_9), како и зголемената улога на социјалните партнери и претпријатијата во преминот од училиште на работа (види одговор на прашање број 18_I_A_8).

Како одговор на потребата за образување флексибилни профили, прилагодливи на променливите услови на пазарот на трудот, беа изготвени студиски програми за тригодишно високо образование (претежно на техничките факултети). Во 2004 година, тригодишни студии започнаа да се изведуваат на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” од Скопје (Архитектонски факултет, Градежен факултет, Машински факултет, Електро-технички факултет) и на Техничкиот факултет при Универзитетот “Св. Климент Охридски” од Битола. Во тек е формирање на Политехникум при Државниот универзитет во Тетово. Повеќе информации за прилагодувањето на образованието и обуката на индустриските и технолошки промени се дадени во одговорот на прашањето 18_I_F_3.

Образование и обука на наставни кадри

Обезбедување квалитетно образование и обука на лица од сите возрасти е можно доколку се обезбедат услови за квалитетно образование на наставни кадри за сите нивоа на образование. Барањата на квалификации за наставна професија и за директори на училишта се опишани во одговорот на прашањето 18_I_D_1.

Република Македонија разви модел за кариерен развој и напредување на наставниците. Можностите за континуирана обука на наставниците се дадени во одговорот на прашањето 18_I_D_2. Одговорот на прашањето покажува дека сеуште е недоволно застапена континуирана обука на наставниците за користење на информациона-комуникациона

технологија во образованието. Пренесувањето на иновациите и добрата пракса од обуката во формалното образование и облиците на усовршување на наставниците се дадени во одговорот на прашањето 18_I_F_4.

Во периодот 1996-2003, образованието и обуката на наставниците континуирано беа припретни области за Темпус соработка. Поголем број проекти се наменети за јакнење на капацитетите на високообразовните установи за овозможување континуирано образование на наставниците:

- Најзначајна Темпус соработка на овој план остварува Природно-математичкиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”–Скопје. Институтот за физика реализира два проекти за модернизација на студиските програми и воспостави програма за континуирано образование на наставниците. Институтот опреми современи лаборатории и доби значајна информатичка опрема. Натомшна надградба на структурата овозможи Владата на Кралството Холандија, со донација на софтвер за изучување на физиката за сите средни училишта во Република Македонија. Најголем број од наставниците по физика се опфатени со интензивни курсеви за осовременување на знаењата и користење на информациона технологија. Во 2004 година, Европската Комисија прифати нов проект за воспоставување центар за континуирано образование на наставниците од областа на природните науки.
- Два проекти (на Институтот за педагогија на Филозофскиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”–Скопје и на Техничкиот факултет на Универзитетот “Св. Климент Охридски”–Битола) имаа за цел поддршка на континуираното образование на наставниците во стручното образование, во рамките на кои се воспоставија центри за континуирано образование на наставници за машинска, медицинска и текстилна струка.
- Педагошкиот факултет на Универзитетот “Св. Климент Охридски”–Битола, во соработка со двата педагошки факултети од Скопје и Штип на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”–Скопје реализираа интензивни курсеви за континуирана обука на наставници од 7 основни училишта и 3 градинки за изведување настава од областа на демократијата. Обучените ментори се дисеминатори на знаења и обучувачи на наставници.
- Филозофскиот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”–Скопје координира проект за инклузивно образование на лица со посебни потреби, со воведување на современ пристап комбиниран со социјална работа. Континуираното образование на наставниците во основните училишта за деца со посебни потреби и во Центарот за рехабилитација на деца со тешкотии во видот е една компонента на овој проект.

Развој на компетенции значајни за “општество базирано на знаење”

Анализите на соодветноста на основното и средното образование во Република Македонија, дел од нив во рамките на меѓународни проекти, покажаа дека на младите им недостасуваат практични вештини, информатичка писменост, познавање на странски јазици, комуникациски вештини, самоиницијативност, способности за решавање на проблеми и живот во демократско граѓанско општество.

Информации за извршените промени во основното и средното образование, со цел да им се овозможи на младите да се стекнуваат со потребните вештини, се содржани во одговорот на прашањето 18_I_F_1.

Можности за изучување на јазиците на земјите членки на Европската Унија постојат во основно, средно и високо образование, како и по пат на неформално и информално образование. Повеќе податоци и информации се дадени во одговорот на прашањето 18_I_E_4.

За жителите на Република Македонија, земја која се трансформира во пазарно стопанство, од особено значење е развивање на знаења и вештини за претприемништво. Во образовниот систем на Република Македонија, претприемништво се изучува во основно, средно и високо образование. Повеќе информации се содржани во одговорот на прашањето 16_II_A_1.

Европските искуства покажуваат дека во рамките на високото образование и истражувачката работа, треба да се развиваат следните вештини и компетенции: предвидување на трендови и способност за справување со непредвиден развој на настаните; тимска работа и способност за работа со мрежи од тимови; водство; вештини за комуникација, вклучувајќи користење на странски јазици; одлична оспособеност за примена на информатика во областа за која се оспособува студентот/истражувачот; познавање на правото од областа на интелектуалната сопственост (вклучувајќи ги и проблемите).

Во зависност од студиските групи, курикулумите и користените образовни методологии на високообразовните установи во Република Македонија овозможуваат со стекнување на некои од наведените компетенции.

Овде го наведуваме специфичниот пристап кон градење вештини и компетенции застапен на Универзитетот на Југо-Источна Европа од Тетово. Првите два семестри од студиите се наменети за изучување на јазици (англиски и албански), користење на информатички технологии и работа со Интернет, запознавање со техники на анализа, презентација и критика и Европски студии.

Високото образование и научноистражувачките институции-окосяница на развој на “општество базирано на знаење”

Болоњскиот процес на прилагодување на високото образование со цел воспоставување “европски простор на високото образование” и развојот на “европски истражувачки простор” ја определуваат улогата на високото образование во развојот на “Европа базирана на знаење” (Комунике за улогата на универзитетите во изградбата на Европа на знаење, во оригинал The role of universities in building a Europe of knowledge, COMM (2003)58 final).

Во 2003 година, Министерот за образование и наука формира Група за следење на Болоњскиот процес, со претставници од универзитетите во Република Македонија, студентските организации и Министерството за образование и наука. Групата го следи развојот на процесот на изградба на „европски простор на високото образование“, предлага соодветни активности и подготвува извештаи за конференциите на европските министри одговорни за високото образование.

На Конференцијата на европските министри одговорни за високото образование во Берлин-Геманија, Република Македонија ја потпиша Болоњската декларација (септември 2003). Со тоа, земјата и официјално стана една од 40-те земји учеснички во изградбата на “европскиот простор на високото образование”.

Подетален опис на превземените и престојните активности за прилагодување на високото образование на Република Македонија кон процесот на градење “европски простор на високото образование” е даден во одговорот на прашањето 18_I_A_5.

Со Комуникето од Берлинската конференција, европските министри се обврзаа да вложуваат напори за синергија помеѓу развојот на “европски простор на високото образование” и “европски простор на истражување”. Дотогашниот фокус на високо образование засновано на два циклуси, се прошири со докторски студии како трет циклус на Болоњскиот процес. Нагласени се важноста на истражувањето, оспособувањето за истражувачка работа и промоцијата на интердисциплинарниот пристап во високото образование како фактори за обезбедување и унапредување на квалитетот на високото образование. Министрите повикаа на зголемена мобилност на докторско и пост-докторско ниво и ги охрабрија институциите да соработуваат

на планот на докторските студии и оспособувањето на млади истражувачи. Од високообразовните институции се бара да ја зголемат улогата и релевантноста на истражувањата за технолошка, социјална и културна еволуција ориентирана кон потребите на општеството.

Поради комплексноста на задачата, Европската комисија и додели посебен проект на Европската асоцијација на универзитетите, кој, врз основа на анализа на сегашната состојба на докторските програми во Европа, треба да идентификува основни услови за успешни докторски студии во Европа и да промовира соработка на докторски програми на европско ниво. Република Македонија, во која, во моментот, докторските студии се од менторски тип, ги следи резултатите од проектот. Заради постигнување квалитет и компетитивност на овој степен на образование, неопходно е развој и изведување на организирани студиски програми за докторски студии.

Во моментот, мрежата од акредитирани високообразовни установи во Република Македонија ги овозможува следните нивоа на високо образование:

Високообразовна установа	Додипломски студии	Последипломски студии	Докторски студии
Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Скопје	√	√	√
Универзитет "Св. Климент Охридски" - Битола	√	√	√
Универзитет на Југо-Источна Европа - Тетово	√		
Државен универзитет во Тетово	√		
Факултет за општествени науки - Скопје	√		

Квантитативни информации за академскиот и научноистражувачки потенцијал во Република Македонија се дадени во одговорот на прашањето 17_9.

Комуникето на Европската комисија (COM(2002) 629 final обрнува особено внимание на високото образование во областа на математиката, базичните науки и технологии. Официјалните податоци од Државниот завод за статистика ја прикажуваат состојбата во периодот 1990–2003 година:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Студенти по базични науки и математика	2171	2117	1752	1783	1899	2012	1972	2130	2306	2471	2485	2677	2355	2286
Студенти на инженерски студиски програми	8678	8815	8239	8026	7710	7672	7638	7896	8092	8190	8307	9272	8542	7854
Извор: Државен завод за статистика														

Студентите на компјутерски науки и информатика се претставени во делот од прашањето што се однесува на развој на информационо општество.

- Високообразовните и научноистражувачки установи од Република Македонија придонесуваат кон изградбата на општество базирано на знаење по пат на:
- Поддршка на регионалниот развој: Порамномерен развој на Република Македонија може да се постигне доколку се обезбеди порамномерна распределба на човеките потенцијали. Резултатите од 25 годишната традиција на работа на Универзитетот "Св. Климент Охридски" од Битола ја потврдуваат неговата улога во создавањето кадри кои, во најголем дел, продолжија да живеат и работат во овој дел од земјата. Замислен како универзитет со изразито регионален карактер, во 2001 година во Тетово започна со работа Универзитетот на Југо-Источна Европа. Академската понуда на Универзитетот произлегува од поширокиот општествен контекст, а прилагодувањата се резултат од дијалогот со

неговата околина. Во 2004 година започна со работа и Државниот универзитет во Тетово, со што се создадоа услови за пристап до високото образование и на студенти од албанската заедница со послаби финансиски можности.

- Република Македонија ќе продолжи да го поддржува развојот на регионалните високообразовни установи. Покрај зајакнувањето на финансирањето од национални извори, ќе се стимулира меѓусебната соработка, како и меѓународната високообразовна и научноистражувачка соработка на регионалните универзитети. Ќе се поттикнуваат компаниите и установите од регионите да се ориентираат кон соработка со високообразовните установи што ќе придонесува за трансфер на знаења и развој на заеднички истражувања што ќе го поттикнат општествено-економскиот развој на заедницата. Ќе се поттикнува дисеминацијата на позитивни резултати и искуства од научноистражувачката и иновативна работа.
- Унапредување на соработката помеѓу високото образование и стопанството, со цел трансфер на знаење и развој на иновации. Механизмите за поттикнување на соработката на високообразовните и научноистражувачки установи (финансирање на развојно-истражувачки и иновациски проекти од националниот буџет и софинансирање на развојно-истражувачки и иновациски проекти чии носители се субјектите на технолошкиот развој) се опишани во одговорот на прашањето 17_7. Организацијата на трансферот на технологии и знаења помеѓу високообразовните и научноистражувачки установи од една и стопанството од друга страна (центри за трансфер на технологии, научноистражувачки јадра и др.) се дадени во одговорот на прашањето 17_6. Оценувајќи ја неопходноста од унапредување во сферата на интелектуална сопственост, Европската Комисија финансира Темпус проект со кој се воспостави Центар за континуирано образование за право на Европската Унија за заштита на индустриска сопственост при Правниот факултет “Јустинијан Први” на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” од Скопје.
- Во иднина, високообразовните и научноистражувачки установи и стопанскиот сектор треба да воспостават облици за подобро информирање за капацитетите и знаењата во обата сектора, што ќе придонесе за развој на квалитетни партнерства. Во таа смисла, земјата ќе го прифати “отворениот метод на координација” за поттикнување на соработката високообразовни и научноистражувачки установи-стопанство. Ќе се унапредува националната рамка за трансфер на знаења (правна рамка и нејзина ефикасна имплементација и фискални олеснувања);
- Развој на интердисциплинарни студии и истражување. Интердисциплинарноста е широко прифатена како инструмент за јакнење на “одличноста”, создавање иновации, креирање нови знаења и нивна дисеминација. Структури од овој тип се ретки на високообразовните установи во Република Македонија: интердисциплинарни студии по јавна администрација при Универзитетот “Св. Климент Охридски” од Битола, студии по новинарство при Правниот факултет на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” од Скопје и др. Основна пречка за развој на поголем број интердисциплинарни студии на овие два универзитети е нивната организација (асоцијации од факултети и научноистражувачки институти со статус на правни лица). Неопходноста од промената на структурата на универзитетите во Република Македонија е прифатена. Во 2005 година се планираат измени и доплонувања на Законот за високото образование, со кој ќе се воспостави правната рамка на интегриран универзитет.
- Интердисциплинарноста во истражувањето е повеќе застапена, особено во проектите од меѓународен карактер.
- Јакнење на меѓународната компетитивност на високото образование и истражувањето. Реформите во високото образование поттикнати од Болоњскиот процес придонесуваат за образование на компетентни, мобилни кадри, со знаења за

европските процеси, способни за меѓународна соработка во глобалниот процес на градење на општество базирано на знаење. Во областа на истражувањето и развојот, потребните знаења и вештини се стекнуваат по пат на меѓународна соработка. Вклученоста на Република Македонија во истражувањето и развојот на Европската унија се претставени во одговорот на прашањето 17_14. Соработката во областа на истражувањето и развојот надвор од програмите на Европската Унија се претставени во одговорот на прашањето 17_11.

Доживотно учење

Брзите промени што настануваат во сите сфери на економскиот и социјалниот живот поради се поизразената глобализација и развој и примена на нови технологии, како и фактот на демографско стареење на популацијата (види прашање број 18_I_A_2), го ставаат во фокусот доживотното учење и „активното стареење“. Примената на начелото за доживотно учење во политиките, системите и структурите на образованието и стручното образование во Република Македонија е дадена во одговорот на прашањето 18_I_F_5.

Три години по ред, во Република Македонија се организира фестивал за доживотно учење. Покровител на фестивалот е Претседателот на Република Македонија, а соорганизатори се: Министерството за образование и наука, Пактот за стабилност на Југо-Источна Европа, Фондацијата Конрад Аденауер, Институтот за меѓународна соработка на Германскиот сојуз на народни универзитети и други. Во тие рамки, во 2003 година, се одржа конференција на министрите за образование и високо образование од земјите на Југо-Источна Европа. Министрите потпишаа Декларација „Доживотно учење, образование на возрасни и можности за вработување“. Согласно Декларацијата, до крајот на 2005 година земјата треба: министерствата да воспостават оддели или да определат лица одговорни за образование на возрасни и доживотно учење; да усвојат законска рамка за образование на возрасни и доживотно учење; да развиваат пошироки можности за андрагошки студии и да организираат најмалку две средби на експертско ниво за следење на резултатите од активностите и размена на искуства.

Министерството за образование и наука формира работна група што подготвува стратегија за доживотно учење. Во 2005 година, Министерството за образование и наука ќе подготви предлог за донесување закон за доживотно учење, кој ќе ги опфати формалното, неформалното и ин-формалното доживотно учење.

PHARE/CARDS програмите придонесуваат за развој на стручното образование и обука во насока на доживотно учење, особено поттикнувајќи го континуираното образование, обуката на наставниците и воведувањето на национална рамка за квалификации во стручното образование. Со обуките се опфатени околу 600 наставници од стручните училишта, преставници од социјалните партнери (Министерство за труд и социјална политика, Министерство за економија, Стопанска Комора на Република Македонија, Синдикатот за образование и култура) и претставници од работодавачите (Комерцијална банка-Скопје, Фершпед-Скопје, Здравствен дом-Битола, Клинички центар-Скопје, KNAUF-Гостивар и др).

Од повеќе причини, како што се: недоволната обученост на наставниците за настава и недостигот на потребната опрема (компјутери, лаборатории, работилници), често редовниот систем на образование не може соодветно да одговори на потребите за дообука, преобука и развој на нови компетенции на лица од различна возраст. Вакви потреби особено се изразени кај лицата што ги изгубиле работните места и подолг период не се вклучени во работни процеси. Поголема флексибилност покажуваат работничките универзитети, кои преку курсеви за странски јазици, компјутери, курсеви за разни занимања и сл.), вршат оспособување на лица надвор од редовниот образовен систем со вештини што се бараат или се цени дека ќе се бараат. Центрите за вработување организираат подготовка за вработување на тој начин, што ги дополнуваат вештините за кои, заедно со работодавците, заклучиле дека недостасуваат.

Согласно Законот за високо образование (член 123), високообразовните установи можат да воспостават форми на континуирано образование. Тие изведуваат обука преку курсеви со кратко траење за лица за кои работното место бара освежување на знаењата, или за невработени лица кои ценат дека одредени знаења и вештини би им помогнале да се вработат. Некои факултети имаат и посебни структури за соработка со стопанството и пошироката заедница (на. пример: Технолошко-металуршкиот факултет од Скопје, Факултетот за земјоделски науки и храна од Скопје, Машинскиот факултет од Скопја, Економскиот факултет од Скопје, Правниот факултет „Јустинијан Први“ од Скопје, Рударско-Геолошкиот факултет од Штип и други). Дополнителни информации за континуираното образование се содржани во одговорот на прашањето 17_8. Имајќи предвид дека изградбата на општество базирано на знаења бара се поспецифични и посоефицицирани знаења, високообразовните установи од Република Македонија треба да ја зголемат својата отвореност кон потребите за образование и обука на различни структури од општеството и да развиваат капацитети за брз одговор на изразените потреби.

Мониторинг на напредокот во образованието и обуката

Мерливоста на прилагодувањето на националниот систем за образование и обука кон промените што ги носи развојот на „општество засновано на знаење“ е од суштинско значење. Со цел да обезбеди компарабилност, Република Македонија треба да ги применува методологиите на прибирање, обработка, чување и прикажување на податоците пропишани со Комуникето на Европската комисија “European benchmarks in Education and Training (COM(2002) 629 final. Прашањето 18_I_B_3 е директно поврзано со имплементацијата на Комуникето. Приказот на сегашната состојба на прибирање и обработка на статистички податоци укажува дека е неопходно Министерството за образование и наука и Државниот завод за статистика да ја интензивираат веќе започнатата работа на усогласување на постапките на прибирање, чување и обработка на статистички податоци. Министерството за образование и наука ќе ја следи работата на Европската комисија за подобрување на постојните индикатори, воведувањето ограничен број нови индикатори (“‘EDUCATION & TRAINING 2010’ THE SUCCESS OF THE LISBON STRATEGY HINGES ON URGENT REFORMS, 6905/04). Министерството за образование и наука ќе ги зајакне капацитетите за анализа на податоци и нивна обработка и претставување во облик потребен за поддршка на политиката во областа на образованието на национално и локално ниво.

Важен елемент на градење на „општество засновано на знаење“ е вклучување на сите актери во градењето на политиката во областа на образованието, истражувањето и развојот. Во тој контекст, се организираат јавни дебати, семинари, конференции, јавни кампањи и информативни состаноци за националната програма за развој на образованието, новите законски рашенија на сите нивоа и за сите облици на образование и различни облици на осовременување на образовниот процес (на пример: концепт за континуирано образование и обука, профил и кариерен развој на наставниците, концепт за матура и завршен испит и сл).

Нацрт-Националната програма за развој на образованието во Република Македонија во периодот 2005-2015 година ги антиципира обврските на образованието во развојот на „општество засновано на знаење“. Врз основа на рамката поставена со овој документ, до средината на 2005 година, ќе се изготват програми за развој на образовните потсистеми (предучилишно, основно, средно, пост-средно, високо и образование за возрасни) и за три трансверзални системи: легислатива, научноистражувачка работа и информациони и комуникациони технологии. Програмите, секоја во сферата што ќе ја покрива, ќе обработуваат аспекти значајни за развој на „општество засновано на знаење“.

Со цел да овозможат споредливост на постигнувањата и реформите во областа на образованието и обуката значајни за развој на “општество базирано на знаење” со изградбата на “Европа базирана на знаење”, програмите ќе постават национални прагови на постигнувања (benchmarks) за мониторинг и евалуација на системот согласно Комуникето на Европската Комисија (COM(2002) 629 final).

3. Прилагодување на образованието и обуката кон промените во индустријата и технологијата

Брзите општествени промени и динамиката на пазарот на трудот, наметнуваат барања за соодветно прилагодување на образованието и обуката кон овие трендови. Реализирањето на овие цели бараат и отстранување на извесни пречки кои што произлегуваат од застарени наставни содржини и програми, недоволната и застарена опременост на образовните институции, обука и усовршување на наставниот и раководниот кадар за апликација на новите и се поголеми техничко-технолошко достигнувања, како и прилагодување на легислативата.

Овие процеси континуирано се следат од страна на надлежните институции (Министерството за образование и наука, Македонската национална обсерваторија и Бирото за развој на образованието) коишто преземаат мерки за соодветен одговор на промените.

Интервенции се вршат во: курикулумите, кои предвидуваат слобода во реализирањето (до 30% од предвидениот план и програма за работа), во унапредувањето на инфраструктурата на училиштата (опрема и простор), и во систематска примена на ИКТ во образованието.

Во смисла на легислативата, во завршна фаза е донесувањето на Закон за средното стручно образование (се очекува да биде донесен во текот на 2005 година) чија основна цел е средното стручно образование и обука да подготвува работна сила за потребите на пазарот на трудот од една страна и продолжување на образованието од друга.

Со овој Закон се предлага формирање на Национален совет за средно стручно образование во чија надлежност е: да му предлага на Министерството за образование и обука, список на професии за стручно образование и обука соодветно на барањата на пазарот на трудот, да разработува државни квалификации и стандарди по професии, да спроведува за потребите на пазарот на трудот и да партиципира во државната стратегија за стручно образование и обука. Исто така, се предлага и формирање на Центар за стручно образование во чија надлежност е: професионален и методолошки развој на активностите за стручно образование и обука, изготвување на наставни планови и програми, кариерен развој на наставниците и ученици. Во надлежностите на центарот ќе биде и акредитацијата на институции за реализирање на стручно образование и обука, а една од позначајните улоги ќе биде и истражувањето на потребите на пазарот на трудот на национално ниво со што се исполнува барањето за прилагодување на образованието и обуката кон промените на индустријата и технологијата. Воедно, се регулираат и надлежностите на социјалните партнери во областа на стручното образование и обука, односно се регулираат правата и обврските на работодавците вклучени во практичната обука, предвидувајќи финансиски и даночни олеснувања за нив.

Од вкупниот буџет на Република Македонија наменет за образованието, околу 22% е за средните стручни училишта. Од буџетските средства кои им припаѓаат на училиштата само 20 % се наменети за одржувањето и инфраструктурно подобрување на образовните институции. Овие средства не се доволни за обезбедување на потребниот квалитет на образовните процеси, поддршката на наставниот процес, како и професионалниот развој на наставниот и раководниот кадар и да создава атрактивен кадар во образовните институции што ќе ги задоволува потребите и барањата на пазарот на трудот.

Токму затоа, од големо значење е финансиската и стручната помош од Европската унија во процесот на прилагодување на образованието и обуката кон новите техничко-технолошки промени и реформите во средните стручни училишта во Република Македонија. Најзначајна е поддршката во рамките на проектите PHARE/VET1, PHARE/VET2 и CARDS/VET3, како и

претстојниот CARDS/VET4 проект. Значајна улога во поврзување на потребите на пазарот на трудот и стручното образование има Македонската национална опсерваторија, која е дел од мрежата на национални опсерватории поддржувани од Европската фондација за обука од Торино. Покрај тоа, свој придонес имаат и проектите и програмите од други земји и меѓународни институции и фондации (USAID, SOROS - FOSIM, Германија - GTZ, Холандија, Италија, Јапонија, Кина и др.).

Со PHARE/VET1 и PHARE/VET 2, се изготви Нацрт-стратегија за стручното образование и обука, се третираа прашања поврзани со пазарот на трудот, интервенирано е во унапредувањето на наставните програми, обука на обучувачи и раководители на училишта, воспоставување на меѓународни партнерства и набавка на опрема. Исто така, изработен е нацрт-закон за средно стручно образование, концепт на продолжено стручно образование (пост-средно образование и обука), континуирана стручна обука на кадарот, создавање на национален систем за квалификации и стандарди и програма за кариерен развој на учениците.

Тековниот проект CARDS/VET3 се надоврзува на резултатите, достигнувањата и препораките од PHARE/VET-1 и PHARE/VET-2 проектите. Со овој реформски проект опфатени се 56 средни стручни училишта, од вкупно 91 во Република Македонија. Оваа програма има за цел исполнување на барања од страна на МОН за едуцирање на кадри со потребни знаења, умеања и вештини соодветни на современиот индустриски и технолошки развој, како и на барањата и потребите на пазарот на труд.

Со овој проект предвидено е формирање на Група за политика на стручното образование и обука, која ќе работи на вклучување на релевантни партнери од други министерства, владини агенции, асоцијации, фондации, граѓански здруженија, синдикати, работодавци, претставници од Унијата на средношколци, како и невладини организации.

Проектот на фондацијата СОПОС резултираше со наставни програми во 10 средни стручни училишта, врз основа на моделот од PHARE, VET-1. Овие училишта ќе бидат непосредно вклучени во активности за обука на наставници и со проектот VET-3;

Европска Тренинг Фондација, преку Македонската национална опсерваторија, во рамките на Министерството за образование и наука ги реализира следниве проекти:

- Рамка на национални квалификации,
- Водич за професионална ориентација, а има за цел поддршка на развојот за современи професионални/стручни сервиси-услуги;
- Извештај на Република Македонија за пазарот на трудот, чија финална фаза се очекува во март 2005 година. Се очекува експертизата да даде придонес во реформите на стручното образование и обука.

Сите овие проекти значат собирање и анализа на податоците во врска со состојбата во стручното образование, следење на трендовите на пазарот на трудот-понуа и побарувачка на работна сила, собирање и дисеминирање на информациите за стручно образование и врска со пазарот на трудот и релевантните фактори во земјата, како и за улогата и вклученоста на социјалните партнери во сите развојни процеси.

Директно поврзан со Програмата VET-3 е проектот на Германското друштво за техничка соработка-GTZ, со кој се интервенира врз процесот на модернизацијата на двегодишната и тригодишната обука во електро-техничката, машинската, автотехничката и слични области во 7 средни стручни училишта. Овој проект ќе заврши во февруари 2005 година, но заради неговата успешна имплементација и атрактивноста на кадрите за пазарот на трудот, реални се предвидувањата истиот да продолжи уште извесен период.

Во областа на образованието и обуката USAID во моментов финансиски ја поддржува реализацијата на следните проекти:

- Активности во средното стручно образование чија програма опфаќа:

- обука за наставници од 50 средни стручни училишта за реализирање на контекстуална настава;
 - формирање на центри за кариерен развој со три подкомпоненти: формирање на центри за кариера во сите училишта, виртуелни компании во 6 средни економски училишта кои ќе бидат вклучени во EKONET проектот кој во Македонија го имплементира австриската организација Cultur Contact и реални компании во 44 средни стручни училишта чија што дејност треба да биде во согласност со структурите и профилите застапени во училиштето и кои со реални производи и услуги ќе се појават на пазарот со претходно изготвен бизнис план за да се обезбеди успешно работење на компанијата
 - програма за професионализација на училишните директори (законска обврска регулирана во Закон за изменување и дополнување на средно образование ("Службен весник на РМ" бр.67/04, член 42, став 2) и Законот за измени и дополнувања на Закон за основно образование ("Службен весник на РМ" бр.63/04, член 59, став 2"). Со измените и дополнувањата на двата закона покрај другите услови за изменување на директор на училиште се поставува и условот за положен " Испит за директор".
- E-school-програмата поддржува воведување на информатичка технологија за основните и средни училишта (до 2007 година), а се однесува на инсталирање и поврзување на компјутерска опрема, донирана од Народна Република Кина -2000 компјутери за средните и 3300 за основните училишта. Програмата воедно вклучува и тренинг на наставниците за интегрирање на информатичката технологија во процесот на наставата.
 - USAID реализира и Програма што предвидува воведување на Интернет во сите централни основни и средни училишта во Р. Македонија (до 2007 година).

Со заем од Светската банка и донации од Холандската Влада, во тек е реализација на Проект за модернизација на образованието. Со овој проект започнуваат и процесите за децентрализација, а се дава и значаен придонес кон прилагодувањето на образованието и обуката кон новите технолошки и индустриски процеси.

Согласно со насоките за вработување на Европската унија со обезбедената поддршка на КАРДС проектот за Техничка помош за институционална изградба, како поддршка на политиката за вработување, во февруари 2004 година е донесен Национален акционен план за вработување 2004-2005 којшто меѓу другото, во контекст на обезбедување поголема вработеност ги утврдува следните мерки на коишто ќе се посвети особено внимание:

- Стручна обука и доживотно учење
- Развој на стратешки иницијативи, во соработка со социјалните партнери
- Подобрување на квалитетот и продуктивноста на работата
- Справување со промените и унапредување на приспособливоста и мобилноста на пазарот на труд.

Горенаведените мерки претставуваат и клучни императиви утврдени и во нацрт Програмата за развој на образованието 2005-2015, имајќи ги предвид барањата на пазарот на трудот и прилагодувањето кон промените на индустријата и технологијата.

Кон прилагодувањето на образованието и обуката кон промените на технологијата и индустријата ќе придонесе и Болоњоската декларација која предвидува кредит трансфер системот да се спушти и во средните стручни училишта.

Реформските зафати треба да обезбедат и поголема проодност на учениците од средните стручни училишта кон високообразовни институции. Прилагодувањето подразбира и поврзување на високошколските установи со стопанството преку формирање на научни и истражувачки центри и други форми, чии истражувачки резултати поврзани и применети во стопанството ќе дадат поголем импулс на економскиот развој на земјата.

Во функција на прилагодување на студиските програми на високообразовните установи кон потребите на стопанството извршено е реструктурирање на студиските програми на Електротехничкиот факултет, Машинскиот факултет, Факултетот за земјоделски науки и храна, Градежниот факултет во Скопје како и на Техничкиот и на Биотехничкиот факултет во Битола. Согласно Законот за измени на законот за високо образование ("Службен весник на РМ" бр. 49/03) на овие факултети се воведени стручни и високо стручни студии во траење до 3 години кои обучуваат кадри за потребите на стопанството. Исто така, на Државниот универзитет во Тетово од октомври 2004 функционира Политехничка школа со студиски програми по градежништво и технологија на храна во траење од 3 години.

Со оглед на фактот дека голем број од големите индустриски капацитети во државата веќе се затворени или реструктурирани (приватизирани и сл.) кадарот кој се оспособува на високообразовните установи треба да е оспособен за работа во новите пазарни услови (мали и средни претпријатија и сл.). Од тие причини високообразовните установи е потребно да ги прилагодат не само студиските програми, туку и методите на учење во тој поглед.

4. Пренесување на иновациите и добрите практики од обуката во формално образование и обезбедување на обука.

Носители на иновации во обуката кај доуниверзитетското образование се првенствено Бирото за развој на образованието и наставничките факултети, па потоа училиштата, невладините организации и поразвиени деловни субјекти (претпријатија, занаетчиски дуќани, како на пример, претставништа на Peugeot, Audi и Volkswagen, претпријатие за производство, услуги и трговија со челични конструкции "Картел" - Гостивар и др.). Иновациите во образованието во изминатиот период најчесто беа резултат на успешна реализација на следните проекти: "Активна настава - интерактивно учење" и "Чекор по чекор" - методички проекти што започнаа во 1994 година, "Европска мрежа на училишта што го унапредуваат здравјето" - започна во 1995 година, "Граѓанско образование" - започна во 2000 година, "Инклузија на децата со посебни потреби" - започна во 1998 година, "Описно оценување на учениците од I до III одделение - започна во 1998 година; во средното образование: "Креативна настава" методички проект во гимназиското образование - започна 2002 година, "Програма за реформа на стручното образование и обука" во рамките на PHARE Програмата - насочен кон курикулумот и методички промени во наставата - започна во 1998 година, "Унапредување на стручното образование во техничките занимања во Македонија" - насочен кон курикулумот и методички промени во наставата - започна во 2000 година со помош на GTZ (Германско друштво за техничка соработка), "Активности во средното образование - SEA" - започна во 2004 година со помош на USAID).

Најголем дел од иновациите се пренесуваат преку семинарите и работилниците во рамките на проектите со користење на каскадниот систем на обука и искусно учење. Притоа, планирано е да бидат опфатени и мотивирани училишта од различни географски региони, кои потоа се користеа како модел - училишта, а добрите практичари како ментори при наредните обуки.

Во училиштата за секоја иновација се формираат проектни тимови чија задача е изготвување на акциони планови за ширење и за следење на ефектите од иновацијата. Овој начин на ширење на иновациите во почетните фази (кога се вклучуваат училишта високо мотивирани за промени) функционира многу добро.

Во рамките на некои од проектите ("Европска мрежа на училишта што го унапредуваат здравјето", PHARE/VET1, ECONET) се формирани мрежи на училишта што меѓусебно и со училиштата што не се вклучени во проектите ги разменуваат примерите на добра практика.

Примерите на добра практика се објавуваат во периодичните весници што се издаваат во рамките на повеќето иновативни проекти и во неколкуте стручни списанија од областа на

образованието. Се почеста е практиката на објавување на прирачници со примери на иновативна практика што ги развиле наставниците од училиштата.

Покрај семинарите во рамките на проектите значајно место (по број на учесници) имаат семинарите за имплементација на новите наставни програми. Со нив во изминатиов период се опфатени речиси сите наставници. Нив ги реализира Бирото за развој на образованието кое заедно со училишниот менаџмент тим следи и помага да се имплементираат иновациите сврзани со наставните програми. Стекнатата добра практика од проектите се користи и во реализацијата на новите наставни програми.

Бирото за развој на образованието - единица за поддршка на наставата врши перманентно следење (преку посета на училишта) на примената на иновациите и пренесување на добрата практика преку советодавна работа со училиштата и наставниците.

Прифатените иновации извршија влијание на законската регулатива (во врска со оценување и интеграција на деца со посебни потреби), курикулумите (во делот на дефинирањето на целите, содржините и методичките насоки), содржината на методичките обуки (диференциран приод, проектна работа, практична работа и сл.), на базичното образование на наставниците и на менаџментот во училиштата.

Иако во изминативе десетина години наставната практика значително е иновирани, се уште квалитетот на наставата и учењето не е на задоволително ниво. Тоа се должи првенствено на недоволните обуки за одделни иновации, на необезбеденоста на повеќето училишта со наставни средства и материјали неопходни за иновативните начини на работа, прекини во поддршката на иновациите заради измените на тимовите во проектите и раководниот кадар во училиштата, како и на недоволната мотивација на наставниците.

Со сите развојни документи (Стратегија за развој на образованието во Република Македонија во периодот 2001-2010 година (2001) Препораки до USAID/Македонија за интервенции во образовниот систем, Експертска група (2003), Нацрт - национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015, Министерство за образование и наука – 2004 година) и со тековниот проект на Светската банка за модернизација на образованието се планира стабилизирање и надградување на воведените иновации.

Се очекува дека воспоставениот каскаден систем на обука и воспоставените мрежи на училишта ќе претставуваат добра основа за пренесување на иновациите и добрата практика и по завршување на процесот на децентрализација во образованието. Притоа понагласена ќе биде улогата на училиштата во изборот и креирањето на иновациите согласно потребите на локално ниво.

5. Примена на начелото за доживотно учење во политиките, системите и структурите на образованието и СОО.

Основната цел на примената на принципите на концептот за доживотно учење во нашата држава е јакнење и подигање на свеста за потребата од образование на возрасните, за што е потребно да имаме образовен систем кој во секој момент и на секој поединец, без разлика на возраста и професионалниот статус ќе му овозможи да владее со новите разновидни знаења, вештини и способности.

Со Уставот на Република Македонија и законите за основно, средно и високо образование се гарантираат можностите за оптимален развој на поединецот без разлика на пол, социјално и културно потекло, вероисповест и национална припадност. Во досегашниот период, во нашата држава постојат разлики во однос на условите за учење и инфраструктурата во урбаните и руралните средини, опфатот на децата во руралните средини (посебно на женските деца), физичката достапност на образовните институции за учениците. За таа цел, во Нацрт Националната програма за развој на образованието во Република Македонија, 2005-2015 година како приоритети се планирани активности за подобрување на условите за учење, инфраструктура во руралните средини, зголемување на опфатот на децата (женските деца од

ромска и албанска националност), намалување на осипувањето на учениците, подигнување на образовното ниво на населението, зајакнување на системот за професионално усовршување на наставниот кадар, градење на системски решенија за достапност на образованието за децата и возрасните со посебни потреби.

Оспособувањето за работа е наменето за лица без стручно образование или невработени и возрасни лица а се врши во средните стручни училишта, работничките универзитети, центрите за вработување, образовните центри во рамките на трговските друштва итн.

Во јавните средни стручни училишта се нудат програми за оспособување за работа со двегодишно, како и програми за тригодишно и со подолго траење на стручно образование и обука. Програмите за преквалификација, доквалификација и специјалистичко стручно оспособување се јавно верифицирани. По завршувањето на двегодишните програми за стручно оспособување кандидатите можат да се запишат во прва година во тригодишното стручно образование, а по завршувањето на тригодишните програми, кандидатите можат да го продолжат образованието уште една година за да стекнат четиригодишно стручно образование. По средното стручно образование кандидатите можат да го продолжат своето образование и за стекнување средно специјалистичко образование.

Подготовка за вработување се организира и се реализира и во Центрите за вработување, односно кај познат работодавец, според соодветни програми.

На обука за вработување на неопределено време се вклучуваат невработени лица со завршено најмалку основно образование и работници на кои им престанал работниот однос поради економски, технолошки, структурни или слични промени. Обуката не може да трае подолго од три месеци.

На преквалификација заради вработување се вклучуваат невработени лица и работници на кои им престанал работниот однос, а имаат завршено најмалку прв степен на стручна подготовка.

Доквалификација се врши за занимање (образовен профил) од ист вид или степен на стручна подготовка што ја имаат невработените лица или работници во иста струка. Доквалификацијата во исто занимање трае не подолго од еден месец, а во иста струка не подолго од два месеци.

Подготовката за вработување се изведува според соодветна програма. Оспособеноста на невработените лица, односно работниците вклучени во подготовката, ја утврдува комисија составена од двајца членови на работодавецот и еден претставник од центрите за вработување. Невработените лица, односно работниците кои со успех ја завршиле подготовката за вработување се стекнуваат со уверение со кое се докажува дека невработениот е оспособен за вршење на работи и работни задачи за соодветно работно место.

Работничките универзитети во 2000 година имаат реализирано вкупно 572 семинари и курсеви за стручно оспособување со 9354 посетители, а во 2002 година имаат реализирано околу 187 курсеви и семинари со 10876 посетители. Најголем број на посетители ги посетуваат курсевите за странски јазици (за деца и возрасни), курсевите за компјутери, фризери, козметичари, подготвителни курсеви за упис во средните стручни училишта и високообразовните институции, шиене и кроење, угостителство, РТВ механичари и др. Посетителите стекнуваат сертификати кои не се јавно верификувани.

Во нашата земја во последните 10-тина години се отворени голем број, главно, приватни институции кои нудат неформално образование и обука. Посетителите во овие институции се стекнуваат со одредени вештини, способности и компетенции. Но, во нашата држава се уште не постојат развиени механизми за споредување на неформалните со формалните квалификации стекнати во формалното образование. Но, за да може ова да се оствари, потребно е да се создадат можности таквите стекнати знаења и вештини да се признаат и за нив да се

добијат општопризнати дипломи/сертификати. За таа цел, подготвен е Концепт за продолжено стручно образование и обука со кој е предвидено да се изгради систем/концепт за акредитација/сертификација на претходно стекнатите знаења, способности и вештини, конципирање на систем за неформално образование; Концепт за систем за стручни квалификации за Република Македонија; Закон за стручно образование и обука; Модел за професионално советување и посредување при работа во Република Македонија; Профил на наставник во училиште за средно стручно образование и обука и можности за напредување во кариерата и Модел за регионален центар итн.

Во Република Македонија се уште не е развиен систем на вреднување на неформално стекнатите знаења и квалификации, кој треба да овозможи знаењата, вештините и способностите стекнати преку/низ неформалните облици на образование и обука да се верифицираат од страна на државата, т.е. формално општопризнати дипломи. Скоро секоја институција како доказ за посетување на неформалните програми за образование и обука издава сертификати. За изградување или воспоставување на сертификатен систем потребно е да се подготви и донесе закон за национални сертификати; изградување на систем за оценување и вреднување на обуките; акт за регулирање на неформалното образование и обука; подготовка каталог на знаења; определување на критериуми за акредитација на институции за неформално образование и обука итн. Во подготовка е закон за неформално образование со кој ќе се задоволат дел од овие потреби.

Правото на основно образование и воспитание е загарантирано со Уставот на Република Македонија (член 44) и е едно од најзначајните права на секој граѓанин. Но, и покрај неговата бесплатност, податоците од Државниот завод за статистика за образовната структура на населението во Република Македонија над 15 - годишна возраст покажуваат дека 67 358 лица или 4,2% се без училиште; некомплетно основно образование 219505 лица или 13,8%; со основно училиште 559082 лица или 35,1%, односно населението има многу ниско образовно ниво и најголем број на невработени. За таа цел, државата во Националната програма за развој на образованието, програмираше активности со цел да го подигне образовното ниво на младите и возрасните кои се надвор од образовниот систем и зајакнување на нивните стручни и социјални компетенции.

Ако една од главните задачи на која било држава е да ги образува своите граѓани, доживотното образование мора да биде сфатено како јавна задача. За таа цел, потребата од јавно приватно партнерство ќе биде повеќе од неопходно за финансирање на образовните активности. Во октомври 2003 година, во организација на Институтот за меѓународна соработка на Германскиот сојуз на народни универзитети (ИИЗ/ДВВ) и Министерството за образование и наука во Република Македонија се организираше регионален фестивал на доживотно учење, на кој зедоа учество осум земји од Југоисточна Европа. Во рамките на овој фестивал се одржа и конференција на тема: „Доживотното учење, образованието на возрасните и можностите за вработување”, од што произлезе и Декларација на министрите за образование на земјите од Југоисточна Европа како воспоставување на продлабочена регионалната соработка во полето на образованието на возрасните. Како следен чекор во овој контекст во рамки на Министерството за образование и наука се формираа работни групи за подготовка на Закон за образование на возрасните, неформално образование и доживотно образование и Стратегија за доживотно образование и учење во рамки на Министерството за образование.

6. Интегрирање на стручната обука во формалното образование и врските помеѓу општото и стручното образование.

Стручната обука (оспособување) во Република Македонија е интегрален дел на редовното средно стручно образование кое според постојниот Закон за средно образование нуди општо и стручно (теоретско и практично) образование кое на учениците им обезбедува влез на пазарот на трудот, но и можност за продолжување на образованието.

Моделот на средното стручно образование и обука во Република Македонија претставува сложен систем од разновидни и меѓусебно поврзани наставни планови и програми (содржини) и форми на организирана воспитно-образовна работа која се реализира во определени услови со цел да се задоволат образовните потреби на поединецот, како и потребите на пазарот на трудот и на општеството. Тој во себе опфаќа повеќе модалитети на стручно образование и обука диференцирани и систематизирани по разни основи во кои се вклучени околу 63% од вкупната популација на ученици во средното образование.

Основата на стручното образование и обука во Република Македонија ја сочинуваат програми во траење од четири и три години кои се најмногу застапени, како и програми за специјалистичко образование и за стручна обука во траење до две години. Целите, задачите, функцијата и содржината на одделните видови на стручно образование и обука се утврдени со соодветни концепциски и програмски документи.

Стручното образование и обука го развива и регулира државата на училиштен принцип во сите значајни области. Така, врз основа на програмите кои траат четири години учениците се подготвуваат за работа во различни подрачја на трудот (економија, право, администрација, трговија, угостителство, туризам, здравство, земјоделие, електротехника и сл.), но и за натамошно образование. Во овие програми (со мали исклучоци) и теоретската и практичната настава се реализираат во училиштата. Во програмите кои траат три години учениците се подготвуваат за различни занимања во наведените подрачја на трудот. Во нив практичната настава се реализира во училишните работилници, но и во соодветни претпријатија. Специјалистичката обука обезбедува продлабочување на знаењата и умеењата за специјални технологии (технолошка специјализација) и за организирање и водење на процесот на работата (надзорничка специјализација) во зависност од занимањата во рамките на образовниот профил. Стручната обука во траење до две години се реализира во училиштата и во работничките универзитети, а има функција да ги оспособи кандидатите за вршење на поедноставни работи во областа на производството, услугите и администрацијата.

Со цел да го прилагоди системот на стручното образование и обука на општествено-економските промени и промените во сферата на трудот, Република Македонија се определи за негова постапна трансформација. Во рамките на четиригодишното средно стручно образование и обука од учебната 1999/2000 година се реализира PHARE/CARDS програмата, а во тригодишното - проектот GTZ (унапредување на стручното образование во техничките струки). PHARE/CARDS програмата се реализира во 25 образовни профили од 11 различни подрачја на трудот во 55 средни стручни училишта, а GTZ проектот во три образовни профили во седум пилот-училишта. Во рамките на PHARE/CARDS програмата и GTZ проектот особено внимание се посветува на подигањето на квалитетот на совладаните знаења и умеења, односно на клучните компетенции, како што се способности за решавање на проблеми, креативност, користење на информациска технологија, познавање на странски јазици и сл.

Четиригодишното стручно образование завршува со завршен испит кој овозможува проодност и на високото образование, а тригодишното стручно образование и обука со завршен испит кој овозможува излез на пазарот на трудот. Со оглед на малите можности за продолжување на образованието, на учениците со завршено тригодишно стручно образование и обука им е овозможена преквалификација, доквалификација и дообразование по вертикала во рамките на соодветниот образовен профил. Во рамките на претстојната интегрална трансформација на средното стручно образование и обука ќе бидат дефинирани новата улога, структура и содржина на образованието за занимања (ниже стручно образование) и на постсредното образование.

Стручното образование и обука во Република Македонија се остварува во образовни институции кои многу малку соработуваат со образовните институции кои обезбедуваат општо образование. Основна причина за тоа лежи во големата разлика во наставните планови и програми на овие два вида образование и во непостоењето на модуларен систем на програмирање. Со промените во наставните планови за образовните профили со четиригодишно траење што треба да се случат набргу, ќе дојде до поинтензивно

приближување на стручното кон општото образование. Тоа ќе се оствари со воведување на содржини од општата култура со што во стручното образование ќе се добие широк спектар на содржини споредлив со содржините во општото образование. Од друга страна, во општото образование ќе бидат воведени повеќе изборни и факултативни програми од областа на техничкото и стручното образование.

Според новата концепција за матура и завршен испит, почнувајќи од учебната 2006/2007 година, учениците ќе имаат можност на крајот од четиригодишното средно стручно образование да полагаат и државна матура која според структурата и содржината одговара на државната матура во општото образование. Со тоа уште повеќе ќе се доближат стручното и општото образование.

На тој начин стручното и општото образование ќе имаат многу повеќе допирни точки кои ќе овозможат подобри врски и поголема проодност.

II. МЛАДИ И ЕВРОПСКАТА ВОЛОНТЕРСКА СЛУЖБА

1. Какви мерки се преземени или ќе се преземат од Вашите органи на власт со цел обезбедување на средства и прилагодување на политиките за поддршка на младите, особено оние во незавидна положба или запоставени во смисла на општествено исклучување или припадност на групите на етничките заедници, за нивно поцелосно интегрирање во општеството? Колку се децентрализирани структурите за вработување на младите на локално ниво - ниво кое е најблиско до младите- и какви се плановите за во иднина?

Во Република Македонија правото на образование е уставно гарантирано и достапно на секого под еднакви услови. Воедно, основното образование, според Уставот на РМ (член 44) и член 3 и член 8 од Законот за основно образование ("Службен весник на РМ" бр.52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 63/04), е бесплатно и задолжително за сите деца по правило од 6 до 14 години.

За припадниците на заедниците се организира и настава на нивниот мајчин јазик или истиот факултативно се изучува. Така во Република Македонија наставниот процес се одвива на четири наставни јазици: македонски, албански, турски и српски јазик, додека пак факултативно, во одредени основни училишта, се изучуваат влашкиот, ромскиот и бошњачкиот, но застапеноста на истите не ги покрива во доволна мерка потребите на заедниците.

Согласно Законот за средно образование ("Службен весник на РМ" бр. 52/02 – пречистен текст, 40/03, 42/03 и 67/04), покрај гимназиското, стручното и средното уметничко образование, средното образование се остварува и преку планови и програми за средно образование за ученици со посебни образовни потреби.

Во средното образование за ученици со посебни образовни потреби се образуваат ученици според сообразени програми за соодветни занимања или за работно оспособување.

Во средното образование за ученици со посебни образовни потреби се вклучуваат ученици кои се евидентирани и распоредени според видот и степенот на пречките во развојот.

Поблиски прописи за бројот на ученици со посебни образовни потреби во групите донесува министерот.

Во прва година во јавното училиште како редовен ученик може да се запише ученик со посебни образовни потреби, а да не е постар од 25 години.

Министерството за образование и наука партиципира во издавањето на малотиражните учебници за учениците со посебни образовни потреби.

За поквалитетно прифаќање на децата со посебни потреби потребно е унапредување на инфраструктурата на училиштата.

За припадниците на ромската заедница кај кои е најевидентен проблемот со општественото интегрирање се прават и посебни напори од страна на сите релевантни фактори.

За поттикнување на учениците Роми за продолжување на нивното образование во средните училишта од оваа година Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците, односно, Министерството за образование и наука во соработка со SOROS и USAID обезбеди средства од донации за стипендирање на 200 ученици Роми кои годинава се запишале во прва година од средното образование. Исто така се предвидува и помош за учениците Роми за постигање на подобри резултати по пат на менторирање односно помагање од страна на наставници-ментори.

Во насока на поттикнување на малцинските заедници за продолжување на образованието на високообразовните институции Владата на Република Македонија секоја година донесува одлука за позитивна дискриминација односно “Квота за националности” според која 20-25% од запишаните студенти на државните универзитети треба да се од припадниците на заедниците.

Во однос на ученичкиот и студентскиот стандард, Министерството за образование и наука секоја учебна година распишува Конкурс за талентирани ученици и студенти и на истите им се доделува стипендија која ќе им послужи за нивното школување и поголемо продлабочување на нивното знаење и поцелосно интегрирање во општеството.

Стипендиите што ги доделува Министерството за образование и наука не се доделуваат по припадност на етничките заедници.

По завршување на студиите, корисниците на стипендии можат при вработување да добијат потврда од страна на Министерството за образование и наука дека биле корисници на стипендии и истата да им послужи како приоритет при вработување.

За студентите со послаба семејно материјалана положба Министерството за образование и наука доделува студентски кредити.

Како помош или поточно помагање и стимулирање на младите луѓе Министерството за образование и наука доделува и еднакратна помош во вид на плаќање на престој или авионски превоз до дестинацијата каде што учат нашите студенти.

Со одлука на Владата на Република Македонија се стипендираат и студенти од македонско потекло што живеат во Република Бугарија, Република Грција и Република Албанија, а се запишани на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола, како и на Теолошкиот факултет во Скопје.

Агенцијата за млади и спорт преку активностите на секторот млади врши субвенционирање на младински невладини организации преку поддршка на младински проекти со мали грантови по однапред утврдени критериуми на годишно ниво и во согласност со стратешките определби и приоритети во тековната година.

Во рамките на соработката на Агенцијата за млади и спорт со меѓународни институции, а во насока на опфаќање на млади со посебни потреби и маргинализирана младина како и децентрализација на младинските програм и сервисирање на младинските потреби на локално ниво, се имплементира Проектот за развој на деца и млади, кредитиран од страна на Светската банка.

Главна цел на проектот е значително зголемување на социјалната кохезија помеѓу младите од ризични групи од различно социо-културно потекло. Проектот тестира приоди базирани на учество на заедницата во поддршката на адолесцентите и младите од ризичните групи (15-24 годишна возраст), ја спречува нивната маргинализација со што ќе ја намали нивната изложеност на општествено девијантни појави и конфликт како и зајакнување на институционалниот капацитет на централно и локално ниво со цел опфат на детски и младински прашања.

Проектот содржи две компоненти: млади и институционален развој.

Под компонентата млади проектот менаџира 24 младински центри - Вавилон кои пак во своите програми опфаќаат млади на возраст од 10 до 24 години. Со програмата во центрите се спроведува неформално образование преку бесплатна едукација за англиски јазик, информатика, животни вештини, новинарство, дебата, креативност и спортски активности.

Компонентата институционален развој го поддржува:

- стратешкиот дијалог и развој на стратегија која ќе инволвира и промовира сопственост на предложените програми од страна на носителите на одлуки и локалните заедници;
- воспоставување на механизми за мониторинг на социјалните трендови кои влијаат на младите луѓе, како и степенот на сатисфакцијата на корисниците од предложените активности и програми;
- програми на подигање на свеста помеѓу носителите на одлуки во младинската сфера и локалните заедници;

Еден од најважните идни чекори на проектот во однос на одржливоста на младинските иницијативи е спроведување и имплементација на пакетот закони за децентрализација.

Вавилон центрите за деца и млади воведоа нови младински програми за детски и човекови (младински) права - програми за подигање на свеста за правата на децата и младите; локални програми за превенција од употребата на дроги; комуникациски вештини; здрави животни стилови и сексуално образование за средношколци и млади од 20 до 24 години.

Во декември 2004 година Владата на Република Македонија ја усвои Националната стратегија за млади на Република Македонија. Процесот на нејзина подготовка започна во декември 2003 година со широко вклучување на околу 100 младински НВО-и кои заедно претставуваат околу 150.000 млади луѓе во земјата; 10 министерства, претставници на Владата; како и 15 домашни и странски фондации, партнери, институции и донатори.

Составен дел на документот за политиките на Министерството за труд и социјална политика за справување со социјалната исклученост, е документот за Програмата за справување со социјалната исклученост кој содржи посебни програми за одредени целни групи кои опфаќаат млади во незавидна положба и ризик од социјална исклученост.

Програмите се реализираат во: Дневни центри за корисници на дроги/семејства на корисници на дроги; Дневни центри за деца на улица; Центри/прифатилишта за жртви на семејно насилство.

Во Република Македонија, активните политики на вработување ги опфаќаат сите невработени лица, независно од стручната подготовка и возраста. Во таа смисла, посебни активни мерки за поддршка на младите присутни се кај волонтерската работа, каде младите можат стручно да се оспособат за самостојно вршење на работите и задачите од медицинската и правната област и без засновање на работен однос.

Со цел да се придонесе кон целосна еманципација и интеграција на Ромите во општеството, Република Македонија е една од земјите вклучени во меѓународниот проект “Декада за

вклучување на Ромите 2005-2015 година". Ресорно министерство носител на владините активности за Декадата на Ромите е Министерството за труд и социјална политика.

Министерството за труд и социјална политика е ресорно министерство, носител на владините активности за Декадата на Ромите. Во таа насока, изработен е нацрт за Националната стратегија за Ромите и нацрт Националните Акциски планови за Ромите за неколку области: образование; вработување; здравство и домување.

Акциониот план за образование, изработен од Национална работна група ги опфаќа сите нивоа на воспитно-образовниот процес: предучилишно, основно, средно и високо образование.

Со оглед на тоа што еден од клучните сегменти за подобрување на еманципацијата и интеграцијата на Ромите е подобрување на нивниот економски статус што пред се подразбира вработување, Агенцијата за вработување е вклучена во активностите на Декадата. Во таа смисла се преземаат мерки за подобрување на информираноста на Ромите во врска со нивните права и обврски како невработени и вработени лица, низ советување во работните клубови. Целите на овие активности се зајакнување на Ромите, за поуспешно снаоѓање на пазарот на трудот, промовирање на активен однос кон барањето работа и вработувањето. Со оглед на ниската квалификациона структура на оваа популација, потребно е нивно вклучување во сите видови обуки за занимања, и Агенцијата за вработување работи на олеснувањето на нивниот пристап до истите и нивна поголема опфатеност со програмите за обука, преквалификација и доквалификација.

2. Какви мерки се преземени или се планираат за промовирање на поголема општествена вклученост на младите во рамки на процесот на социјална и институционална демократизација?

Вклучувањето на младите во процесот на социјална и институционална демократизација во Македонија е збир на активности и ангажирања на младиот човек во системот на образованието, науката, културата, работната практика како и самостојното образование, специјализирање и усовршување.

Во декември 1998 год. со Законот за изменување и дополнување на Законот за органите на управата ("Службен весник на РМ" бр.63/98) се формира Министерство за млади и спорт. Со Законот за организација и работа на органите на државната управа ("Службен весник на РМ" бр.58/00) Министерството за млади и спорт се трансформира во Агенција за млади и спорт. Агенцијата за млади и спорт ги врши работите што се однесуваат на грижата за психофизичкиот развој на младите и нивната заштита од болести на зависности, проституцијата, криминалот и други социопатолошки појави; грижата за статусот на младите; поттикнувањето и помагањето на различните облици на организирање на младите; преземањето активности за создавање услови за задржување во Република Македонија на способните и талентирани млади, како и создавањето услови за стимулирање на нивното враќање во Република Македонија; следењето на спортските и спортско-рекреативните активности од областа на спортот, следењето на развојот на врвниот спорт и врши и други работи утврдени со закон. Агенцијата за млади и спорт има својство на правно лице.

Со цел спроведување на предвидените ингеренции Агенцијата за млади и спорт, во соработка со Министерство за образование и наука, има основано Младински канцеларии во сите средни училишта во Република Македонија со кои раководат средношколци. Младинските Канцеларии работат според Програма која ја донесуваат самите средношколци, кои се активни во канцелариите. Основна цел на Младинските канцеларии е да се овозможи поголема општествена активност на средношколците, како и нивно целисходно користење на слободното време.

По усвојувањето на Националната стратегија за млади на Република Македонија (декември 2004) започна процесот на формирање меѓуресорско тело за имплементација на стратегијата,

составено од претставници на Министерства и НВО на паритетна основа. Со истото ќе претседава Агенцијата за млади и спорт и во негови ингеренции ќе биде следењето на процесот на имплементација на стратегијата согласно акциониот план.

Стратегијата ќе се имплементира во период од пет години од денот на нејзиното донесување. Во рамките на невладиниот сектор функционира Унијата на Средношколци на Македонија како невладина, непартиска, непрофитабилна и неполитичка организација која ги застапува правата и интересите на средношколската младина независно од нивната етничка, верска, полова, социјална и било која друга припадност.

Формирана е во 1991 година под име Сојуз на Средношколци и претставува прва ваква организација на Балканот и пошироко.

Со измените во Законот за здруженија на граѓани во 1996 година, Сојузот на Средношколци е преименуван во Унија на Средношколци на Македонија (УСМ).

Претставниците на сите средни училишта во Македонија (90) го сочинуваат Генералното Собрание на УСМ кое се свикува редовно, со цел информирање за сите активности во средното образование, информирање за нивните ставови, утврдување на проекти и нивно планирање како и поради избирање на останатите раководни функции. Тоа значи дека Генералното Собрание ги делегира и избира членовите на Извршниот Одбор како и Претседателот и Потпретседателот на УСМ, Секретарите, Советниците и други функции кои го олеснуваат работењето на една невладина организација која застапува 90 000 средношколци.

Во 1994 година УСМ е примена како рамноправна членка на Европската унија на Средношколци OBESSU (Organising Bureau of European School Student Unions), под уставното име на Република Македонија. Инаку оваа организација е формирана од Советот на Европа и Европската комисија со цел обединување на средношколците од цела Европа, дефинирање на нивните заеднички потреби, интереси и проблеми и нивно решавање. Тоа е чадор организација чие раководство го сочинуваат Генерален Секретар и Извршен Одбор како и Генерално Собрание каде секоја членка организација има свој претставник. УСМ остварува перманентна соработка со ОБЕССУ и сите организации членки како и со средношколци во земјите во кои сеуште нема организации кои ги застапуваат нивните интереси, цел да им се помогне.

Министерството за образование и наука има развиено партнерски однос со УСМ одржувајќи перманентна комуникација околу суштинските прашања кои се однесуваат на средношколската популација и тоа: воведувањето матура, ученичкиот стандард, квалитетот на наставата, професионалната ориентација итн.

Во Законот за високото образование ("Службен весник на РМ" бр.64/00,49/03) студентите учествуваат во управувањето со високообразовната установа согласно овој Закон и Статутот на високообразовната установа. Тие исто така делуваат преку студентски организации и функционираат во рамките на секој факултет на Универзитетите во Скопје, Битола и Тетово. Собранието е највисок орган на одлучување кое го сочинуваат делегатите од секој факултет. Бројот на претставниците во Собранието зависи од бројот на студенти на секој факултет (1 делегат на 500 студенти). Надлежност на Собранието е да усвојува, донесува, разгледува, расправа и верификува најразлични акти предложени од Извршниот одбор. Членовите на Извршниот одбор ги избира Собранието од редот на членовите на Сојузот, на предлог на претседателот и секој член има права, обврски и одговорности за работата на развојот на Сојузот. ИО претставува орган за спроведување на заклучоците на Собранието и реализација на зацртаната програма за работата на Сојузот на студентите (СС).

Претседателот го претставува Сојузот на студентите пред надлежните органи и јавноста, раководи со работата на ИО и Собранието. Се бира на непосредните избори кои се одржуваат и право на глас има секој студент од двата Универзитета. Право на кандидирање

има секој студент кој ќе добие поддршка од најмалку 5 факултетски сојузи, од кои едниот да е од матичниот факултет.

Сојузот на студенти при Универзитетот Св. Кирил и Методиј - Скопје (ССУКМ) заедно со Сојузот на студентите при Универзитетот Климент Охридски - Битола (ССУКО) под името Национална Студентска Унија на Македонија е полноправна членка на ЕСИБ (Европска студентска унија) со седиште во Брисел. Од 01.01.2000 до 2001 година во Извршниот одбор на ЕСИБ е кооптиран член од ССУКМ. Од 20.03.2000 год. ССУКМ е примена како полноправна членка на ИУС (Светска студентска унија) на конгресот одржан во Триполи-Либија. Истовремено ССУКМ остварува редовни контакти и се вклучува во заеднички проекти со студентските униии од земјите во регионот.

И кон Сојузот на студентите, Министерството за образование и наука има изграден партнерски однос на рамноправна основа кој се потврдува низ постојаната комуникација и консултација околу клучните прашања кои се однесуваат на студентската популација. Најактуелни се моментално дискусиите околу промена на системот на поддршка на студентскиот стандард, евалуацијата во високото образование, проодноста итн.

3. Кои мерки се преземени или се планираат за олеснување на мобилноста на волонтерите од ЕУ, вклучувајќи ги и земјите-кандидати за долгорочни активности (6 месеци до 12-18 месеци) во однос на дозволи за престој, осигурување итн.?

Мобилноста на волонтерите од Европската Унија, без оглед на тоа за кое ниво на образование се ангажирани, покрај другото се обезбедува и со брзото издавање на документ – потврда за потребата и видот на нивното ангажирање во реализирањето на образовните активности, кои понатаму им овозможуваат добивање на дозволи за престој во Република Македонија за потребниот временски период.

Волонтерството не е третирано со посебен закон во моментот. Престојот на волонтерите од Европската Унија и земји-кандидати е регулиран според Законот за престој и движење на странци ("Службен весник на РМ" бр. 36/92, 26/93 и 45/02).

Донесувањето на Законот е предвидено и со Националната Стратегија за млади на Република Македонија, донесена во декември 2004 година од Владата на Република Македонија.

Во тек е подготовка на Законот за волонтерство кој ќе ги дефинира основните поими како: волонтирање, волонтерски услуги, волонтер, корисник на волонтерски услуги, волонтирање на малолетници, организатори на волонтерски услуги, надомест на трошоци, договор за волонтирање, права на социјално осигурување, меѓународно волонтирање.